

**EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESA
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME**

LIELĀ PALĀTA

LIETA “STANEVS pret BULGĀRIJU”

(Pieteikums Nr. 36760/06)

SPRIEDUMS

STRASBŪRA

2012. gada 17. janvārī

Spriedums ir galīgs, bet var tikt redakcionāli pārskatīts.

Lietā “Staņevs pret Bulgāriju”,

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, sanākusi kā Lielā palāta šādā sastāvā:

priekšsēdētājs Nikolass Braca [*Nicolas Bratza*],
Žans Pols Kosta [*Jean-Paul Costa*],
Fransuāza Tilkāna [*Françoise Tulkens*],
Hosē Kasadevals [*Josep Casadevall*],
Nina Vajiča [*Nina Vajić*],
Dīns Špilmans [*Dean Spielmann*],
Lehs Garlickis [*Lech Garlicki*],
Hanlars Hadžijevs [*Khanlar Hajiyev*],
Egberts Mijers [*Egbert Myjer*],
Izabella Bero Lefēvra [*Isabelle Berro-Lefèvre*],
Luiss Lopess Gerra [*Luis López Guerra*],
Mirjana Lazarova Trajkovska [*Mirjana Lazarova Trajkovska*],
Zdravka Kalaidžijeva [*Zdravka Kalaydjieva*],
Ganna Judkivska [*Ganna Yudkivska*],
Vinsents E. de Gaetāno [*Vincent A. de Gaetano*],
Angelika Nusbergere [*Angelika Nußberger*],
Jūlija Lafranka [*Julia Laffranque*], *tiesneši*,
un *juriskonsults* Vinsents Bergers [*Vincent Berger*],

pēc apspriešanās slēgtā sēdē 2011. gada 9. februārī un 7. decembrī

pasludina šo spriedumu, kas pieņemts pēdējā no minētajiem datumiem.

PROCEDŪRA

1. Lieta ierosināta, ņemot vērā pieteikumu (Nr. 36760/06) pret Bulgārijas Republiku, kuru atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk tekstā — “Konvencija”) 34. pantu 2006. gada 8. septembrī iesniedza Bulgārijas pilsonis Rusi Kosevs Staņevs [*Rusi Kosev Stanev*] (turpmāk tekstā — “pieteikuma iesniedzējs”).

2. Pieteikuma iesniedzēju, kam tiek sniegta bezmaksas juridiskā palīdzība, pārstāvēja Sofijā praktizējoša juriste A. Genova [*A. Genova*], kā arī V. Lī [*V. Lee*] un L. Nelsone [*L. Nelson*], juristes no Cilvēku ar garīgās attīstības traucējumiem aizstāvības centra [*Mental Disability Advocacy Center*] — nevalstiskas organizācijas, kuras mītne ir Budapeštā. Bulgārijas valdību (turpmāk tekstā — “Valdība”) pārstāvēja valdības pārstāves N. Nikolova [*N. Nikolova*] un R. Nikolova [*R. Nikolova*] no Tieslietu ministrijas.

3. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās par to, ka viņš ir ievietots sociālās aprūpes iestādē, kas paredzēta cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem, un ka viņam nav atļauts atstāt šo iestādi (Konvencijas 5. panta 1., 4. un 5. punkts). Atsaucoties uz 3. pantu, atsevišķi un kopā ar 13. pantu, viņš sūdzējās arī par dzīves apstākļiem šajā iestādē. Viņš arī apgalvoja, ka viņam ir liegta piekļuve tiesai, lai mēģinātu panākt daļējās aizbildnības atcelšanu (Konvencijas 6. pants). Visbeidzot, viņš apgalvoja, ka saistībā ar aizbildnības režīmu, nosakot

ierobežojumus, tostarp ievietošanu aprūpes iestādē, ir pārkāptas viņa tiesības uz privāto dzīvi Konvencijas 8. panta nozīmē, to skatot atsevišķi vai kopā ar 13. pantu.

4. Pieteikumu nodeva Tiesas Piektajai nodaļai (Reglamenta 52. panta 1. punkts). Pēc tam, kad 2009. gada 10. novembrī tiesas sēdē tika pārbaudīta pieteikuma pieņemamība un lietas būtība (Reglamenta 54. panta 3. punkts), šīs nodaļas Palāta, kuras sastāvā bija tiesas priekšsēdētājs Pērs Lorencens [*Peer Lorenzen*], tiesneši: Renāte Jēgere [*Renate Jaeger*], Karels Jungvirts [*Karel Jungwiert*], Raitis Maruste [*Rait Maruste*], Izabella Bero Lefēvra, Mirjana Lazarova Trajkovska un Zdravka Kalaidžijeva, kā arī nodaļas sekretāre Klauģija Vesterdīka [*Claudia Westerdiek*], 2010. gada 29. jūnijā paziņoja, ka pieteikums ir pieņemams. Šīs nodaļas Palāta — tiesas priekšsēdētājs Pērs Lorencens, tiesneši: Renāte Jēgere, Raitis Maruste, Marks Viligers [*Mark Villiger*], Izabella Bero Lefēvra, Mirjana Lazarova Trajkovska un Zdravka Kalaidžijeva, kā arī nodaļas sekretāre Klauģija Vesterdīka — 2010. gada 14. septembrī atteicās no jurisdikcijas par labu Lielajai Palātai. Neviena no pusēm pret to neiebilda (Konvencijas 30. pants un Reglamenta 72. pants).

5. Lielās palātas sastāvu noteica saskaņā ar Konvencijas 26. panta 4. un 5. punktu un Reglamenta 24. pantu.

6. Pieteikuma iesniedzējs un Valdība iesniedza rakstiskus apsvērumus par lietas būtību.

7. Arī nevalstiskā organizācija “Interights”, kurai tiesas priekšsēdētājs bija atļāvis iesaistīties rakstiskajā procedūrā (Konvencijas 36. panta 2. punkts un Reglamenta 44. panta 3. punkts), iesniedza trešās puses piezīmes.

8. Lieta tika izskatīta atklātā tiesas sēdē Strasbūrā, Cilvēktiesību tiesas ēkā, 2011. gada 9. februārī (Reglamenta 59. panta 3. punkts).

Tiesvedībā piedalījās:

a) *Valdības vārdā* —

N. NIKOLOVA, Tieslietu ministrijas pārstāve,
R. NIKOLOVA, Tieslietu ministrijas pārstāve, *pārstāves*;

b) *pieteikuma iesniedzēja vārdā* —

A. GENOVA, *padomniece*,
V. LĪ,
L. NELSONE, *juriskonsultes*.

Tiesa noklausījās viņu uzrunas. Tiesvedībā piedalījās arī pieteikuma iesniedzējs.

FAKTISKIE APSTĀKĻI

I. LIETAS APSTĀKĻI

9. Pieteikuma iesniedzējs dzimis 1956. gadā Rusē [*Ruse*], kur viņš dzīvojis līdz 2002. gada decembrim; tur dzīvo arī viņa pusbrālis un viņa tēva otrā sieva — viņa vienīgie tuvie radnieki. 1990. gada 20. decembrī arodveselības ārstu komisija viņu atzina par darbnespējīgu.

Komisija konstatēja, ka 1975. gadā diagnosticētās šizofrēnijas dēļ pieteikuma iesniedzējam ir 90 % invaliditātes pakāpe, bet viņam nav vajadzīga palīdzība. Tāpēc viņš saņem invaliditātes pensiju.

A. Pieteikuma iesniedzēja nodošana daļējā aizbildnībā sociālās aprūpes iestādē cilvēkiem ar garīgajiem traucējumiem

10. Pēc abu pieteikuma iesniedzēja radnieku iesnieguma saņemšanas Ruses apgabala prokurors 2000. gadā (datums nav norādīts) vērsās Ruses apgabaltiesā [*Окръжен съд*], lai pieteikuma iesniedzēju atzītu par rīcībnespējīgu. Ar 2000. gada 20. novembra lēmumu tiesa pieteikuma iesniedzēju atzina par daļēji rīcībnespējīgu, šādu lēmumu pamatojot ar to, ka viņš kopš 1975. gada sirgst ar vienkāršo šizofrēniju un viņš nespēj pilnībā rūpēties par savu dzīvi un interesēm, kā arī apzināties savas rīcības sekas. Tiesa secināja, ka pieteikuma iesniedzēja stāvoklis nav tik nopietns, lai viņu atzītu par pilnīgi rīcībnespējīgu. Cita starpā tā konstatēja, ka laikposmā no 1975. gada līdz 2000. gadam viņš vairākas reizes ir uzņemts psihiatriskajā slimnīcā. Tiesa ņēma vērā medicīniskās ekspertīzes atzinumu, kas tika sagatavots tiesvedības laikā, kā arī iztaujāja pieteikuma iesniedzēju. Turklāt citas iztaujātās personas informēja tiesu, ka pieteikuma iesniedzējs ir pārdevis visu savu īpašumu, ubagojis, lai iegūtu līdzekļus uzturam, tērējis visu naudu alkohola iegādei un alkohola lietošanas laikā kļuvis agresīvs.

11. Šo spriedumu pēc pieteikuma iesniedzēja apelācijas sūdzības izskatīšanas 2001. gada 12. aprīļa spriedumā atstāja negrozītu arī Veliko Tirņavas [*Veliko Tarnovo*] Apelācijas tiesa [*Апелативен съд*], un spriedums 2001. gada 7. jūnijā tika pārsūtīts Ruses pašvaldības padomei, lai tā ieceltu aizbildni.

12. Tā kā pieteikuma iesniedzēja ģimenes locekļi atteicās uzņemties aizbildnības pienākumus, Pašvaldības padome 2002. gada 23. maijā par pieteikuma iesniedzēja aizbildni līdz 2002. gada 31. decembrim iecēla padomes ierēdni R. P.

13. Ierēdne R. P. 2002. gada 29. maijā lūdza Ruses sociālajiem dienestiem ievietot pieteikuma iesniedzēju sociālās aprūpes iestādē cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem. Pieteikumam viņa pievienoja vairākus dokumentus, tostarp psihiatrisko diagnozi. Sociālie dienesti sagatavoja ziņojumu par pieteikuma iesniedzēja dzīves apstākļiem, 2002. gada 23. jūlijā konstatējot, ka viņš sirgst ar šizofrēniju, dzīvo viens mazā, nolietotā pusemājas mājās piebūvē un ka viņa pusemāsa un tēva otrā sieva ir paziņojušas, ka nevēlas uzņemties viņa aizbildnības pienākumus. Tāpēc tika secināts, ka ir izpildīti nosacījumi, saskaņā ar kuriem pieteikuma iesniedzēju var ievietot sociālās aprūpes iestādē.

14. Ierēdne R. P. un Darba un sociālās politikas ministrijai pakļauta sociālās aprūpes iestāde pieaugušajiem ar garīgiem traucējumiem, kas atrodas pie Pastras [*Pastra*] ciema Rilas [*Rila*] pašvaldības teritorijā (turpmāk tekstā — “Pastras sociālās aprūpes iestāde”) 2002. gada 10. decembrī noslēdza līgumu par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu aprūpes iestādē. Pieteikuma iesniedzējam par šo līgumu netika ziņots.

15. Vēlāk šajā pašā dienā pieteikuma iesniedzējs neatliekamās medicīniskās palīdzības automašīnā tika nogādāts Pastras sociālās aprūpes iestādē, kas atrodas aptuveni 400 km attālumā no Ruses. Tiesā viņš paziņoja, ka viņam netika sniegta informācija par to, kāpēc un uz cik ilgu laiku viņš šajā iestādē tiks ievietots; Valdība šo apgalvojumu nenoliedza.

16. Pēc Pastras sociālās aprūpes iestādes direktora pieprasījuma 2002. gada 14. decembrī pieteikuma iesniedzēja dzīvesvieta tika reģistrēta Rilas pašvaldībā. Dzīvesvietas reģistrācijas

apliecībā bija norādīts, ka adreses maiņas mērķis ir nodrošināt pastāvīgu pieteikuma iesniedzēja uzraudzību. Saskaņā ar jaunākajiem pierādījumiem, kas iesniegti 2011. gada februārī, pieteikuma iesniedzējs joprojām dzīvo šajā iestādē.

17. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve 2005. gada 9. septembrī Rilas pašvaldības padomei prasīja iecelt viņas klientam aizbildni. 2005. gada 16. septembra vēstulē viņai tika paziņots, ka pašvaldības padome 2. februārī ir nolēmusi par pieteikuma iesniedzēja aizbildni iecelt Pastras sociālās aprūpes iestādes direktoru.

B. Pieteikuma iesniedzēja uzturēšanās Pastras sociālās aprūpes iestādē

1. Ievietošanas līguma noteikumi

18. Līgumā, ko 2002. gada 10. decembrī noslēdza aizbildne R. P. un Pastras sociālās aprūpes iestāde (sk. 14. punktu iepriekš), nebija minēts pieteikuma iesniedzēja vārds. Tajā bija noteikts, ka iestādei par likumā noteiktu summu ir jānodrošina pārtika, apģērbs, medicīniskie pakalpojumi, apkure un, protams, pajumte. Lai segtu šo summu, aprūpes iestādei tika pārskaitīta visa pieteikuma iesniedzēja invaliditātes pensija. Līgumā bija noteikts, ka 80% no summas ir jāizmanto sniegto pakalpojumu apmaksai, bet atlikušie 20% ir jāatliek personīgiem izdevumiem. Saskaņā ar lietas materiālos pieejamo informāciju pieteikuma iesniedzēja invaliditātes pensija 2008. gadā bija 130 Bulgārijas levu (BGN, t. i., aptuveni 65 eiro). Līgumā nebija noteikts minēto pakalpojumu sniegšanas ilgums.

2. Iestādes apraksts

19. Pastras sociālās aprūpes iestāde atrodas vientuļā vietā Rilas kalnos, Bulgārijas dienvidrietumos. Tai var piekļūt pa zemesceļu no Pastras ciemata, kas ir tuvākā apdzīvotā vieta un atrodas 8 km attālumā.

20. Iestādes ēku kompleksā, kas būvēts 20. gs. divdesmitajos gados, ir trīs ēkas, kurās atbilstīgi garīgās veselības stāvoklim ir izvietoti iestādes iemītnieki — vīrieši. Saskaņā ar Sociālās palīdzības aģentūras 2009. gada aprīlī sagatavoto ziņojumu iestādē dzīvoja septiņdesmit trīs cilvēki, viens bija slimnīcā, bet divi — izbēguši. Divdesmit trīs iestādes iemītnieki bija pilnīgi rīcībnespējīgi, divi bija daļēji rīcībnespējīgi, bet pārējie bija pilnīgi rīcībspējīgi. Katrai ēkai ir pagalms, ko ieskauj augsts metāla žogs. Pieteikuma iesniedzējs tika ievietots iestādes 3. blokā, kas ir paredzēts iemītniekiem ar nenozīmīgām veselības problēmām; šie cilvēki drīkstēja pārvietoties iestādes teritorijā un, saņemot iepriekšēju atļauju, doties uz tuvāko ciematu.

21. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka ēka bija katastrofālā stāvoklī, netīra un ziemā reti tika apkurināta, tāpēc viņam un citiem iemītniekiem ziemā bija jāguļ mēteļos. Pieteikuma iesniedzējs dzīvojis 16 kvadrātmetru lielā telpā kopā ar vēl četriem cilvēkiem, un gultas faktiski bija novietotas viena pie otras. Viņam pie gultas bijis tikai galdiņš ar atvilktnēm, kurā glabāt drēbes, tomēr viņš drēbes labprātāk nakts laikā glabājis gultā, jo tās kāds varēja nozagt un aizstāt ar netīrām drēbēm. Iestādes iemītniekiem nebija savu drēbju, jo pēc mazgāšanas drēbes netika atdotas īpašniekiem.

3. Diēta, higiēnas un sanitārie apstākļi

22. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka iestādē bijis nepietiekams un nekvalitatīvs ēdiens. Viņš nevarējis izvēlēties maltīti, un viņam nav ļauts piedalīties ēdiena gatavošanā.

23. Vannas istabu, kas bijusi veselībai bīstamā un nolietotā stāvoklī, drīkstēja izmantot vienreiz nedēļā. Tualetes bija pagalmā un ļoti nehigiēniskā un sliktā stāvoklī — tās bija zemē izveidoti caurumi, ko sedza brūkošas nojumes. Vienu tualeti lietoja vismaz astoņi cilvēki. Tualetes piederumi bija pieejami tikai retumis.

4. Jaunākās attīstības tendences

24. Savā paziņojumā Lielajai Palātai Valdība ziņoja, ka 2009. gada beigās tajā iestādes daļā, kurā dzīvoja pieteikuma iesniedzējs, ir veikts remonts, tostarp arī sanitārajās telpās. Ēkā tagad ir centrālapkure. Tiek nodrošināts daudzveidīgs uzturs — arī augļi un dārzeņi, kā arī gaļa. Iestādes iemītniekiem ir pieejams televizors, grāmatas un spēles. Valsts visiem iemītniekiem nodrošina drēbes. Pieteikuma iesniedzējs šos apgalvojumus neapstrīdēja.

5. Pieteikuma iesniedzēja pārvietošanās

25. Iestādes vadība glabāja pieteikuma iesniedzēja personu apliecinošos dokumentus, ļaujot viņam atstāt iestādi tikai ar īpašu direktora atļauju. Viņš regulāri devās uz Pastru. Apmeklējumu laikā viņš galvenokārt palīdzēja ciema iedzīvotājiem mājas darbos, kā arī veica dažādus darbus ciema restorānā.

26. Laikposmā no 2002. līdz 2006. gadam pieteikuma iesniedzējs atļautās prombūtnes laikā trīs reizes atgriezās Rusē. Pieteikuma iesniedzējam ceļojuma veikšanai bija atvēlētas desmit dienas. Ceļojuma izdevumi bija BGN 60 (aptuveni EUR 30), ko pieteikuma iesniedzējam izmaksāja iestādes vadība.

27. Pēc pirmajiem diviem Ruses apmeklējumiem pieteikuma iesniedzējs Pastrā atgriezās pirms atļautā prombūtnes termiņa beigām. Iestādes direktors prokuratūrai paziņoja (datums nav norādīts), ka pieteikuma iesniedzējs atgriezies agrāk, jo viņš nespēja pārvaldīt savus līdzekļus, un viņam nebija mājvietas.

28. Trešais atļautās prombūtnes laikposms bija no 2006. gada 15. līdz 25. septembrim. Pēc tam, kad pieteikuma iesniedzējs norādītajā datumā neatgriezās iestādē, iestādes direktors 2006. gada 13. oktobrī nosūtīja vēstuli Ruses pašvaldības policijai, lūdzot sameklēt pieteikuma iesniedzēju un nogādāt Sofijā, kur viņu savā uzraudzībā pārņemt iestādes darbinieki un nogādātu atpakaļ Pastrā. Ruses policija 2006. gada 19. oktobrī informēja direktoru, ka pieteikuma iesniedzēja atrašanās vieta ir noteikta, bet, tā kā viņš nav policijas meklēšanā, policija nevar viņu nogādāt iestādē. Šķiet, iestādes darbinieki nogādāja viņu iestādē 2006. gada 31. oktobrī.

6. Kultūras un atpūtas iespējas

29. Pieteikuma iesniedzējam līdz plkst. 15.00 koptelpā bija pieejams televizors, vairākas grāmatas un šaha galds, pēc tam koptelpa bija slēgta. Telpa ziemās bija neapkurināta, un iemītnieki, tajā uzturoties, valkāja mēteļus, cepures un cimds. Citu sociālu, kultūras vai sporta iespēju nebija.

7. Sarakste

30. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka sociālās aprūpes iestādes darbinieki atteikušies dot viņam aploksnes sarakstei, un tā kā viņam nebija savas naudas, viņš tās nevarēja arī

iegādāties. Darbinieki pieprasīja, lai visas papīra lapas, kuras viņš vēlētos nosūtīt, tiktu nodotas viņiem, un viņi tās ieliktu aploksnēs un nosūtītu viņa vietā.

8. Medicīniskā aprūpe

31. Medicīniskajā izziņā, kas izdota 2005. gada 15. jūnijā (skat. 37. punktu tālāk), redzams, ka pēc pieteikuma iesniedzēja ievietošanas aprūpes iestādē 2002. gadā, viņam tika doti antipsihotiskie medikamenti (karbamazepīns (600 mg)), kuru lietošanu reizi mēnesī pārbaudīja psihiatrs.

32. Turklāt lietas izskatīšanas laikā Lielajā Palātā pieteikuma iesniedzēja pārstāvji paziņoja, ka viņu klientam kopš 2006. gada ir vērojama stabila remisija un pēdējos gados nav veikta psihiatriskā ārstēšana.

C. Pieteikuma iesniedzēja sociālo prasmju izvērtēšana laikā, kad viņš uzturējās Pastrā, un pēc viņa pārstāves pieprasījuma sagatavotā psihiatriskā ziņojuma secinājumi

33. Reizi gadā sociālās aprūpes iestādes direktors un iestādes sociālais darbinieks sagatavoja pieteikuma iesniedzēja uzvedības un sociālo iemaņu novērtējuma ziņojumu. Ziņojumos bija norādīts, ka pieteikuma iesniedzējs ir nesabiedriska, nepievienojas grupu aktivitātēm, bet labprātāk izvēlas būt viens, atsakās dzert zāles un ka viņam nav tuvu radnieku, ko apmeklēt atļautās prombūtnes laikā. Viņam nav labu attiecību ar pusmāsu, un nav zināms, vai ārpus sociālās aprūpes iestādes viņam ir mājvieta. Ziņojumos tika secināts, ka pieteikuma iesniedzējs nespēj atkal iekļauties sabiedrībā, un tika izvirzīts mērķis nodrošināt viņam vajadzīgo iemaņu un zināšanu apguvi, lai viņš spētu atgriezties sabiedrībā un ilgtermiņā atkal apvienotos ar ģimeni. Tomēr viņam netika piedāvāta terapija šā mērķa sasniegšanai.

34. Lietas materiālos ir norādīts, ka 2005. gadā pieteikuma iesniedzēja aizbildnis lūdza pašvaldības padomei piešķirt pieteikuma iesniedzējam sociālo pabalstu, lai veicinātu viņa atkārtotu iekļaušanu kopienā. Pēc šā iesnieguma saņemšanas pašvaldības sociālās palīdzības nodaļa veica pieteikuma iesniedzēja "sociālo spēju analīzi" [социална оценка], kurā secināja, ka viņš nav spējīgs strādāt pat pasargātā vidē, ka viņam nav vajadzīga apmācība vai pārkvalifikācija un, ņemot vērā šos apstākļus, viņam ir tiesības saņemt sociālo pabalstu, lai segtu transporta un uzturēšanās izdevumus un maksu par zālēm. Pašvaldības sociālās palīdzības nodaļa 2007. gada 7. februārī piešķīra pieteikuma iesniedzējam BGN 16,50 (aptuveni EUR 8) lielu ikmēneša pabalstu. Šā pabalsta summa 2009. gada 3. februārī tika palielināta līdz BGN 19,50 (aptuveni EUR 10).

35. Turklāt pēc viņa pārstāves pieprasījuma pieteikuma iesniedzēju 2006. gada 31. augustā izmeklēja Dr. V. S., cits psihiatrs, nevis tas, kurš regulāri apmeklēja sociālās aprūpes iestādi, un psiholoģe I. A. Šoreiz sagatavotajā ziņojumā bija secināts, ka 2005. gada 15. jūnijā pieteikuma iesniedzējam noteiktā šizofrēnijas diagnoze (sk. 37. punktu tālāk) ir neprecīza, jo pacientam nebija novērojami visi šo veselības traucējumu simptomi. Tajā bija teikts, ka, lai gan iepriekš pieteikuma iesniedzējam bija šie veselības traucējumi, izmeklēšanas laikā viņš nav izrādījis nekādas agresivitātes pazīmes, bet drīzāk bijis aizdomīgs, ar nelielu noslieci uz verbālu agresiju, ka laikposmā no 2002. līdz 2006. gadam viņam šie veselības traucējumi nav ārstēti un ka viņa veselības stāvoklis ir acīmredzami stabilizējies. Ziņojumā bija norādīts, ka viņam nav konstatētas pazīmes, kas norādītu uz iespējamu garīgās veselības pasliktināšanos, un ka pēc aprūpes iestādes direktora domām pieteikuma iesniedzējs spēj atkal iekļauties sabiedrībā.

36. Ziņojumā norādīts, ka pieteikuma iesniedzēja uzturēšanās Pastras sociālās aprūpes iestādē ļoti kaitē viņa veselībai un ilgāka uzturēšanās iestādē nebūtu vēlama — pretējā gadījumā, ilgstoša uzturēšanās aprūpes iestādē varētu veicināt “institucionalizācijas sindroma” veidošanos. Ziņojumā bija arī teikts, ka viņa garīgās veselības stāvokli un sociālo attīstību daudz vairāk uzlabotu iespēja iekļauties kopienas dzīvē, piemērojot pēc iespējami mazāk ierobežojumu, un ka vienīgais uzraugāmais viņa uzvedības aspekts ir nosliece uz pārmērīgu alkohola lietošanu, kas tika konstatēta jau pirms 2002. gada. Eksperti, kas izmeklēja pieteikuma iesniedzēju, uzskata, ka no alkohola atkarīgam cilvēkam un ar šizofrēniju sirgstošam cilvēkam varētu būt līdzīgas uzvedības īpatnības, tāpēc pieteikuma iesniedzēja gadījumā ir jāievēro piesardzība, lai nejauktu šos abus veselības traucējumu veidus.

D. Pieteikuma iesniedzēja centieni atbrīvoties no daļējas aizbildnības

37. Pieteikuma iesniedzējs 2005. gada 25. novembrī ar savas pārstāves starpniecību prokuratūrai iesniedza pieteikumu ar lūgumu vērsties apgabaltiesā, lai atjaunotu viņa rīcībspēju. Prokurors 2005. gada 2. martā pieprasīja Pastras sociālās aprūpes iestādei nosūtīt viņam ārsta atzinumu un citas medicīniskās izziņas par pieteikuma iesniedzēja veselības traucējumiem, lai tiesai attiecīgi sagatavotu pieteikumu par pieteikuma iesniedzēja rīcībspējas atjaunošanu. Lai sagatavotu medicīnisku atzinumu, pēc šā pieprasījuma iesniegšanas pieteikuma iesniedzējs no 2005. gada 31. maija līdz 15. jūnijam tika ievietots psihiatriskajā slimnīcā. Pēdējā no minētajām dienām izsniegtā izziņā ārsti apliecināja, ka pieteikuma iesniedzējam ir šizofrēnijas simptomi. Tā kā no ievietošanas aprūpes iestādē 2002. gadā brīža viņa veselības stāvoklis nebija pasliktinājies, viņam piemērotais režīms netika mainīts. Kopš 2002. gada viņam tika piemērota uzturoša terapija, ko reizi mēnesī pārbaudīja psihiatrs. Psihologiskajā pārbaudē tika konstatēts, ka pieteikuma iesniedzējs ir uztraukts, sasprindzis un aizdomīgs. Viņam bija vāji attīstītas saskarsmes prasmes, un viņš neapzinājās savu slimību. Viņš teica, ka darīs visu, lai atstātu aprūpes iestādi. Ārsti neizteica viedokli ne par viņa spējām dzīvot citur, nedz arī par vajadzību turēt viņu Pastras sociālās aprūpes iestādē.

38. Apgabala prokurors 2005. gada 10. augustā atteicās ierosināt lietu par pieteikuma iesniedzēja rīcībspējas atjaunošanu, sava lēmuma pamatojumā norādot, ka pēc ārstu, Pastras sociālās aprūpes iestādes direktora un iestādes sociālā darbinieka domām pieteikuma iesniedzējs nespēj pats par sevi rūpēties, tāpēc iestāde, kurā viņam var veikt ārstēšanu, ir viņam piemērotākā dzīvesvieta. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve apstrīdēja atteikumu ierosināt lietu, norādot, ka viņas klientam jānodrošina iespēja pašam izvērtēt, vai, ņemot vērā dzīves apstākļus iestādē, palikšana tajā ir viņa interesēs. Viņa norādīja, ka pieteikuma iesniedzēja piespiedu turēšana aprūpes iestādē, pamatojot to ar ārstēšanu viņa paša interesēs, faktiski nozīmē brīvības atņemšanu, un šāda situācija nav pieņemama. Cilvēku bez viņa piekrišanas nedrīkst ievietot aprūpes iestādē. Saskaņā ar piemērojamiem tiesību aktiem visām personām, kam ir noteikta daļēja aizbildnība, ir tiesības ar aizbildņa piekrišanu pašam izvēlēties dzīvesvietu. Tāpēc dzīvesvietas izvēle nav prokuratūras kompetencē. Neņemot vērā minētos iebildumus, šo lēmumu 2005. gada 11. oktobrī apstiprināja prokurors, kuram tika iesniegta apelācijas sūdzība, un pēc tam — 2005. gada 29. novembrī — Augstākās kasācijas tiesas ģenerālprokuratūra.

39. Pārstāve 2005. gada 9. septembrī pieteikuma iesniedzēja vārdā iesniedza Rilas mēram pieteikumu ierosināt tiesvedību par pieteikuma iesniedzēja atbrīvošanu no daļējas aizbildnības. Rilas mērs 2005. gada 16. septembra vēstulē šo pieteikumu noraidīja, norādot, ka, ņemot vērā 2005. gada 15. jūnija medicīniskajā izziņā minēto informāciju, direktora un sociālā darbinieka viedokli, kā arī prokuratūras secinājumus, nav iemesla ierosināt tiesvedību. Pieteikuma iesniedzēja pārstāve 2005. gada 28. septembrī Dupnicas rajona tiesā iesniedza

pieteikumu juridiski izvērtēt mēra lēmuma atbilstību Ģimenes kodeksa 115. pantam (sk. 49. punktu tālāk). Rajona tiesa 2007. gada 7. oktobra vēstulē paziņoja, ka tā kā pieteikuma iesniedzējam ir daļēji ierobežota rīcībspēja, viņam ir jāiesniedz derīga pilnvara, kas apstiprina, ka minētā juriste ir viņa pārstāve, un jānorāda, vai šajā tiesas procesā ir piedalījis viņa aizbildnis. Nenorādītā datumā pieteikuma iesniedzēja pārstāve iesniedza pieteikuma iesniedzēja parakstītu pilnvaru. Viņa arī pieprasīja, lai lietas izskatīšanā kā ieinteresētā puse piedalītos aizbildnis vai lai tiktu iecelts *ad hoc* pārstāvis. Tiesā 2006. gada 18. janvārī notika sēde, kurā Rilās mēra pārstāvis apstrīdēja pilnvaras derīgumu, jo to nav parakstījis arī aizbildnis. Aizbildnis, kas piedalījās lietas izskatīšanā, paziņoja, ka viņš neiebilst pret pieteikuma iesniedzēja iesniegto pieteikumu, bet norādīja, ka pieteikuma iesniedzēja vecuma pensijas apmērs nav pietiekams viņa vajadzību apmierināšanai un ka tāpēc Pastras sociālās aprūpes iestāde ir viņam piemērotākā dzīvesvieta.

40. Dupnicas rajona tiesa 2006. gada 10. martā pasludināja spriedumu. Izvērtējot pieteikuma atkārtotu juridisko pamatotību tiesa secināja, ka, lai gan pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis juristi pārstāvēt viņu tiesā, tomēr tā kā pilnvaru nav parakstījis aizbildnis, viņai nav tiesību rīkoties pieteikuma iesniedzēja vārdā. Tomēr tā kā aizbildnis atklātā tiesas sēdē pieteikumu ir apstiprinājis, tiesa sprieda, ka visas pieteikuma iesniedzēja pārstāves veiktās procesuālās darbības ir likumīgas, un tāpēc pieteikums ir pieņemams. Saistībā ar lietas būtību tiesa noraidīja pieteikumu, konstatējot, ka aizbildnim nav likumīgu interešu apstrīdēt mēra atteikumu, jo viņš pats neatkarīgi un tieši varētu vērsties tiesā, lai pieteikuma iesniedzēju atbrīvotu no daļējas aizbildnības. Tā kā spriedums netika apstrīdēts, tas stājās spēkā.

41. Visbeidzot, pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņš vairākkārt ir mutiski lūdzis aizbildnim iesniegt pieteikumu par atbrīvošanu no daļējas aizbildnības, kā arī atļauju atstāt iestādi, tomēr viņa pieteikumi vienmēr tikuši noraidīti.

II. ATTIECĪGIE VALSTS TIESĪBU AKTI UN PRAKSE

A. Daļējā aizbildnībā nodoto personu tiesiskais statuss un viņu pārstāvība tiesās

42. 1949. gada 9. augustā pieņemtā Personu un ģimenes likuma 5. iedaļā ir noteikts, ka personām, kas garīgas slimības vai psihisku traucējumu dēļ nespēj aizstāvēt savas intereses, ir pilnībā jāatņem rīcībspēja un šīs personas ir jāpasludina par rīcībnespējīgām. To pieaugušo rīcībspēja, kuriem ir vieglāki šāda veida traucējumi, ir jāierobežo daļēji. Personām, kam rīcībspēja ir atņemta pilnīgi, nodibina pilnīgu aizbildnību (*настойничество*), bet personām, kam rīcībspēja ir atņemta daļēji — daļēju aizbildnību (*попечительство*). Saskaņā ar šā likuma 4. un 5. pantu personas, kurām nodibināta daļēja aizbildnība, bez aizbildņa piekrišanas nevar veikt tiesiskus darījumus. Tomēr šīs personas drīkst veikt parastas, ar ikdienas dzīvi saistītas darbības, un tām ir pieejami līdzekļi, kas tiek maksāti kā atalgojums par darbu. Tāpēc daļēji rīcībnespējīgu personu aizbildņi nedrīkst brīvi slēgt šīm personām saistošus tiesiskus darījumus. Tādējādi nav spēkā līgumi, ko aizbildņi ir parakstījuši bez daļēji rīcībnespējīgas personas piekrišanas.

43. Saskaņā ar Civilprocesa kodeksa (turpmāk tekstā — “CK”) 16. panta 2. punktu pilnīgā aizbildnībā esošas personas tiesā pārstāv aizbildnis. Savukārt daļējā aizbildnībā esošām personām, saņemot aizbildņa piekrišanu, ir tiesības patstāvīgi piedalīties tiesvedībā. Tāpēc daļēji rīcībnespējīgas personas aizbildnis nav tās juridiskais pārstāvis. Aizbildnis nevar rīkoties daļēji rīcībnespējīgas personas vārdā, bet var piekrist vai nepiekrist pos personas patstāvīgi veiktiem darojumiem (*Сталев, Ж., Българско гражданско процесуално право,*

София, 2006 г., стр. 171). Proti, persona, kas ir daļējā aizbildnībā, var dot norādījumus juristam, ja vien aizbildnis ir parakstījis pilnvaru (turpat, *cmp. 173*).

B. Daļējas aizbildnības nodibināšanas procedūra

44. Procedūrai, ar ko personai nodibina daļēju aizbildnību, ir divi posmi — daļējas rīcībnespējas pasludināšana un aizbildņa iecelšana.

1. Daļējas rīcībnespējas pasludināšana tiesā

45. Pirmais posms ir juridiska procedūra, kuru attiecīgajā laikā reglamentēja 1952. gadā pieņemtā CK 275.–277. pants; šie panti bez grozījumiem ir iekļauti arī jaunajā 2007. gada CK kā 336.–340. pants. Daļējas rīcībnespējas pasludināšanu var prasīt personas laulātais vai tuvi radnieki, prokurors vai jebkura cita ieinteresēta puse. Pēc attiecīgās personas pārbaudes tiesa pieņem lēmumu atklātā tiesas sēdē vai, ja šāda pārbaude nav veikta, tieši gūstot priekšstatu par personas veselības stāvokli, kā arī iztaujājot tuvas personas radniekus. Ja šādi iegūti konstatējumi nav pietiekami, tiesa var censties iegūt citus pierādījumus, piemēram, medicīnisku atzinumu. Saskaņā ar valsts tiesu praksi ekspertīzes atzinums ir jāpieprasa, ja tiesa no lietas materiāliem nespēj secināt, ka pieteikums atņemt personai rīcībspēju ir nepamatots [*Решение на ВС № 1538 от 21.VIII.1961 г. по гр. д. № 5408/61 г.*; *Решение на ВС № 593 от 4.III.1967 г. по гр. д. № 3218/1966 г.*].

2. Administratīvo iestāžu īstenota aizbildņa iecelšana

46. Otrais posms ir administratīva procedūra aizbildņa iecelšanai, kuru attiecīgajā laikā reglamentēja 1985. gada Ģimenes kodeksa (turpmāk tekstā — “ĢK”) X nodaļa (109.–128. pants); šie noteikumi ar nelieliem grozījumiem ir iekļauti jaunā 2009. gada ĢK 153.–174. pantā. Administratīvo procedūru veic iestāde, kas tiesību aktā minēta kā “aizbildnības iestāde”, t. i., mērs vai jebkurš cits mēra iecelts pašvaldības padomes ierēdnis.

47. Tā kā radnieki vislabāk var aizstāvēt konkrētas personas intereses, par aizbildni vēlams iecelt kādu no šīs personas radniekiem.

C. Aizbildņa veikto pasākumu pārskatīšana un cita aizbildņa iecelšanas iespēja

48. Aizbildņa veiktās darbības pārskata aizbildnības iestāde. Pēc iestādes pieprasījuma aizbildnim ir jāziņo par veiktajām darbībām. Konstatējot pārkāpumus, iestāde var prasīt novērst šos pārkāpumus, tā var arī izdot rīkojumu par attiecīgo pasākumu apturēšanu (sk. 1985. gada ĢK 126. panta 2. punktu un 125. pantu, kā arī 2009. gada ĢK 170. pantu un 171. panta 2. un 3. punktu). Valsts tiesību aktos nav paskaidrots, vai personas, kam ir nodibināta daļēja aizbildnība, pieteikumu par aizbildņa veikto pasākumu apturēšanu mēram drīkst iesniegt patstāvīgi vai tikai ar citas personas starpniecību.

49. Mēra kā aizbildnības iestādes pārstāvja lēmumus, kā arī mēra atteikumu iecelt aizbildni vai veikt citas darbības, kas paredzētas ĢK, var pārsūdzēt. Ieinteresētās puses vai prokurors tās var apstrīdēt rajona tiesā, tiesa galīgo lēmumu pieņem pēc būtības (1985. gada ĢK 115. pants). Šāda kārtība interešu konflikta gadījumā ļauj tuviem radniekiem pieprasīt cita aizbildņa iecelšanu (*Решение на ВС № 1249 от 23.XII.1993 г. по гр. д. № 897/93 г.*). Saskaņā ar valsts tiesu praksi par ieinteresētajām pusēm, kas var ierosināt šādu tiesvedību, neuzskata pilnīgi rocobnespējogas personas (*Определение № 5771 от 11.06.2003 г. на ВАС*

no адм. д. № 9248/2002). Valsts tiesu praksē nav norāžu, ka to varētu darīt daļēji rīcībspējīga persona.

50. Turklāt aizbildnības iestāde jebkurā laikā var atcelt aizbildni, kas nepilda savus pienākumus (1985. gada ĢK 113. pants). Saskaņā ar 1985. gada ĢK 116. pantu personu nevar iecelt par aizbildni, ja šai personai un personai, kam nodibināta daļēja aizbildnība, ir interešu konflikts. 1985. gada ĢK 123. pantā ir noteikts, ka gadījumos, kad aizbildnis nespēj veikt savus pienākumus vai ir interešu konflikts, ieceļ aizbildņa aizvietotāju. Abos gadījumos aizbildnības iestāde var iecelt arī *ad hoc* pārstāvi.

D. Rīcībspējas atjaunošanas procedūra

51. Saskaņā ar 1952. gada CK 77. pantu šī procedūra ir līdzīga daļējas aizbildnības nodibināšanas procedūrai. Tā ir pieejama ikvienam, kam ir tiesības pieprasīt, lai personai tiktu nodibināta daļēja aizbildnība, kā arī aizbildnības iestādei un aizbildnim. Minētais noteikums ir iekļauts 2007. gada CK kā 340. pants. Augstākā tiesa 1980. gada 13. februāra plenārsēdē pieņēma lēmumu (Nr. 5/79), ar ko precizēja dažus jautājumus, kas saistīti ar rīcībspējas atņemšanas procedūru. Šā lēmuma 10. punkts attiecas uz rīcībspējas atjaunošanas procedūru, un tas ir šāds:

“Rīcībspējas atjaunošanas procedūrai piemēro tos pašus noteikumus, ar ko reglamentē rīcībspējas atņemšanas procedūru (CK 277. pants un 275. panta 1. un 2. punkts). Personas, kas ir pieprasījušas šā līdzekļa piemērošanu, vai tuvus radniekus šajā procedūrā uzskata par atbildētājiem. Ja ir mainījušies apstākļi, puse, kas ir prasījusi atņemt personai rīcībspēju, drīkst pieprasīt šā līdzekļa atcelšanu.

Personas, kas atrodas daļējā aizbildnībā, patstāvīgi vai ar sava aizbildņa piekrišanu var pieprasīt šā līdzekļa atcelšanu. Tās var arī pieprasīt, lai aizbildnības iestāde vai aizbildnības padome saskaņā ar CK 277. pantu ierosinātu tiesvedību tajā apgabaltiesā, kas tām atņēmusi rīcībspēju. Šādos gadījumos, uzrādot medicīnisko izziņu, tām ir jāpierāda, ka pieteikums ir viņu interesēs. Šādā tiesvedībā šī persona tiks uzskatīta par prasītāju. Ja daļēji rīcībspējīgas personas aizbildnis, aizbildnības iestāde vai aizbildnības padome (pilnīgi rīcībspējīgas personas gadījumā) atsakās iesniegt pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu, rīcībspējīgā persona var vērsties pie prokurora un lūgt veikt attiecīgās darbības (*Постановление № 5/79 от 13.И.1980 г., Пленум на ВС.*)”

52. Valdība citēja arī spriedumu lietā, kurā tiesvedības laikā par personas juridiskā statusa noteikšanu pēc aizbildņa pieprasījuma tika pilnībā atjaunotas personas rīcībspēja un persona tika atbrīvota no aizbildnības (*Решение № 1301 от 12.11.2008 г. на ВКС по гр. Д. № 5560/2007 г., V з.о.*).

E. Rīcībspējīgu personu pārstāvju noslēgto līgumu spēkā esamība

53. 1950. gada Saistību un līgumu likuma 26. iedaļas 2. punktā ir noteikts, ka līgumi, kas ir pretrunā tiesību aktu noteikumiem vai kas ir noslēgti bez puses piekrišanas tiek uzskatīti par spēkā neesošiem.

54. Saskaņā ar šā likuma 27. iedaļu līgumus, kurus, pārkāpjot spēkā esošo tiesību aktu noteikumus, ir noslēguši rīcībspējīgu personu pārstāvji, var atzīt par spēkā neesošiem. Izvirzīt pamatu pilnīgai līguma anulēšanai var jebkurā gadījumā, bet izvirzīt pamatu līguma atzīšanai par spēkā neesošu var tikai tiesā. Ja netiek iecelts aizbildnis, noilgums tiesībām izvirzīt pamatu līguma atzīšanai par spēkā neesošu iestājas trīs gadus pēc personas atbrīvošanas no daļējas aizbildnības. Citos gadījumos attiecīgais laikposms sākas no brīža, kad tiek iecelts aizbildnis (minētā likuma 32. iedaļas 2. punkts kopā ar 115. iedaļas 1. punkta e) apakšpunktu, skat. arī *Решение на ВС № 668 от 14.И.1963 г. по гр. д. № 250/63 г., I з. о., Решение на Окръжен съд – Стара Загора от 2.2.2010 г. по т. д. № 381/2009 г. на I*

F. Rīcībnespējīgu personu dzīvesvieta

55. Saskaņā ar 1985. gada ĢK 120. pantu un 122. panta 3. punktu tiek uzskatīts, ka personas, kam ir atņemta rīcībnespēja, dzīvo aizbildņa dzīvesvietā, ja vien īpašu iemeslu dēļ tām nav jādzīvo citviet. Ja dzīvesvietas maiņa tiek veikta bez aizbildņa piekrišanas, aizbildnis var pieprasīt rajona tiesai izdot rīkojumu nogādāt personu atpakaļ reģistrētajā dzīvesvietā. Saskaņā ar 2009. gada ĢK 163. panta 2. un 3. punktu pirms lēmuma pieņemšanas šādās lietās tiesai ir jāizjautā aizbildnībā esošā persona. Ja tiesa konstatē, ka pastāv īpaši iemesli, tai ir jānoraida rīkojums par personas atgriešanos un nekavējoties jāpaziņo pašvaldības sociālās palīdzības nodaļai, ka jāveic aizsardzības pasākumi.

56. Rajona tiesas rīkojumu var pārsūdzēt apgabaltiesas priekšsēdētājam, bet tā izpildi nevar apturēt.

G. Rīcībnespējīgu personu ievietošana sociālās aprūpes iestādēs pieaugušajiem ar garīgiem traucējumiem

57. Saskaņā ar 1998. gada Sociālās palīdzības likumu sociālā palīdzība ir pieejama personām, kas, strādājot, izmantojot savus līdzekļus vai saņemot palīdzību no personām, kurām saskaņā ar tiesību aktu noteikumiem ir jāveic šis pienākums, medicīnisku un sociālu iemeslu dēļ nespēj pašas nodrošināt savu pamatvajadzību apmierināšanu (likuma 2. iedaļa). Sociālā palīdzība ir dažādi finansiāli pabalsti, pabalsti natūrā un sociāli pakalpojumi, tostarp ievietošana specializētās iestādēs. Šādus pabalstus piešķir pēc attiecīgo personu vajadzību individuālas izvērtēšanas saskaņā ar viņu vēlmēm un personīgo izvēli (16. iedaļas 2. punkts).

58. Saskaņā ar 1998. gada Sociālās palīdzības likuma īstenošanas noteikumiem [*Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане*] ir trīs sociālo pakalpojumu sniegšanai paredzētu "specializētu iestāžu" kategorijas: 1) bērnu nami (bērnu nami bērniem, kas zaudējuši vecāku aprūpi, bērnu nami bērniem ar fiziskiem traucējumiem, bērnu nami bērniem ar garīgu atpalcību); 2) iestādes pieaugušajiem ar veselības traucējumiem (iestādes pieaugušajiem ar garīgu atpalcību, iestādes pieaugušajiem ar garīgiem traucējumiem, iestādes pieaugušajiem ar fiziskiem traucējumiem, iestādes pieaugušajiem ar uztveres traucējumiem, iestādes pieaugušajiem ar demenci) un 3) veco ļaužu pansionāti (noteikumu 36. punkta 3. apakšpunkts). Sociālos pakalpojumus specializētajās iestādēs sniedz gadījumos, kad tos vairs nav iespējams saņemt kopienā (noteikumu 36. punkta 4. apakšpunkts). Saskaņā ar valsts tiesību aktiem rīcībnespējīgas personas ievietošanu sociālās aprūpes iestādē neuzskata par brīvības atņemšanas veidu.

59. Tāpat saskaņā ar 1999. gada 16. marta Dekrētu Nr. 4 par apstākļiem, kādos sniedz sociālos pakalpojumus [*Наредба № 4 за условията и реда за извършване на социални услуги*], pieaugušos ar garīgu atpalcību specializētās sociālās aprūpes iestādēs ievieto tikai tad, ja viņiem vajadzīgo medicīnisko aprūpi nav iespējams sniegt ģimenē (dekrēta 12. iedaļas 4. punkts un 27. iedaļa). Dekrēta 33. iedaļas 1. daļas 3. punktā ir noteikts, ka tad, kad persona tiek ievietota sociālās aprūpes iestādē, ir jāsaņem medicīniskā izziņa par personas veselības stāvokli. Saskaņā ar dekrēta 37. iedaļas 1. punktu līgumu par sociālo pakalpojumu sniegšanu, izmantojot Darba un sociālās politikas ministrijas apstiprinātu paraugu, slēdz specializētā iestāde un attiecīgā persona vai šīs personas juridiskais pārstāvis. Personu var pārvietot uz citu iestādi vai arī persona var atstāt iestādi, kurā tā ievietota, šādos gadījumos: 1) pēc personas vai

personas juridiskā pārstāvja rakstiska pieprasījuma iestādes direktoram; 2) ja personas fiziskās un/vai garīgās veselības stāvoklis ir mainījies tā, ka vairs neatbilst iestādes profilam; 3) ja ilgāk par vienu mēnesi nav veiktas sociālās labklājības iemaksas; 4) ja persona regulāri pārkāpj iestādes iekšējos noteikumus vai 5) ja ir pierādīta personas atkarība no narkotiskajām vielām.

60. Turklāt kārtība, kas reglamentē uzņemšanu psihiatriskajā slimnīcā nolūkā veikt piespiedu ārstēšanu, ir izklāstīta 2005. gada Veselības likumā, kas aizstāja 1973. gada Sabiedrības veselības likumu.

H. Ad hoc pārstāvja iecelšana interešu konflikta gadījumā

61. CK 16. panta 6. punktā ir noteikts, ka pārstāvamās personas un tās pārstāvja interešu konflikta gadījumā tiesai ir jāieceļ *ad hoc* pārstāvis. Bulgārijas tiesas šo noteikumu ir piemērojušas noteiktos gadījumos, kas saistīti ar nepilngadīgo un viņu pārstāvju interešu konfliktu. Piemēram, ir secināts, ka *ad hoc* pārstāvja neiecelšana ir būtisks paternitātes noteikšanas tiesvedības pārkāpums (*Решение на ВС № 297 от 15.04.1987 г. по гр. д. № 168/87 г., II з. о.*), būtisks pārkāpums adoptētāju vecāku un bioloģisko vecāku strīdos (*Решение на ВС № 1381 от 10.05.1982 г. по гр. д. № 954/82 г., II з. о.*) var arī būtisks pārkāpums īpašumtiesību strīdos (*Решение № 643 от 27.07.2000 г. на ВКС по гр. д. № 27/2000 г., II з. о.; Определение на ОС – Велико Търново от 5.11.2008 г. по в. ч. гр. д. № 963/2008*).

I. Valsts atbildība

62. 1988. gada Likuma par valsts un pašvaldību atbildību par kaitējumu [*Закон за отговорността на държавата и общините за вреди*] (likuma nosaukums grozīts 2006. gadā) 2. iedaļas 1. punktā ir noteikts, ka valsts atbild par privātpersonai nodarītu kaitējumu, kas ir nodarīts ar tiesas lēmumu par noteiktiem brīvības atņemšanas veidiem, ja šāds lēmums tiek atcelts kā juridiski nepamatots.

63. Tā paša likuma 1. iedaļas 1. punktā ir noteikts, ka valsts un pašvaldības atbild par kaitējumu, ko privātpersonām un juridiskām personām ir radījuši iestāžu vai amatpersonu administratīvo pienākumu veikšanas laikā pieņemti nelikumīgi lēmumi, darbības vai bezdarbība.

64. Valsts tiesas vairākos lēmumos ir atzinušas, ka šie noteikumi attiecas uz ieslodzītajiem nodarītu kaitējumu, ja ieslodzījuma vietā ir bijuši slikti apstākļi vai neatbilstīga medicīniskā aprūpe, un attiecīgajos gadījumos ir pilnībā vai daļēji ir apmierinājušas attiecīgo personu kompensācijas prasījumus (*печ. от 26.01.2004 г. по гр. д. № 959/2003, ВКС, IV з. о. and печ. № 330 от 7.08.2007 г. по гр. д. № 92/2006, ВКС, IV з. о.*).

65. Nav tādu tiesas lēmumu, kuros būtu atzīts, ka šāda nostāja būtu jāpiemēro arī attiecībā uz apgalvojumiem par sliktiem dzīves apstākļiem sociālās aprūpes iestādēs.

66. Turklāt no valsts tiesu prakses saistībā ar minētā likuma 1. iedaļas 1. punktu izriet arī tas, ka jebkurai personai, kuras veselības stāvoklis ir pasliktinājies tāpēc, ka Veselības ministrijai pakļautās iestādes nav pienācīgi veikušas savu pienākumu regulāri nodrošināt personu ar vajadzīgajām zālēm, ir tiesības pieprasīt administratīvo iestāžu atbildību un saņemt kompensāciju (*печ. № 211 от 27.05.2008 г. по гр. д. № 6087/2007, ВКС, V з. о.*).

67. Visbeidzot, uz valsti un tās iestādēm attiecas parastie noteikumi par netiešu atbildību par citiem kaitējuma veidiem, piemēram, valsts un tās iestādes atbild par kaitējumu, ko aizbildnībā esoša persona nodarījusi prombūtnē no sociālās aprūpes iestādes pieaugušajiem ar garīgu atpalcību, ja iestādes darbinieki nav pienācīgi veikuši pastāvīgās uzraudzības pienākumu (*peu. № 693 om 26.06.2009 z. no zp. d. № 8/2009, BKC, III z. o.*).

J. Policijas veikts arests saskaņā ar 2006. gada Likumu par iekšlietu ministriju

68. Saskaņā ar šo likumu policija *inter alia* ir pilnvarota arestēt jebkuru personu, ja personai ir smagi psihiski traucējumi un šīs personas uzvedība rada apdraudējumu sabiedriskajai kārtībai vai ja šī persona acīmredzami apraud savu dzīvību (63. iedaļas 1.–3. punkts). Attiecīgā persona aresta likumību var apstrīdēt tiesā, kam ir jāpieņem tūlītējs lēmums (63. iedaļas 4. punkts).

69. Turklāt policijas pienākums ir meklēt bezvēsts prombūtnē esošas personas (139. iedaļas 3. punkts).

K. Pieteikuma iesniedzēja sniegtā informācija par to personu meklēšanu, kas ir prombūtnē no sociālās aprūpes iestādēm pieaugušajiem ar garīgiem traucējumiem

70. Bulgārijas Helsinku komiteja policijas iecirkņos veica aptauju par to personu meklēšanu, ir prombūtnē no šāda veida sociālās aprūpes iestādēm. Aptaujas rezultāti liecina, ka nav vienādas prakses. Daži policijas darbinieki atbildēja, ka tad, kad iestādes darbinieki viņiem lūdz uzmeklēt bezvēsts prombūtnē esošas personas, viņi veic meklēšanu un pirms paziņošanas iestādei nogādā attiecīgo personu policijas iecirknī. Citi policijas darbinieki paskaidroja, ka viņi uzmeklē personu, bet, tā kā viņiem nav tiesību veikt arestu, viņi tikai informē iestādes darbiniekus, kas pēc tam paši nogādā personu atpakaļ iestādē.

L. Pieteikuma iesniedzēja iesniegtie statistikas dati par tiesvedībām saistībā ar rīcības spējas atņemšanu

71. Bulgārijas Helsinku komiteja no sešām apgabaltiesām ieguva statistikas datus par rīcības spējas atjaunošanas tiesvedību rezultātu laika posmā no 2002. gada janvāra līdz 2009. gada septembrim. Šajā laikā rīcības spēja tika atņemta 677 personām. Tiesvedība par rīcības spējas atjaunošanu tika ierosināta trīsdesmit sešos gadījumos — desmit gadījumos šis līdzeklis tika atcelts, astoņos gadījumos pilnīga rīcībnespēja tika aizstāta ar daļēju rīcībnespēju, četros gadījumos pieteikums tika noraidīts, septiņos gadījumos tiesa pārtrauca tiesvedību, bet pārējās lietās lēmums vēl nav pieņemts.

III. ATTIECĪGIE STARPTAUTISKIE TIESĪBU AKTI

A. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, ko 2006. gada 13. decembrī pieņēmusi Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā Asambleja (rezolūcija A/RES/61/106)

72. Šī konvencija stājās spēkā 2008. gada 3. maijā. Bulgārija to parakstīja 2007. gada 27. septembrī, bet vēl nav to ratificējusi. Attiecīgos Konvencijas noteikumus ir paredzēts:

12. pants Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

- “1. Dalībvalstis atkārtoti apstiprina, ka personām ar invaliditāti visur ir tiesības uz viņu tiesībspējas atzīšanu.
2. Dalībvalstis atzīst, ka personām ar invaliditāti līdzvērtīgi ar citiem ir rīcībspēja visās dzīves jomās.
3. Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu tā atbalsta pieejamību, kas tām varētu būt nepieciešams, īstenojot savu rīcībspēju.
4. Dalībvalstis nodrošina, ka visi ar rīcībspējas īstenošanu saistītie pasākumi paredz atbilstošas un efektīvas garantijas, lai saskaņā ar starptautisko cilvēktiesību aktiem nepieļautu ļaunprātīgu izmantošanu. Šādām garantijām ir jānodrošina, ka, veicot ar rīcībspējas īstenošanu saistītos pasākumus, tiek ievērotas attiecīgās personas tiesības, griba un izvēle, netiek pieļauti interešu konflikti un ietekmes ļaunprātīga izmantošana, tie ir samērīgi un atbilstoši konkrētās personas apstākļiem, tos piemēro pēc iespējas īsāku laiku un regulāri pārbauda kompetenta, neatkarīga un objektīva iestāde vai tiesas instance. Šīm garantijām ir jābūt proporcionālām tam, cik lielā mērā šie pasākumi skar konkrētās personas tiesības un intereses.
5. Ievērojot šī panta noteikumus, dalībvalstis veic atbilstošus un efektīvus pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu vienlīdzīgas tiesības iegūt īpašumu vai to mantot, kontrolēt savas finanšu lietas un vienlīdzīgi izmantot banku aizdevumus, hipotekāros kredītus un citus finanšu kreditēšanas veidus, un nodrošina, ka personām ar invaliditāti netiek patvaļīgi atņemts to īpašums.

14. pants Personas brīvība un neaizskaramība

- “1. Dalībvalstis nodrošina, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem:
- a) izmanto tiesības uz personas brīvību un neaizskaramību;
- b) nezaudē savu brīvību nelikumības vai patvaļas dēļ un ka jebkura brīvības atņemšana notiek saskaņā ar likumu, un ka invaliditāte nekādā gadījumā nav pamats brīvības atņemšanai.
2. Dalībvalstis nodrošina, ka tad, ja personām ar invaliditāti saskaņā ar kādu procedūru tiek atņemta brīvība, tām vienlīdzīgi ar citiem ir tiesības uz garantijām, ko paredz starptautiskās humānās tiesības, un pret tām izturas saskaņā ar šīs konvencijas mērķiem un principiem, tostarp nodrošina saprātīgus pielāgojumus.”

B. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Nr. R (99) 4 par rīcībnespējīgu pieaugušo tiesisko aizsardzību (pieņemts 1999. gada 23. februārī)

73. Šī ieteikuma attiecīgajā daļā ir noteikts šādi.

2. princips. Tiesiskā risinājuma elastība

“1. Aizsardzības pasākumiem un citiem tiesiskiem risinājumiem, kas pieejami rīcībnespējīgu pieaugušo personīgo un ekonomisko interešu aizstāvībai, apjoma vai elastības ziņā ir jābūt pietiekamiem, lai nodrošinātu dažādām invaliditātes pakāpēm un dažādām situācijām atbilstīgu tiesisku risinājumu.

...

4. Aizsardzības pasākumiem attiecīgos gadījumos ir jābūt tādiem, kas neierobežo attiecīgās personas rīcībspēju.”

3. princips. Maksimālas rīcībspējas saglabāšana

“1. Tiesiskajā pamatā, cik iespējams, ir jāņem vērā tas, ka var būt dažādas rīcībnespējas pakāpes un ka rīcībnespējas pakāpe dažādos laikposmos var būt atšķirīga. Tāpēc arī ne vienmēr aizsardzības pasākumam vajadzētu būt pilnīgai rīcībspējas atņemšanai. Tomēr ir jārada iespēja ierobežot rīcībspēju gadījumos, kad tiek pierādīts, ka tas ir vajadzīgs attiecīgās personas aizsardzībai.

2. Proti, piemērojot aizsardzības pasākumu, nevajadzētu visos gadījumos atņemt attiecīgajai personai vēlēšanu tiesības vai tiesības sagatavot testamentu, vai arī tiesības piekrist vai nepiekrist jebkādam darbībā saistībā ar tās veselību, vai tiesības pieņemt citus personīgus lēmumus jebkurā laikā, kad šī persona to spēj ...”

6. princips. Samērīgums

“1. Ja jāpiemēro aizsardzības pasākumi, tiem ir jābūt samērīgiem ar attiecīgās personas garīgo spēju pakāpi un jābūt piemērotiem tieši attiecīgās personas apstākļiem un vajadzībām.

2. Attiecīgās personas rīcībspējas, tiesību un brīvību ierobežojumi, kas noteikti ar aizsardzības pasākumiem, nedrīkst būt plašāki par tiem, kas vajadzīgi, lai sasniegtu šādas iejaukšanās mērķus. [...]”

13. princips. Tiesības uz nepastarpinātu uzklausišanu

“Attiecīgajai personai ir jābūt tiesībām uz nepastarpinātu uzklausišanu jebkurā tiesvedībā, kas var ietekmēt šīs personas rīcībspēju.”

14. princips. Ilgums, pārskatīšana un pārsūdzēšana

“1. Aizsardzības pasākumus attiecīgā gadījumā, ja tas iespējams, piemēro noteiktu laiku. Iestādei būtu jāapsver iespēja veikt periodiskus pārskatus.

...

3. Ir jābūt atbilstīgam pārsūdzības iespējām.”

C. Ziņojumi par Eiropas Padomes Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) Bulgārijas apmeklējumiem

1. CPT ziņojums par apmeklējumu no 2003. gada 16. decembra līdz 22. decembrim, publicēts 2004. gada 24. jūnijā

74. Šajā ziņojumā ir vispārīgi aprakstīta to personu situācija, kuras valsts iestādes ir ievietojušas Darba un sociālās politikas ministrijas pakļautībā esošajās sociālās aprūpes iestādēs personām ar garīgiem traucējumiem vai garīgu atpalcību. Ziņojuma II daļas 4. nodaļa ir veltīta Pastras sociālās aprūpes iestādei.

75. CPT norādīja, ka šī iestāde oficiāli paredzēta 105 cilvēkiem, tajā bija reģistrēti 92 iemītnieki, no kuriem apmeklējuma laikā iestādē bija astoņdesmit seši. Divi iemītnieki bija neatļautā prombūtnē, bet pārējie bija atļautā prombūtnē mājās. Aptuveni 90% iemītnieku bija šizofrēnija, bet pārējiem — garīga atpalcība. Lielākā daļa iemītnieku iestādē bija pavadījuši daudzus gadus, atbrīvošana no iestādes bija diezgan reti.

76. CPT konstatēja, ka Pastras sociālās aprūpes iestādes telpu higiēna un apdare ziņā bija nožēlojamā stāvoklī, un iestāde netika pietiekami apkurināta.

77. Proti, ēkā nebija ūdensvada pieslēguma. Iemītnieki mazgājās pagalmā ar aukstu ūdeni, bieži bija neskuvuši un netīri. Vannas istabai, ko viņi drīkstēja izmantot reizi nedēļā, bija vienkārša konstrukcija, un tā bija pussabrukusi.

78. Tualetes, kas arī bija pagalmā, bija ļodzīgas nojumes ar zemē izraktām bedrēm. Tās bija riebīgā stāvoklī, un tajās bija bīstami ieiet. Turklāt tualetes piederumi bija pieejami reti.

79. Ziņojumā ir norādīts, ka pārtikas apgāde bija nepietiekama. Iemītnieki saņēma trīs maltītes dienā, tostarp 750 g maizes. Nekad netika piedāvāts piens vai olas, svaigi augļi un dārzeņi bija pieejami reti. Nebija veikti nekādi pasākumi saistībā ar īpašām diētām.

80. Vienīgais ārstēšanas veids, ko iestāde nodrošināja, bija zāļu došana. Iemītnieki, ko ārstēja kā hroniskus psihiatrijas pacientus, kam vajadzīga uzturoša terapija, bija reģistrēti kā kāda Dupnicas psihiatra ambulatorie pacienti. Psihiatrs iestādi apmeklēja reizi divos līdz trijos mēnešos, kā arī pēc pieprasījuma. Turklāt, ja tiktu novērotas iemītnieku garīgās veselības stāvokļa izmaiņas, bija iespējams aizvest viņus pie psihiatra, kas reizi nedēļā pieņēma pacientus netālajā Rilā. Visiem iemītniekiem divas reizes gadā tika veikta psihiatriskā pārbaude, un, ņemot vērā tās rezultātus, varēja pārskatīt vai vajadzības gadījumā mainīt attiecīgās personas zāļu terapiju. Gandrīz visiem iemītniekiem medmāsas deva psihiatriskās zāles, ko reģistrēja īpašā kartē.

81. Līdztekus medikamentozai ārstēšanai iemītniekiem netika organizēti nekādi citi terapeitiski pasākumi — viņu dzīve bija pasīva un vienmuļa.

82. *CPT* secināja, ka šādos apstākļos ir radīta situācija, ko varētu atzīt par necilvēcīgu un pazemojošu izturēšanos. Tā pieprasīja, lai Bulgārijas varas iestādes nekavējoties atrastu iestādi, kas aizstātu Pastras sociālās aprūpes iestādi. Bulgārijas varas iestādes 2004. gada 13. februārī sniegtajā atbildē piekrita, ka iestāde neatbilst Eiropas aprūpes standartiem. Tās paziņoja, ka šīs iestādes slēgšana ir prioritāra un ka iemītnieki tiks pārvietoti uz citām aprūpes iestādēm.

83. Ziņojuma II daļas 7. nodaļā *CPT* konstatēja arī to, ka vairākumā gadījumu personu ar garīgiem traucējumiem ievietošana specializētās iestādēs *de facto* nozīmēja brīvības atņemšanu. Tāpēc pirms personas ievietošanas iestādē ir jāparedz atbilstīgi aizsardzības pasākumi, tostarp objektīva medicīniskā, jo īpaši psihiatriskā, pārbaude. Tāpat ir svarīgi, lai šīm personām būtu tiesības ierosināt tiesvedību, lai tiesa īsā laikā izvērtētu, vai viņu ievietošana attiecīgajā iestādē ir likumīga. *CPT* ieteica Bulgārijā nodrošināt šādas tiesības (skat. ziņojuma 52. punktu).

2. *CPT* ziņojums par apmeklējumu no 2006. gada 10. septembra līdz 21. septembrim, publicēts 2008. gada 28. februārī

84. Šajā ziņojumā *CPT* atkārtoti ieteica ieviest noteikumu par attiecīgās personas ievietošanas sociālās aprūpes iestādē likumības izvērtēšanu (skat. ziņojuma 176.–177. punktu).

85. Tā ieteica arī veikt pasākumus, lai nodrošinātu, ka ievietošana iestādēs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem un/vai garīgu atpalcību pilnībā atbilst likuma burtam un garam. Līgumos par sociālo pakalpojumu sniegšanu ir jānorāda iemītnieku tiesības, tostarp jāparedz tiesības iesniegt sūdzības ārējai iestādei. Turklāt iemītniekiem, kas nespēj izprast līgumus, ir jānodrošina atbilstīga palīdzība (skat. ziņojuma 178. punktu).

86. Visbeidzot, *CPT* mudināja Bulgārijas iestādes veikt pasākumus, lai novērstu interešu konfliktus, ko rada sociālās iestādes darbinieka iecelšana par tās iemītnieka aizbildni (skat. ziņojuma 179. punktu).

87. Pastras sociālās aprūpes iestādi *CPT* vēlreiz apmeklēja Bulgārijas periodiskā apmeklējuma laikā 2010. gada oktobrī.

IV. SALĪDZINOŠĀS TIESĪBAS

A. Piekļuve tiesai nolūkā atjaunot rīcībspēju

88. Salīdzinošajā pētījumā, kurā tika pētītas divdesmit Eiropas Padomes dalībvalstu tiesību sistēmas, tika konstatēts, ka vairākuma valstu (Dānijā, Francijā, Grieķijā, Horvātijā, Igaunijā, Luksemburgā, Monako, Polijā, Portugāle, Rumānijā, Slovākijā, Somijā, Šveicē, Turcijā, Ungārijā, Vācijā un Zviedrijā) tiesību aktos jebkurai personai, kurai ir atņemta rīcībspēja, ir nodrošinātas tiesības tieši vērsties tiesā ar pieteikumu pārtraukt šā līdzekļa piemērošanu.

89. Ukrainā personas, kam ir daļēji atņemta rīcībspēja, var patstāvīgi iesniegt pieteikumu tiesā par šā līdzekļa atcelšanu; tas gan neattiecas uz personām, kas ir pasludinātas par pilnīgi rīcībnespējīgām, tomēr arī šīs personas tiesā var apstrīdēt jebkurus aizbildņa veiktos pasākumus.

90. Latvijā un Īrijā persona, kam atņemta rīcībspēja, nevar tieši ierosināt tiesvedību par rīcībspējas atjaunošanu (Latvijā pieteikumu var iesniegt prokurors vai aizbildnības padome).

B. Rīcībnespējīgu personu ievietošana specializētā iestādē

91. Divdesmit Konvencijas dalībvalstu tiesību aktu salīdzinošajā pētījumā tika atklāts, ka Eiropā nav vienotas pieejas attiecībā uz rīcībnespējīgu personu ievietošanu specializētās iestādēs, īpaši saistībā ar iestāžu tiesībām izdot rīkojumu par personas ievietošanu iestādē un attiecīgajai personai nodrošinātajām garantijām. Tomēr var novērot, ka dažās valstīs (Austrijā, Francijā, Grieķijā, Igaunijā, Polijā, Somijā, Turcijā un Vācijā) lēmumu par personas ilglaicīgu ievietošanu iestādē pret personas gribu tieši pieņem vai apstiprina tiesnesis.

92. Citās tiesību sistēmās (Apvienotajā Karalistē, Beļģijā, Dānijā, Īrijā, Latvijā, Luksemburgā, Monako un Ungārijā) lēmumu par personas ievietošanu specializētā iestādē var pieņemt aizbildnis, tuvi radnieki vai administratīvās iestādes, un tiesneša apstiprinājums nav vajadzīgs. Minētajās valstīs, lai personu ievietotu aprūpes iestādē, ir jābūt spēkā vairākiem pamatnosacījumiem, kas galvenokārt saistīti ar personas veselības stāvokli, draudu vai riska esamību un/vai medicīnisko izziņu sagatavošanu. Turklāt vairāku valstu tiesību sistēmās cita starpā ir noteikti tādi aizsardzības pasākumi kā pienākums izjautāt vai uzklaust personu saistībā ar paredzēto ievietošanu iestādē, tiesību aktos vai tiesu noteikts termiņš, pēc kura beigām ir jāpārtrauc personas turēšana iestādē vai atkārtoti jāizskata vajadzība personu turēt iestādē, kā arī juridiskās palīdzības iespēja.

93. Dažās valstīs (Dānijā, Grieķijā, Igaunijā, Īrijā, Latvijā, Polijā, Slovākijā, Šveicē, Turcijā, Ungārijā un Vācijā) attiecīgā persona bez aizbildņa piekrišanas var apstrīdēt sākotnējo rīkojumu par ievietošanu iestādē.

94. Visbeidzot, vairākās valstīs (Dānijā, Grieķijā, Igaunijā, Īrijā, Latvijā, Polijā, Somijā, Šveicē, Turcijā un Vācijā) attiecīgajai personai ir piešķirtas tiesības pašai periodiski iesniegt pieteikumu par personas turēšanas iestādē likumības juridisku pārskatīšanu.

95. Jānorāda, ka daudzās valstīs tiesību akti par rīcībspēju vai ievietošanu specializētajās iestādēs ir nesen grozīti (Austrijā – 2007. gadā, Dānijā — 2007. gadā, Igaunijā — 2005. gadā, Somijā — 1999. gadā, Francijā — 2007. gadā, Vācijā — 1992. gadā, Grieķijā — 1992. gadā, Ungārijā — 2004. gadā, Latvijā — 2006. gadā, Polijā — 2007. gadā, Ukrainā — 2000. gadā, Apvienotajā Karalistē — 2005. gadā) vai šobrīd tiek grozīti (Īrijā). Šo tiesību aktu reformu

mērķis ir rīcībnespējīgu personu tiesiskās aizsardzības uzlabošana, piešķirot tām tiesības tieši vērsties tiesā statusa pārskatīšanai vai nodrošinot papildu aizsardzības pasākumus gadījumos, kad šīs personas pret viņu gribu ir ievietotas specializētajās iestādēs.

JURIDISKAIS PAMATOJUMS

I. KONVENCIJAS 5. PANTA 1. PUNKTA IESPĒJAMĀIS PĀRKĀPUMS

96. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka viņš Pastras sociālās aprūpes iestādē ievietots, pārkāpjot Konvencijas 5. panta 1. punktu.

5. panta 1. punktā noteikts:

“1. Ikvienam ir tiesības uz personisko brīvību un drošību. Nevienam nedrīkst atņemt brīvību, izņemot sekojošos gadījumos un saskaņā ar likumā noteikto kārtību:

a) ja persona tiek tiesiski aizturēta uz kompetentas tiesas sprieduma pamata;

b) ja kāda persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta par nepakļaušanos likumīgam tiesas spriedumam, vai lai nodrošinātu jebkuru likumā paredzētu pienākumu izpildi;

c) ja persona tiek tiesiski aizturēta vai apcietināta ar nolūku nodot viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm, balstoties uz pamatotām aizdomām, ka šī persona ir izdarījusi sodāmu nodarījumu, vai ja ir pamatots iemesls uzskatīt par nepieciešamu aizkavēt viņu izdarīt likumpārkāpumu vai nepieļaut viņa bēgšanu pēc likumpārkāpuma izdarīšanas;

d) ja tiesiski tiek aizturēts nepilngadīgais vai nu pāraudzināšanas nolūkā, vai lai nodotu viņu kompetentām tiesību aizsardzības iestādēm;

e) ja persona tiek tiesiski aizturēta ar nolūku aizkavēt infekcijas slimību izplatīšanos, vai arī tā ir garīgi slima persona, alkoholiķis vai narkomāns, vai klaidonis;

f) ja persona tiek likumīgi aizturēta vai apcietināta ar nolūku neļaut tai nelikumīgi ieceļot valstī, vai ja pret personu tiek veiktas darbības ar nolūku viņu izraidīt no valsts vai izdot citai valstij.”

A. Iepriekšējas piezīmes

97. Lielā Palāta norāda, ka Valdība patur spēkā iebildi, ko tā izvirzīja Palātai, atbildot uz apgalvojumu attiecībā uz to, ka saistībā ar sūdzību par Konvencijas 5. panta 1. punkta pārkāpumu nav izmantoti visi valstī pieejamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi.

98. Iebilde tika pamatota ar šādiem argumentiem. Pirmkārt, pieteikuma iesniedzējs saskaņā ar CK 277. pantu jebkurā laikā varēja pats iesniegt tiesā pieteikumu par rīcībnespējas atjaunošanu, un pēc atbrīvošanas no aizbildnības viņš varētu pats pēc savas vēlēšanās atstāt iestādi. Otrkārt, viņa tuvākie radnieki neizmantoja ĢK 113. un 115. pantā nodrošināto iespēju pieprasīt aizbildnības iestādei cita aizbildņa iecelšanu. Valdība uzskatīja, ka šādas noraidīšanas gadījumā pieteikuma iesniedzēja radnieki varētu vērsties tiesā, kas pieteikumu izskatītu pēc būtības un attiecīgā gadījumā ieceltu citu aizbildni, kas varētu izbeigt līgumu par personas ievietošanu iestādē. Valdība iebildes pamatojumā norādīja arī, ka pieteikuma iesniedzēja tuvākie radnieki varēja apstrīdēt aizbildnes R. P. un Pastras sociālās aprūpes iestādes noslēgto līgumu. Visbeidzot, valdība norādīja, ka pieteikuma iesniedzējs, lai pieprasītu atbrīvojumu no iestādes un apmestos dzīvot citur, pats varēja pieprasīt aizbildnības iestādei

iecelt *ad hoc* pārstāvi, to pamatojot ar viņa un aizbildņa iespējamo interešu konfliktu (ĢK 123. panta 1. punkts).

99. Lielā Palāta norāda, ka 2010. gada 29. jūnija lēmumā par pieņemamību Palāta konstatēja, ka saistībā ar šo iebildi ir radušies jautājumi, kas ir cieši saistīti ar jautājumiem saistībā ar pieteikuma iesniedzēja sūdzību par Konvencijas 5. panta 4. punkta pārkāpumu, un tāpēc iebildi pievienoja lietas būtības izskatīšanai saskaņā ar šo noteikumu.

100. Turklāt, secinot, ka jautājums par to, vai ir notikusi “brīvības atņemšana” 5. panta 1. punkta nozīmē, šajā gadījumā ir cieši saistīts ar sūdzības par šā punkta pārkāpumu būtību, arī Palāta rīkojās līdzīgi un šo jautājumu pievienoja lietas būtības izskatīšanas daļai. Lielā Palāta uzskata, ka nav iemesla apšaubīt Palātas secinājumus saistībā ar šiem jautājumiem.

B. Pieteikuma iesniedzēja brīvības atņemšana 5. panta 1. punkta nozīmē

1. Pušu iesniegumi

a) Pieteikuma iesniedzējs

101. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka, lai gan saskaņā ar valsts tiesību aktiem personas ar garīgiem traucējumiem ievietošana sociālās aprūpes iestādē tiek uzskatīta par brīvprātīgu, viņa pārvešana uz Pastras sociālās aprūpes iestādi ir uzskatāma par brīvības atņemšanu. Viņš apgalvoja, ka šajā lietā tāpat kā lietā *Storck v. Germany* (Nr. 61603/00, ECT 2005-V) ir gan subjektīvi, gan objektīvi brīvības atņemšanas elementi.

102. Attiecībā uz piemērotā līdzekļa būtību pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka dzīve sociālās aprūpes iestādē attālā vietā kalnos ir uzskatāma par fizisku izolēšanu no sabiedrības. Viņš pēc savas gribas nevarēja doties projām no iestādes, jo bez personu apliecinošiem dokumentiem vai naudas viņu varētu apturēt policija, lai veiktu pārbaudi, kas Bulgārijā ir ierasta prakse.

103. Lai atstātu sociālās aprūpes iestādi, bija jāsaņem atļauja. Tas, ka attālums no iestādes līdz viņa dzimtajai pilsētai ir 420 km, un tas, ka viņam nebija pieejama viņa invaliditātes pensija, nozīmēja, ka viņš Rusi nevarēja apmeklēt vairāk par trim reizēm. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja arī to, ka iestādes vadība viņam daudzas reizes nav atļāvusi ceļot. Viņš piebilda, ka saskaņā ar tiesiski nepamatotu praksi pret iemītniekiem, kas iestādi atstāja uz ilgāku laiku nekā atļauts, izturējās kā pret bēgļiem, un viņus meklēja policija. Šajā saistībā viņš paziņoja, ka vienā gadījumā policija viņu arestēja Rusē un ka, lai gan policija viņu nenogādāja iestādē, pats fakts, ka direktors lūdzis viņu atrast un pārvest atpakaļ, ir uzskatāms par būtisku viņa personiskās brīvības tiesību pārkāpumu. Viņš paziņoja, ka policija, nepaskaidrojot, kāpēc viņam tiek atņemta brīvība, viņu arestējusi un aizturējusi līdz brīdim, kad pēc viņa atbrauca iestādes darbinieki. Tā kā viņš tika pārvests atpakaļ piespiedu kārtā, nav būtiskas nozīmes tam, ka to veica iestādes darbinieki.

104. Turklāt pieteikuma iesniedzējs norādīja, ka iestādē viņš jau ir turēts astoņus gadus un ka viņa cerības to kādreiz atstāt ir veltīgas, jo šis lēmums ir jāapstiprina viņa aizbildnim.

105. Saistībā ar sekām, ko radījusi ievietošana iestādē, pieteikuma iesniedzējs uzsvēra skarbos dzīves apstākļus. Iestādes darbinieki pamatīgi un praktiski uzraudzīja viņa profesionālo darbību, ārstēšanu un pārvietošanos. Viņam prasīja ievērot stingru dienas režīmu, mosties, doties gulēt un ēst noteiktā laikā. Viņš nevarēja brīvi izvēlēties apģērbu, gatavot maltītes, piedalīties kultūras pasākumos vai veidot attiecības ar citiem cilvēkiem, tostarp intīmas

attiecības, jo visi iestādes iemītnieki bija vīrieši. Televīziju viņš drīkstēja skatīties tikai no rītiem. Tādējādi uzturēšanās iestādē ir būtiski pasliktinājusi viņa labklājību un veicinājusi “institucionalizācijas sindroma” veidošanos, proti, nespēju atkal iekļauties sabiedrībā un dzīvot parastu dzīvi.

106. Saistībā ar subjektīvo aspektu pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņa situācija atšķiras no situācijas, kas izskatīta lietā *H.M. v. Switzerland* (Nr. 39187/98, ECT 2002-II), kurā pieteikuma iesniedzēja bija piekritusi ievietošanai aprūpes iestādē. Viņš nekad tam nav piekritis. Viņa tābrīža aizbildne R. P. (skat. 12. punktu iepriekš) neapspriedās ar viņu par iespēju ievietot viņu iestādē, turklāt viņš šo aizbildni nemaz nepazīna; viņam netika arī paziņots, ka 2002. gada 10. decembrī ir noslēgts līgums par viņa ievietošanu iestādē (skat. 14. punktu), un viņš to nekad nav parakstījis. Šie apstākļi raksturoja Bulgārijā izplatītu praksi, saskaņā ar kuru pēc tam, kad personām ir daļēji atņemta rīcībspēja, šīs personas tiek uzskatītas par nespējīgām paust savas vēlmes. Turklāt no medicīniskajiem dokumentiem ir skaidrs, ka pieteikuma iesniedzēja vēlme atstāt iestādi ir interpretēta nevis kā brīvi pausta vēlme, bet kā viņa garīgās slimības simptoms.

107. Visbeidzot, lietā *H.M. v. Switzerland* (citēta iepriekš) iestādes savu lēmumu par pieteikuma iesniedzējas ievietošanu aprūpes iestādē pieņēma pēc rūpīgas apstākļu izpētes, pēc kuras tika secināts, ka, tā kā viņa nesadarbojās ar sociālās labklājības iestādi, dzīves apstākļi viņas pašas mājās ir būtiski pasliktinājušies. Savukārt šajā lietā pieteikuma iesniedzējam nekad nav piedāvāta alternatīva sociālā aprūpe mājās, un viņš no tās nekad nav atteicies.

b) Valdība

108. Apsvērumos, ko rakstiski iesniedza Palātai, Valdība piekrita, ka lietas apstākļi ir uzskatāmi par “brīvības atņemšanu” Konvencijas 5. panta 1. punkta nozīmē. Tomēr tiesas sēdē un tiesvedībā Lielajā Palātā Valdība paziņoja, ka 5. pants nav piemērojams. Šajā saistībā tā secināja, ka valsts iestādes pieteikuma iesniedzēju nav piespiedu kārtā ievietojušas psihiatriskajā iestādē saskaņā ar Sabiedrības veselības likumu, bet viņš ir uzņemts sociālās aprūpes iestādē, ņemot vērā viņa aizbildņa pieprasījumu, kas pamatots ar civiltiesisku līgumu un noteikumiem par sociālo palīdzību. Proti, personas, kam vajadzīga palīdzība, tostarp personas ar garīgiem traucējumiem, saskaņā ar 1998. gada Sociālās palīdzības likumu tieši vai ar savu pārstāvju starpniecību var pieprasīt dažādus sociālos un medicīniskos pakalpojumus (skat. 57.–60. punktu iepriekš). Iestādes pieaugušajiem ar psihiskajiem traucējumiem piedāvā plašu šāda veida pakalpojumu klāstu, un ievietošanu šādās iestādēs nevar uzskatīt par brīvības atņemšanu.

109. Saistībā ar konkrētajiem lietas apstākļiem Valdība uzsvēra, ka pieteikuma iesniedzējs nekad nav skaidri un apzināti iebildis pret ievietošanu iestādē, un tāpēc nevar secināt, ka šis līdzeklis ir piemērots piespiedu kārtā. Turklāt viņš jebkurā laikā drīkstēja atstāt iestādi.

110. Turklāt pieteikuma iesniedzējs tika mudināts savu spēju robežās strādāt ciemata restorānā, un viņam trīs reizes bija atļauts doties projām no iestādes. Tā kā viņam Rusē nebija mājvietas, viņš divreiz no Ruses atgriezās pirms atļautās prombūtnes termiņa beigām (skat. 27. punktu iepriekš). Valdība paziņoja arī, ka policija nekad nav nogādājusi pieteikuma iesniedzēju atpakaļ iestādē. Tā atzina, ka 2006. gada septembrī direktoram bija pienākums lūgt policijai viņu uzmeklēt, jo viņš nebija atgriezies iestādē (skat. 28. punktu). Tomēr no sprieduma lietā *Dodov v. Bulgaria* (Nr. 59548/00, 2008. gada 17. janvāris) var skaidri secināt, ka valstij ir pozitīvs pienākums rūpēties par sociālās aprūpes iestāžu iemītniekiem. Valdība uzskata, ka direktora veiktie pasākumi ir viņam uzticētā aizsardzības pienākuma daļa.

111. Valdība arī norādīja, ka pieteikuma iesniedzējs nebija rīcībspējīgs, viņam nebija ģimenes atbalsta, pajumtes un pietiekamu resursu, lai dzīvotu neatkarīgi. Šajā saistībā atsaucoties uz spriedumu lietā *H.M. v. Switzerland* (citēta iepriekš) un lietā *Nielsen v. Denmark* (1988. gada 28. novembris, A sērija, Nr. 144), Valdība paziņoja, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē bija tikai aizsardzības līdzeklis, kas piemērots viņa paša interesēs, un atbilstīga rīcība sociālā un medicīniskā ārkārtas situācijā; šādu rīcību nevar uzskatīt par piespiedu līdzekli.

c) Trešā puse

112. Organizācija “Interights” iesniedza šādus apsvērumus. Tā paziņoja, ka ir veikusi pētījumu par Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu praksi attiecībā uz personu ar garīgiem traucējumiem ievietošanu specializētās iestādēs. Pētījumā secināts, ka vairākumā gadījumu ievietošanu šādās iestādēs var uzskatīt par *de facto* brīvības atņemšanu.

113. Sociālās aprūpes iestādes bieži atrodas grūti pieejamos lauku vai kalnu apvidos. Ja šīs iestādes ir pilsētu tuvumā, tās iežogo augsti mūri vai sētas; to vārti tiek slēgti. Iemītnieki parasti var atstāt iestādi tikai ar skaidri izteiktu iestādes direktora atļauju un tikai uz ierobežotu laiku. Gadījumos, kad cilvēki iestādi atstāj bez atļaujas, policijai ir tiesības šos cilvēkus uzmeklēt un nogādāt atpakaļ iestādē. Visiem iestādes iemītniekiem piemēro vienādus ierobežojumus, neņemot vērā viņu tiesisko statusu (pilnīga vai daļēja rīcībspēja vai pilnīga rīcībnespēja) — “Interights” uzskata, ka tieši tam ir izšķiroša nozīme. Netiek ņemts vērā arī tas, vai ievietošana iestādē ir notikusi brīvprātīgi vai piespiedu kārtā.

114. Saistībā ar ievietošanas iestādē subjektīvā aspekta analīzi organizācija “Interights” paziņoja, ka rūpīgi jāizvērtē, vai attiecīgā persona piekrīt vai nepiekrīt ievietošanai iestādē. Neņemot vērā iespējamu rīcībnespējas pasludināšanu, lai noskaidrotu attiecīgās personas patiesās vēlmes, ir jāveic pamatīga izpēte. Organizācija “Interights” paziņoja, ka gadījumos, kad cilvēkiem ir jāizvēlas starp nedrošu bezpajumtnieka dzīvi un salīdzinošu drošību, ko sniedz sociālās aprūpes iestāde, rīcībnespējīgas personas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs faktiski varētu izvēlēties pēdējo no minētajām iespējām tikai tāpēc, ka valstu sociālās labklājības sistēmas nepiedāvā citus pakalpojumus. Tomēr tāpēc nevar apgalvot, ka attiecīgās personas ir brīvprātīgi piekritušas ievietošanai iestādē.

2. Tiesas vērtējums

a) Vispārējie principi

115. Tiesa atkārtoti, ka brīvības atņemšanai un pārvietošanās brīvības ierobežojumiem, ko regulē Konvencijas 4. protokola 2. pants, atšķirīga ir tikai līdzekļa intensitātes pakāpe — tā nav raksturīga atšķirība vai atšķirība pēc būtības. Lai gan attiecīgos apstākļus nav vienkārši iedalīt kādā no šīm kategorijām, un robežgadījumos šo iedalījumu bieži nosaka subjektīvs viedoklis, Tiesai ir jāizdara šī izvēle, jo no šā iedalījuma ir atkarīga 5. panta piemērojamība vai nepiemērojamība (skat. 1980. gada 6. novembra spriedumu lietā *Guzzardi v. Italy*, 92.–93. punktu, A sērija, Nr. 39). Lai noteiktu, vai personai ir atņemta brīvība, ir jāsāk ar konkrētās situācijas izvērtēšanu un ir jāņem vērā vairāki kritēriji, piemēram, attiecīgā līdzekļa veids, ilgums, ietekme un piemērošanas veids (skat. spriedumu lietā *Storck*, citēts iepriekš, 71. punktu, un lietā *Guzzardi*, citēts iepriekš, 92. punktu).

116. Saistībā ar brīvības atņemšanu garīgās veselības problēmu dēļ Tiesa ir konstatējusi, ka personu var uzskatīt par aizturētu pat laikā, kad šī persona ir atradusies atklātā slimnīcas palātā un šai personai ir nodrošināta iespēja bez pavadoņa pārvietoties neapsargātā slimnīcas

teritorijā, kā arī bez pavadona doties projām no slimnīcas (skat. 1985. gada 28. maija spriedumu lietā *Ashingdane v. the United Kingdom*, 42. punktu, A sērija, Nr. 93).

117. Turklāt saistībā ar personu, kurām ir psihiski traucējumi, ievietošanu iestādē Tiesa ir konstatējusi, ka brīvības atņemšanas jēdzienam nav tikai objektīvais aspekts, proti, personas izolēšana noteiktā slēgtā telpā uz noteiktu laiku. Šādus apstākļus var uzskatīt par brīvības atņemšanu tikai tādā gadījumā, ja ir spēkā arī vēl subjektīvais aspekts, t. i., persona nav likumīgi piekritusi šādai izolācijai (skat. spriedumu lietā *Storck*, citēts iepriekš, 74. punktu).

118. Tiesa ir konstatējusi, ka brīvības atņemšana ir notikusi šādos apstākļos: a) gadījumā, kad pieteikuma iesniedzējs, kas pasludināts par rīcībnespējīgu un pēc juridiskā pārstāvja pieprasījuma uzņemts psihiatriskajā slimnīcā, neveiksmīgi ir centies slimnīcu atstāt (skat. 2008. gada 27. marta spriedumu lietā *Shtukaturov v. Russia*, Nr. 44009/05, 108. punktu); b) gadījumā, kad pieteikuma iesniedzēja sākotnēji ir piekritusi uzņemšanai klīnikā, bet pēc tam ir centusies izbēgt (skat. spriedumu lietā *Storck*, citēts iepriekš, 76. punktu), un c) gadījumā, kad pieteikuma iesniedzējs bija pieaugušais, kas nespēj piekrist uzņemšanai psihiatriskās ārstniecības iestādē, kuru viņš tomēr nekad nav centies atstāt (skat. spriedumu lietā *H.L. v. the United Kingdom*, Nr. 45508/99, 89.–94. punktu, ECT 2004-IX).

119. Tiesa ir arī nospriedusi, ka tiesības uz brīvību demokrātiskā sabiedrībā ir pārāk svarīgas, lai persona zaudētu Konvencijas aizsardzības priekšrocības tikai tāpēc, ka ir piekritusi ieslodzīšanai (skat. 1971. gada 18. jūnija spriedumu lietā *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*, 64.–65. punktu, A sērija, Nr. 12), jo īpaši gadījumos, kad netiek apstrīdēts tas, ka persona juridiski nespēj piekrist vai nepiekrist ierosinātajām darbībām (sk. spriedumu lietā *H.L. v. the United Kingdom*, citēts iepriekš, 90. punktu).

120. Turklāt Tiesa vienā gadījumā ir secinājusi, ka 5. panta 1. punkta pirmais teikums ir jāinterpretē kā tāds, kas uzliek dalībvalstij pozitīvu pienākumu aizsargāt to personu brīvību, kuras ir tās jurisdikcijā. Pretējā gadījumā aizsardzība pret patvaļīgu aizturēšanu būtu ļoti niecīga, un tas neatbilstu personas brīvības svarīguma pakāpei demokrātiskā sabiedrībā. Tāpēc dalībvalsts pienākums ir veikt pasākumus, kas nodrošina neaizsargātu personu efektīvu aizsardzību, tostarp veikt pamatotus pasākumus, lai novērstu tādu brīvības atņemšanu, par kuru iestādēm ir zināms vai būtu jāzina (skat. spriedumu lietā *Storck*, citēts iepriekš, 102. punktu). Tādējādi, ņemot vērā izskatāmo lietu konkrētos apstākļus, Tiesa ir nospriedusi, ka valstu iestādes ir atbildīgas gadījumos, kad pieteikuma iesniedzējs psihiatriskajā slimnīcā tiek turēts pēc pieteikuma iesniedzēja aizbildņa pieprasījuma (skat. spriedumu lietā *Shtukaturov*, citēts iepriekš) vai tiek turēts privātā klīnikā (skat. spriedumu lietā *Storck*, citēts iepriekš).

b) Minēto principu piemērošana izskatāmajai lietai

121. Vispirms Tiesa konstatē, ka šajā lietā nav vispārīgi jānosaka, vai jebkura rīcībnespējīgas personas ievietošana sociālās aprūpes iestādē ir brīvības atņemšana 5. panta 1. punkta nozīmē. Dažos gadījumos ievietošanu iestādē ierosina ģimenes, kas ir arī aizbildņi, un attiecīgo personu iestādē ievieto saskaņā ar civiltiesiskiem līgumiem, kas tiek noslēgti ar attiecīgo sociālās aprūpes iestādi. Tādējādi šajos gadījumos brīvību ir ierobežojušas privātpersonu darbības, un iestādēm ir jāveic tikai uzraudzība. Tiesai šajā lietā nav jānosaka valsts iestāžu pienākumi, kas šādos gadījumos ir paredzēti Konvencijā.

122. Tā konstatē, ka šajā lietā ir īpaši apstākļi. Pieteikuma iesniedzēja aizbildņi nav viņa ģimenes locekļi, un aizbildņa pienākumi tika uzticēti dalībvalsts ierēdnei (R. P.), kas,

nesazinoties ar pieteikuma iesniedzēju, ko viņa nekad nav satikusi, vienojās ar Pastras sociālās aprūpes iestādi un noslēdza līgumu par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu iestādē. Līgumu par ievietošanu dalībvalsts pakļautībā esošā iestādē īstenoja sociālie dienesti, kas arī nejaudāja pieteikuma iesniedzēja viedokli (sk. 12.–15. punktu). Lai gan pieteikuma iesniedzējs varētu paust likumīgu viedokli un saskaņā ar 1949. gada Personu un ģimenes likumu bija jāsaņem viņa piekrišana, pieteikuma iesniedzējam nekad nav jautāts viņa viedoklis par aizbildnes izvēli (skat. 42. punktu iepriekš). Tādējādi viņš netika pārvests uz Pastras sociālās aprūpes iestādi pēc viņa pieprasījumu vai saskaņā ar brīvprātīgu civiltiesisku līgumu par uzņemšanu iestādē sociālās aprūpes un aizsardzības saņemšanai. Tiesa uzskata, ka ierobežojumus, par kuriem sūdzējās pieteikuma iesniedzējs, radīja dažādas valsts iestāžu ar to amatpersonu starpniecību veiktas darbības — sākot ar sākotnējo pieprasījumu par ievietošanu iestādē līdz pat attiecīgā līdzekļa piemērošanai, un šīs darbības nav uzskatāmas par privātpersonu darbībām vai ierosmēm. Lai gan nav pamata uzskatīt, ka pieteikuma iesniedzēja aizbildne rīkojās ļaunticīgi, minētie apsvērumi šo lietu nošķir no lietas *Nielsen* (citēta iepriekš), kurā pieteikuma iesniedzēja savu nepilngadīgo dēlu labticīgi ievietoja psihiatriskās ārstniecības iestādē, un tāpēc Tiesa atzina, ka attiecīgais pasākums ir veikts, īstenojot bērna, kas nespēj paust likumīgu viedokli, vienpersoniskas aizbildnības tiesības.

123. Tāpēc var uzskatīt, ka par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu sociālās aprūpes iestādē atbild valsts iestādes. Vēl ir jānosaka, vai ierobežojumi, ko radījusi šā līdzekļa piemērošana, ir uzskatāmi par brīvības ierobežošanu 5. panta nozīmē.

124. Saistībā ar objektīvo aspektu Tiesa konstatē, ka pieteikuma iesniedzējs bija izmitināts ēkā, kuru viņš varēja atstāt, taču uzsver, ka nav būtiski, vai ēka bija slēgta (skat. spriedumu lietā *Ashingdane*, citēts iepriekš, 42. punktu). Lai gan pieteikuma iesniedzējs varēja doties uz tuvāko ciematu, viņam bija jāsaņem skaidra atļauja (skat. 25. punktu). Turklāt vienmēr tika pārbaudīts un ierobežots gan laiks, kuru viņš pavadīja ārpus iestādes, gan arī vietas, kur viņš varētu doties.

125. Tiesa norāda arī, ka no 2002. gada līdz 2009. gadam pieteikuma iesniedzējam tika atļauts doties prombūtnē, lai trīs reizes neilgu laiku (apmēram desmit dienas) apmeklētu Rusi (sk. 26.–28. punktu). Tiesa nevar izteikt pieņēmumus par to, vai tad, ja būtu prasījis, viņš šādus apmeklējumus būtu varējis veikt biežāk. Tomēr Tiesa konstatē, ka šādas prombūtnes atļaušana pilnībā bija iestādes vadības ziņā, un tā glabāja viņa personas dokumentus un pārvaldīja viņa finanses, tostarp transporta izdevumus (skat. 25.–26. punktu). Turklāt Tiesa secina, ka, ņemot vērā pieteikuma iesniedzēja ienākumus un iespējas organizēt ceļošanu, iestādes atrašanās nomaļā vietā kalnu rajonā tālu no Ruses (aptuveni 400 km) viņa ceļojumu sarežģīja un sadārdzināja.

126. Tiesa uzskata, ka šāda prombūtnes atļaušanas sistēma un tas, ka iestādes vadība glabāja pieteikuma iesniedzēja personu apliecinošos dokumentus, būtiski ierobežoja viņa personas brīvību.

127. Turklāt netiek apstrīdēts arī tas, ka tad, kad 2006. gadā pieteikuma iesniedzējs pēc prombūtnes neatgriezās iestādē, iestādes vadība Ruses policijai lūdza viņu uzmeklēt un nogādāt atpakaļ (skat. 28. punktu). Tiesa var piekrist tam, ka personām ar garīgiem traucējumiem paredzētas iestādes vadībai šādi pasākumi ir jāveic, pildot pienākumus pret iemītniekiem. Tā ņem vērā arī to, ka policija nepavadīja pieteikuma iesniedzēju atpakaļ uz iestādi, un viņš nav pierādījis, ka līdz iestādes darbinieku ierašanās brīdim ir bijis arestēts. Tomēr tā kā bija beidzies viņam atļautās prombūtnes termiņš, darbinieki, neņemot vērā viņa vēlmes, nogādāja viņu iestādē.

128. Tādējādi, lai gan pieteikuma iesniedzējs varēja veikt noteiktus ceļojumus, minētie apstākļi Tiesai liek secināt, ka — pretēji Valdības apgalvojumiem — viņš tika pastāvīgi uzraudzīts un bez atļaujas nevarēja atstāt iestādi, kad vien vēlējās. Atsaucoties uz spriedumu lietā *Dodov* (citēts iepriekš), Valdība apgalvoja, ka noteiktie ierobežojumi bija vajadzīgi, lai pildītu iestādes pozitīvo pienākumu aizsargāt pieteikuma iesniedzēja dzīvību un veselību. Tiesa norāda, ka minētajā lietā pieteikuma iesniedzēja māte sirga ar Alcheimera slimības un ka tāpēc viņas atmiņa un citas garīgās spējas bija pakāpeniski mazinājušās līdz tādai pakāpei, ka aprūpes iestādes darbiniekiem bija dots rīkojums neatstāt viņu bez uzraudzības. Turpretī šajā gadījumā Valdība nav pierādījusi, ka pieteikuma iesniedzēja veselības stāvoklis ir tāds, kas radītu viņam tūlītēju risku vai kura dēļ būtu jānosaka jebkādi īpaši ierobežojumi, lai aizsargātu viņa dzīvību un veselību.

129. Saistībā ar piemērotā līdzekļa ilgumu Tiesa secina, ka tas netika definēts un tādējādi bija nenoteikts, jo pašvaldības reģistros kā pieteikuma iesniedzēja pastāvīgā adrese bija norādīta iestāde, kurā viņš dzīvo joprojām (pēc tam, kad tur ir dzīvojis jau vairāk nekā astoņus gadus). Šis laika posms ir pietiekami ilgs, lai viņš pilnā mērā būtu izjutis negatīvo ietekmi, ko radījuši viņam noteiktie ierobežojumi.

130. Saistībā ar līdzekļa subjektīvo aspektu ir jānorāda, ka, neievērojot valsts tiesību aktu prasības (skat. 42. punktu), pieteikuma iesniedzējam netika lūgts viņa viedoklis par ievietošanu iestādē, un viņš nekad nav paudis skaidru piekrišanu. Tomēr viņš ar neatliekamās medicīniskās palīdzības automašīnu tika nogādāts Pastrā un ievietots iestādē, un viņam netika paziņots, kāpēc un uz cik ilgu laiku viņa oficiāli ieceltā aizbildne ir piemērojusi šo līdzekli. Šajā saistībā Tiesa norāda, ka ir situācijas, kad personas ar ierobežotām garīgām spējām vēlmes likumīgi var aizstāt ar citas personas vēlmēm, kas veic aizsardzības pasākumu, un ka reizēm ir sarežģīti pārliecināties par attiecīgās personas faktiskajām vēlmēm un izvēli. Tomēr Tiesa jau ir secinājusi, ka personas rīcībnespēja, vēl nenozīmē to, ka šī persona nespēj aptvert savu stāvokli (skat. spriedumu lietā *Shtukaturov*, citēts iepriekš, 108. punktu). Šajā lietā saskaņā ar valsts tiesību aktiem pieteikuma iesniedzēja vēlmēm bija konkrēta svarīguma pakāpe, un viņš pilnībā apzinājās savu situāciju. Tiesa norāda, ka vismaz no 2004. gada pieteikuma iesniedzējs, iesniedzot pieteikumus par rīcībnespējas atjaunošanu un atbrīvošanu no aizbildnības, gan psihiatriem, gan arī varas iestādēm ir skaidri paudis vēlmi atstāt Pastras sociālās aprūpes iestādi (skat. 37.–41. punktu iepriekš).

131. Šo apstākļu dēļ šī lieta atšķiras no lietas *H.M. v. Switzerland* (citēta iepriekš), kurā Tiesa konstatēja, ka brīvības atņemšana nav notikusi, jo pieteikuma iesniedzējas ievietošana aprūpes iestādē ir viņas pašas interesēs, un pēc ierašanās iestādē viņa ir piekritusi tur palikt. Šajā lietā Valdība nav spējusi pierādīt, ka pieteikuma iesniedzējs, ierodoties Pastras sociālās aprūpes iestādē vai vēlāk, būtu piekritis tur palikt. Tāpēc Tiesa nepiekrīt tam, ka pieteikuma iesniedzējs klusējot ir piekritis ievietošanai iestādē vai šo faktu pieņēmis vēlāk, uzturoties iestādē.

132. Ņemot vērā izskatāmās lietas konkrētos apstākļus, jo īpaši to, ka lēmuma par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu iestādē pieņemšanā un īstenošanā ir iesaistījušās varas iestādes, noteikumus par prombūtnes atļaušanu, turēšanas laiku iestādē un pieteikuma iesniedzēja piekrišanas trūkumu, Tiesa secina, ka izskatītā situācija ir uzskatāma par brīvības atņemšanu Konvencijas 5. panta 1. punkta nozīmē. Tāpēc šis punkts ir piemērojams.

C. Pieteikuma iesniedzēja ievietošanas Pastras sociālās aprūpes iestādē atbilstība 5. panta 1. punktam

1. Pušu iesniegumi

a) Pieteikuma iesniedzējs

133. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka, tā kā viņš nav piekritis ievietošanai Pastras sociālās aprūpes iestādē un nav parakstījis līgumu, ko noslēdza viņa aizbildne un aprūpes iestāde, līgums ir pretrunā Personu un ģimenes likumam. Viņš piebilda, ka par līgumu viņam nav ziņots brīdī, kad viņš tika ievietots iestādē, un ka viņš par tā esamību nav zinājis ilgu laiku pēc ievietošanas. Viņam nebija arī nekādu iespēju apstrīdēt aizbildnes veiktās darbības. Lai gan saskaņā ar Ģimenes kodeksa 126. pantu aizbildnei par veiktajām darbībām bija jāziņo aizbildnības iestādei (mēram), šai iestādei nebija nekādu tiesību ierobežot viņas rīcību. Turklāt par pieteikuma iesniedzēju nekad nav sagatavots neviens ziņojums, un viņa aizbildņi nekad nav saukti pie atbildības par šo pārkāpumu.

134. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņa ievietošanu iestādē personām ar garīgiem traucējumiem nevar pamatot ne ar vienu 5. pantā minēto izņēmumu. Apstrīdēto līdzekli nevar pamatot ar nolūku garantēt sabiedrisko drošību vai attiecīgās personas nespēju dzīvot ārpus iestādes. Lai pamatotu šo apgalvojumu, pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka iestādes direktors viņu uzskatījis par spējīgu integrēties sabiedrībā un — lai gan nesekmīgi — tika mēģināts viņu satuvināt ar ģimeni. Tāpēc varas iestādes savu lēmumu par viņa ievietošanu iestādē ir pamatojušas tikai ar to, ka viņa ģimene nebija gatava par viņu rūpēties un ka viņam ir vajadzīga sociālā palīdzība. Tās neizskatīja iespēju vajadzīgo palīdzību sniegt, izmantojot citus līdzekļus, kas daudz mazāk ierobežotu viņa personisko brīvību. Turklāt šādi pasākumi bija iespējami, jo Bulgārijas tiesību aktos ir paredzēti vairāki sociālie pakalpojumi, piemēram, personīgā palīdzība, sociālās rehabilitācijas centri un īpaši pabalsti un pensijas. Tādējādi varas iestādes nav spējušas atbilstīgi līdzsvarot pieteikuma iesniedzēja sociālās vajadzības un tiesības uz brīvību. Ieslodzījumu pamatošana tikai ar sociāliem apsvērumiem ir patvaļīga un pretrunā 5. panta mērķim.

135. Ja Tiesa uzskatītu, ka ievietošana iestādē atbilst 5. panta 1. punkta e) apakšpunktam, saskaņā ar kuru garīgi slimām personām var atņemt brīvību, pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka valsts iestādes nav izpildījušas šā noteikuma nosacījumus. Tā kā pirms tam nebija veikta psihiatriskā pārbaude, ir skaidrs, ka viņš netika ievietots iestādē ārstēšanas nolūkā un ka ievietošana iestādē tika pamatota tikai ar medicīniskajiem dokumentiem, kas tika sagatavoti saistībā ar tiesvedību viņa rīcībnespējas atzīšanas lietā. Šie dokumenti bija sagatavoti aptuveni pirms pusotra gada un nebija cieši saistīti ar viņa ievietošanu iestādē personām ar garīgiem traucējumiem. Atsaucoties uz spriedumu lietā *Varbanov v. Bulgaria* (Nr. 31365/96, 47. punkts, ECT 2000-X), pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka Pastras sociālās aprūpes iestādē viņu ievietoja, tobrīd neveicot viņa garīgās veselības pārbaudi.

b) Valdība

136. Valdība paziņoja, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē ir notikusi atbilstīgi valsts tiesību aktu noteikumiem, jo aizbildne bija parakstījusi līgumu saskaņā ar kuru pieteikuma iesniedzējam tiks sniegti sociālie pakalpojumi viņa paša interesēs. Tādējādi viņa ir veikusi savus pienākumus un īstenojusi savu uzdevumu aizsargāt daļējā aizbildnībā esošu personu.

137. Paturot prātā to, ka vienīgais mērķis ievietošanai iestādē bija sniegt pieteikuma iesniedzējam Sociālās palīdzības likumā paredzētos sociālos pakalpojumus, nevis veikt piespiedu ārstēšanu, valdība paziņoja, ka uz šo līdzekli Konvencijas 5. panta 1. punkta e) daļa neattiecas. Saistībā ar to varas iestādes ņēma vērā viņa finanšu un ģimenes stāvokli, t. i., resursu trūkumu un to, ka viņam nav tuvu radnieku, kas spētu viņam palīdzēt ikdienā.

138. Valdība tomēr norādīja, ka pieteikuma iesniedzēju jebkurā gadījumā var uzskatīt par garīgi slimu personu 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta nozīmē. Medicīniskais atzinums, kas tika sagatavots saistībā ar 2000. gada tiesvedību par rīcībspējas atņemšanu pieteikuma iesniedzējam, skaidri parādīja, ka viņam ir psihiski traucējumi, un tāpēc varas iestādēm bija likumīgas tiesības ievietot viņu iestādē personām ar līdzīgām problēmām. Visbeidzot, atsaucoties uz spriedumu lietā *Ashingdane* (citēts iepriekš, 44. punkts), valdība paziņoja, ka pamatojums ievietošanai iestādē, t. i., pieteikuma iesniedzēja veselības stāvoklis, ir atbilstīgs tās iestādes profilam, kurā viņš ir ievietots. Tāpēc Valdība apgalvoja, ka piemērotais līdzeklis nav uzskatāms par Konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta pārkāpumu.

c) Trešā puse

139. Ņemot vērā 112.–114. punktā minēto pētījumu, “Interights” paziņoja, ka Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs personu ar garīgiem traucējumiem ievietošana sociālās aprūpes iestādēs tiek skatīta tikai saistībā ar sociālo aizsardzību, un to reglamentē līgumu tiesības. Tā kā saskaņā ar valstu tiesību aktiem šāda ievietošana iestādē netiek uzskatīta par brīvības atņemšanas veidu, nav piemērojami procesuālie drošības pasākumi, kas attiecas uz piespiedu izolāciju psihiatriskās ārstniecības iestādēs.

140. Organizācija “Interights” apgalvoja, ka šāda veida situācijas ir līdzīgas tai, kas izskatīta lietā *H.L. v. the United Kingdom* (citēta iepriekš), kurā tika kritizēta sistēma, kas Apvienotajā Karalistē pastāvēja līdz 2007. gadam un saskaņā ar kuru anglosakšu tiesību ārkārtējas nepieciešamības doktrīna pieļāva piekāpīgu rīcībnespējīgu personu ar garīgiem traucējumiem “neoficiālu” ieslodzīšanu. Tiesa secināja, ka attiecībā uz personu uzņemšanu aprūpes iestādēs un ieslodzīšanu ir pārsteidzoši maz konkrētu procesuālu noteikumu. Tiesa uzskatīja, ka šāda regulējuma trūkums ir pretrunā daudzajiem drošības pasākumiem, ko piemēro oficiālai uzņemšanai iestādēs un kas noteikti ar garīgo veselību saistītos tiesību aktos. Tā kā nav oficiāli noteiktas uzņemšanas procedūras, kurā būtu norādīts, kurš, kāpēc un ar kādu pamatojumu var ieteikt uzņemšanu, un, ņemot vērā to, ka nav nekādu norāžu par aizturēšanas ilgumu vai ārstēšanas un aprūpes būtību, slimnīcas veselības aprūpes profesionāļi pilnā mērā kontrolēja neaizsargātās rīcībnespējīgās personas brīvību un ārstēšanu, to pamatojot tikai ar pašu īstenotu klīnisku pārbaudi, ko veica tad, kad viņi paši to uzskatīja par vajadzīgu, un tā, kā viņi uzskatīja par vajadzīgu. Neapšaubot to, ka šie profesionāļi rīkojās labticīgi un pieteikuma iesniedzēja interesēs, Tiesa konstatēja, ka procesuālo drošības pasākumu mērķis ir aizsargāt personas pret jebkādu viņu stāvokļa nepareizu novērtēšanu vai profesionālu nolaidību (spriedums lietā *H.L. v. the United Kingdom*, citēts iepriekš, 120.–121. punkts).

141. Organizācija “Interights” mudināja Tiesu konsekventi ievērot šo pieeju un atzīt, ka šajā lietā uzņemšanas un ilgstošas aizturēšanas sociālajā aprūpes iestādē neoficiālais raksturs ir pretrunā 5. pantā sniegtajai garantijai pret patvaļīgu rīcību. Nevienā procedūras posmā tiesas nav iesaistītas, un nevienai neatkarīgai iestādei nav uzticēta attiecīgo iestāžu uzraudzība. Reglamentējošo tiesību aktu trūkums un personu ar garīgiem traucējumiem neaizsargātība ļoti ierobežotas uzraudzības apstākļos veicināja pamattiesību pārkāpumus.

142. Trešā puse paziņoja arī, ka vairākumā šādu gadījumu ieviešana iestādē tiek veikta automātiski, jo ir ļoti maz alternatīvu sociālās palīdzības iespēju. Organizācija apgalvoja, ka iestādēm ir jāuzliek praktisks pienākums piemērot attiecīgus līdzekļus, kas mazāk ierobežotu personas brīvību, bet personām ar garīgiem traucējumiem tomēr spētu nodrošināt medicīnisko aprūpi un sociālos pakalpojumus. Tādējādi tiktu piemērots princips, ka Konvencijas garantētajām tiesībām ir jābūt nevis teorētiskām un iluzorām, bet praktiskām un efektīvām.

2. Tiesas vērtējums

a) Vispārējie principi

143. Tiesa atkārti, ka, lai atbilstu 5. panta 1. punkta prasībām, apstrīdētajai aizturēšanai vispirms ir jābūt likumīgai, tostarp veiktai saskaņā ar tiesību aktos noteikto kārtību; šajā saistībā Konvencija būtībā atsaucas uz valsts tiesību aktiem un uzliek pienākumu ievērot to pamatnoteikumus un tajos ietvertos procesuālos noteikumus. Turklāt tajā tomēr ir noteikts, ka visos gadījumos brīvības atņemšanai ir jābūt saderīgai ar 5. panta mērķi, t. i., aizsargāt personas pret patvaļu (skat. 1992. gada 24. septembra spriedumu lietā *Herczegfalvy v. Austria*, 63. punktu, A sērija, Nr. 244). Turklāt personas aizturēšana ir tik nopietns līdzeklis, ka tas ir pamatots tikai tādā gadījumā, ja ir izvērtēti citi mazāk stingri līdzekļi un ir atzīts, ka tie ir nepietiekami, lai aizsargātu personas vai sabiedrības intereses, kuras ievērojot, attiecīgo personu var aizturēt. Tādējādi nav pietiekami, ka brīvības atņemšana ir notikusi saskaņā ar valsts tiesību aktiem, tai ir jābūt vajadzīgai attiecīgajos apstākļos (skat. spriedumu lietā *Witold Litwa v. Poland*, Nr. 26629/95, 78. punktu, ECT 2000-III).

144. Turklāt 5. panta 1. punkta a) līdz f) apakšpunktā ir izsmēlošs saraksts ar pieļaujamu pamatojumu brīvības atņemšanai; šis līdzeklis nav uzskatāms par likumīgu, ja tā piemērošana netiek pamatota ar kādu no minētajiem apstākļiem (turpat, 49. punkts; skat. arī 2008. gada 29. janvāra spriedumu lietā *Saadi v. the United Kingdom [GC]*, Nr. 13229/03, 43. punktu un 2011. gada 14. aprīļa spriedumu lietā *Jendrowiak v. Germany*, Nr. 30060/04, 31. punktu).

145. Saistībā ar brīvības atņemšanu personām ar garīgiem traucējumiem — personai nevar atņemt brīvību kā “garīgi slimai”, ja vien nav spēkā vismaz šādi trīs nosacījumi: pirmkārt, pietiekami ticami ir jāpierāda, ka personai ir garīga slimība; otrkārt, psihiskajiem traucējumiem ir jābūt tādiem vai tādās pakāpes, lai varētu piemērot piespiedu izolāciju; treškārt, nepārtrauktas izolēšanas spēkā esamība ir atkarīga no tā, vai šādi traucējumi turpina pastāvēt (skat. 1979. gada 24. oktobra spriedumu lietā *Winterwerp v. the Netherlands*, 39. punktu, A sērija, Nr. 33, spriedumu lietā *Shtukurov*, citēts iepriekš, 114. punktu un spriedumu lietā *Varbanov*, citēts iepriekš, 45. punktu).

146. Saistībā ar otro no minētajiem nosacījumiem — personas ar garīgiem traucējumiem aizturēšana varētu būt vajadzīga ne tikai tad, kad šai personai ir vajadzīga terapija, zāļu terapija vai cita klīniska ārstēšana nolūkā izārstēt vai atvieglot traucējumus, bet arī gadījumos, kad personai ir vajadzīga kontrole un uzraudzība nolūkā novērst, piemēram, kaitējumu, ko šī persona varētu nodarīt sev vai citām personām (skat. spriedumu lietā *Hutchison Reid v. the United Kingdom*, Nr. 50272/99, 52. punktu, ECT 2003-IV).

147. Tiesa arī atkārti, ka ir jābūt saistībai starp izmantoto pieļaujamo brīvības atņemšanas pamatojumu un aizturēšanas vietu un apstākļiem. Principā personas kā garīgi slima pacienta aizturēšana ir likumīga konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta nozīmē tikai tad, ja tās īstenošanas vieta ir slimnīca, klīnika vai cita šādam nolūkam pilnvarota atbilstīga iestāde (skat. sprieduma lietā *Ashingdane*, citēts iepriekš, 44. punktu un 2008. gada 12. februāra

sprieduma lietā *Pankiewicz v. Poland*, Nr. 34151/04, 42.–45. punktu). Tomēr, ņemot vērā minētos faktus, Konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunkts nav saistīts ar piemērotu aprūpi vai apstākļiem (skat. sprieduma lietā *Ashingdane*, citēta iepriekš, 44. punktu un sprieduma lietā *Hutchison Reid*, citēts iepriekš, 49. punktu).

b) Minēto principu piemērošana izskatāmajai lietai

148. Izvērtējot to, vai pieteikuma iesniedzēja ievietošana Pastras sociālās aprūpes iestādē bija likumīga saistībā ar Konvencijas 5. panta 1. punkta mērķi, Tiesai ir jāpārbauda, vai apstrīdētais līdzeklis atbilst valsts tiesību aktu prasībām, vai uz to attiecas kāds no personas brīvības garantiju izņēmumiem, kas minēti 5. panta 1. punkta a) līdz f) apakšpunktā, un, visbeidzot, vai šā līdzekļa izmantošana ir pamatota ar kādu no šiem izņēmumiem.

149. Saistībā ar pamatojumu attiecīgajos valsts tiesību aktos (skat. 57.–59. punktu) Tiesa norāda, ka Bulgārijas tiesību aktos ievietošana sociālās aprūpes iestādē ir paredzēta kā aizsardzības līdzeklis, kas tiek piemērots pēc attiecīgās personas pieprasījuma, nevis kā patvaļīgs līdzeklis, kura piemērošanas rīkojumu pamato ar kādu no iespējamajiem pamatojumiem, kas uzskaitīti 5. panta 1. punkta a) līdz f) apakšpunktā. Tomēr šajā konkrētajā lietā apstrīdētais līdzeklis ietvēra būtiskus personas brīvības ierobežojumus, kuru dēļ pieteikuma iesniedzējam tika atņemta brīvība, neņemot vērā viņa gribu vai vēlmes (skat. 121.–132. punktu).

150. Saistībā ar to, vai ir ievērota tiesību aktos noteiktā kārtība, Tiesa norāda, ka, pirmkārt, saskaņā ar valsts tiesību aktiem daļēji rīcībnespējīgas personas aizbildnim nav tiesību veikt tiesiskas darbības šīs personas vārdā. Jebkurš šādā gadījumā noslēgts līgums ir spēkā tikai tad, ja to kopīgi parakstījis gan aizbildnis, gan daļējā aizbildnībā esošā persona (skat. 42. punktu). Tāpēc Tiesa secina, ka saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem nav spēkā lēmums par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu sociālās aprūpes iestādē personām ar garīgiem traucējumiem, ko pieteikuma iesniedzēja aizbildne R. P. pieņēma, nesaņemot viņa piekrišanu. Šis secinājums ir pietiekams, lai Tiesa nolemtu, ka pieteikuma iesniedzēja brīvības atņemšana ir 5. panta pārkāpums.

151. Jebkurā gadījumā Tiesa uzskata, ka līdzeklis nebija likumīgs Konvencijas 5. panta 1. punkta nozīmē, jo tas nebija pamatots ar kādu no izņēmumiem, kas minēti a) līdz f) apakšpunktā.

152. Pieteikuma iesniedzējs atzina, ka varas iestādes ir rīkojušās, galvenokārt ievērojot noteikumus, ar ko reglamentē sociālās palīdzības sniegšanu (skat. 134. punktu). Tomēr viņš apgalvoja, ka noteiktie ierobežojumi ir brīvības atņemšana, kas nav pamatota ne ar vienu no personas brīvības garantēšanas noteikumu izņēmumiem, kas minēti 5. panta 1. punkta a) līdz f) apakšpunktā. Valdība atbildēja, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošanai iestādē bijis tikai viens mērķis — aizsargāt viņa tiesības saņemt sociālu palīdzību (skat. 136.–137. punktu). Tomēr tā paziņoja, ka gadījumā, ja Tiesa nospriestu, ka ir piemērojams 5. panta 1. punkts, apstrīdētais līdzeklis pieteikuma iesniedzēja psihisko traucējumu dēļ būtu atzīstams par atbilstīgu e) apakšpunktam (skat. 138. punktu).

153. Tiesa norāda, ka pieteikuma iesniedzējam bija tiesības uz palīdzību, jo viņam nebija mājvietas un slimības dēļ viņš nespēja strādāt. Tā uzskata, ka noteiktos gadījumos personu ar garīgiem traucējumiem labklājība var būt viens no apstākļiem, kas papildus medicīniskiem pierādījumiem ir jāņem vērā, izvērtējot vajadzību ievietot personu iestādē. Tomēr ar objektīvo vajadzību nodrošināt mājvietu un sociālo palīdzību visos gadījumos nevar pamatot tādu

līdzekļu piemērošanu, kas saistīti ar brīvības atņemšanu. Tiesa uzskata, ka jebkuram aizsardzības pasākumam, cik vien iespējams, ir jāatspoguļo to personu vēlmes, kas spēj tās izteikt. Personas viedokļa neuzklausīšana var radīt varas ļaunprātīgas izmantošanas situācijas un kavēt neaizsargātu personu tiesību īstenošanu. Tāpēc jebkuri pasākumi, kas tiek veikti bez iepriekšējas konsultēšanās ar ieinteresēto personu, ir rūpīgi jāpārbauda.

154. Tiesa ir gatava pieņemt, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē bija tieši saistīta ar viņa garīgās veselības stāvokli, daļējās rīcībnespējas pasludināšanu un nodošanu daļējā aizbildnībā. Aptuveni sešas dienas pēc tam, kad R. P. tika iecelta par aizbildni, viņa, nepazīstot savu aizbilstamo un ar viņu netiekoties, ņemot vērā tikai informāciju viņas rīcībā esošajos dokumentos, nolēma ievietot viņu iestādē personām ar garīgiem traucējumiem. Arī sociālie dienesti, lemjot par pieprasījuma apstiprināšanu, norādīja uz pieteikuma iesniedzēja garīgās veselības stāvokli. Tiesai nav šaubu, ka gadījumā, ja pieteikuma iesniedzējam viņa psihisko traucējumu dēļ nebūtu atņemta rīcībspēja, viņam nebūtu atņemta brīvība. Tāpēc šī lieta ir jāizskata saistībā ar 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu.

155. Vēl ir jānosaka, vai pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē ir veikta saskaņā ar prasībām, kas noteiktas Tiesas praksē saistībā ar personu, kurām ir psihiski traucējumi, aizturēšanu (skat. 145. punktā minētos principus). Šajā saistībā Tiesa atkārti, ka, pieņemot lēmumu par to, vai persona būtu aizturama kā “garīgi slima persona”, ir jāatzīst, ka valsts iestādēm ir piešķirta zināma rīcības brīvība, jo tieši tām pirmajām ir jāizvērtē saistībā ar attiecīgo lietu iesniegtie pierādījumi; Tiesai ir jāizskata šo iestāžu pieņemto lēmumu atbilstība Konvencijai (skat. sprieduma lietā *Winterwerp*, citēts iepriekš, 40. punktu un 1984. gada 23. februāra sprieduma lietā *Luberti v. Italy* 27. punktu, A sērija, Nr. 75).

156. Šajā gadījumā ir taisnība, ka medicīniskās ekspertīzes atzinumā, kas tika sagatavots tiesvedībā par rīcībnespējas atņemšanu pieteikuma iesniedzējam, bija norāde uz viņa psihiskajiem traucējumiem. Tomēr attiecīgā izmeklēšana tika veikta pirms 2000. gada novembra, bet pieteikuma iesniedzējs Pastras sociālās aprūpes iestādē tika ievietots 2002. gada 10. decembrī (skat. 10. un 14. punktu). Tādējādi no brīža, kad tika sagatavots psihiatriskās ekspertīzes atzinums, ar ko savu lēmumu pamatoja varas iestādes, līdz pieteikuma iesniedzēja ievietošanai iestādē bija pagājuši vairāk nekā divi gadi, kuru laikā aizbildne nepārbaudīja, vai viņa veselības stāvoklis nav mainījies, kā arī ar viņu netikās un neapspriedās. Pretēji Valdībai (skat. 138. punktu) Tiesa uzskata, ka šis laikposms ir pārāk ilgs un ka 2000. gadā izdotu medicīnisko atzinumu nevar uzskatīt par ticamu pieteikuma iesniedzēja garīgās veselības stāvokļa raksturojumu laikā, kad viņš tika ievietots iestādē. Tāpat ir jāņem vērā, ka valsts iestādēm nebija juridiska pienākuma izdot rīkojumu par psihiatriskās ekspertīzes atzinuma sagatavošanu laikā, kad pieteikuma iesniedzējs tika ievietots iestādē. Valdība skaidroja, ka šajā gadījumā ir jāpiemēro Sociālās palīdzības likuma noteikumi, nevis Veselības likuma noteikumi (skat. 57.–60. un 137. punktu). Tomēr Tiesa uzskata, ka medicīniskā atzinuma trūkums var būt pietiekams iemesls, lai secinātu, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē nebija likumīga 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta nozīmē.

157. Vēl Tiesa konstatē, ka šajā gadījumā nav izpildītas arī pārējās 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta prasības. Attiecībā uz to, ka ievietošana iestādē ir jāpamato ar traucējumu smaguma pakāpi, tā norāda, ka 2000. gada medicīniskā atzinuma mērķis nebija izvērtēt to, vai pieteikuma iesniedzēja veselības stāvokļa dēļ viņš ir jāievieto iestādē personām ar garīgiem traucējumiem, bet tikai atrisināt jautājumu par viņa juridisko aizsardzību. Lai gan ir taisnība, ka 5. panta 1. punkta e) apakšpunkts piešķir tiesības izolēt personu ar garīgiem traucējumiem arī gadījumos, kad nav paredzēta ārstēšana (skat. spriedumu lietā *Hutchison Reid*, citēts

iepriekš, 52. punktu), šāds līdzeklis ir pienācīgi jāpamato, ņemot vērā personas veselības traucējumu nopietnību, lai nodrošinātu šīs personas vai citu personu aizsardzību. Tomēr šajā gadījumā nav pierādīts, ka, piemēram, psihisko traucējumu dēļ pieteikuma iesniedzējs apdraudējis sevi vai citus cilvēkus; šim nolūkam nav pietiekams konkrētu liecinieku apgalvojums, ka viņš kļuvis agresīvs, kad lietojis alkoholu (skat. 10. punktu). Arī varas iestādes nav ziņojušas par pieteikuma iesniedzēja vardarbīgu rīcību laikā, kad viņš bija Pastras sociālās aprūpes iestādē.

158. Tiesa arī norāda uz trūkumiem, kas pieļauti, izvērtējot, vai joprojām pastāv traucējumi, kuru dēļ pieteikuma iesniedzējs tika izolēts. Lai gan pieteikuma iesniedzējs bija psihiatra uzraudzībā (skat. 31. punktu), šīs uzraudzības mērķis nebija regulāri izvērtēt, vai saskaņā ar 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu viņš vēl joprojām ir jāizolē Pastras sociālās aprūpes iestādē. Patiesībā attiecīgajos tiesību aktos nebija noteikta prasība veikt šādu izvērtēšanu.

159. Ņemot vērā minētos faktus, Tiesa konstatē, ka rīkojums par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu iestādē nav izdots saskaņā ar “tiesību aktos noteikto kārtību” un ka viņa brīvības atņemšana nav pamatota ar 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu. Turklāt Valdība nav norādījusi ne uz vienu citu izņēmumu a) līdz f) apakšpunktā, ar ko šajā gadījumā varētu pamatot brīvības atņemšanu.

160. Tātad Konvencijas 5. panta 1. punkts ir pārkāpts.

II. KONVENCIJAS 5. PANTA 4. PUNKTA IESPĒJAMĀS PĀRKĀPUMS

161. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās, ka viņam nebija iespēju panākt, lai tiesa izskatītu viņa ievietošanas Pastras sociālās aprūpes iestādē likumību.

Viņš atsaucās uz Konvencijas 5. panta 4. punktu, kurā noteikts:

“Jebkura persona, kurai aizturot vai apcietinot atņemta brīvība, var griezties tiesā, kas nekavējoties lemj par viņas aizturēšanas tiesiskumu un nolemj viņu atbrīvot, ja aizturēšana nav bijusi tiesiska.”

A. Pušu iesniegumi

1. Pieteikuma iesniedzējs

162. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņa situācijā valsts tiesību aktos nav noteikti konkrēti tiesiskās aizsardzības līdzekļi, piemēram, prasība periodiski juridiski izvērtēt viņa ievietošanas iestādē personām ar garīgiem traucējumiem likumību. Viņš piebilda, ka, tā kā tika uzskatīts, ka viņš pats nespēj ierosināt lietu tiesā, valsts tiesību aktos viņam nebija paredzēta iespēja vērsties tiesā, lai iegūtu atļauju atstāt Pastras sociālās aprūpes iestādi. Viņš paziņoja, ka viņa un aizbildņa interešu konflikta dēļ, jo aizbildnis vienlaikus bija arī iestādes direktors, viņš nevarēja arī panākt līguma par ievietošanu iestādē izbeigšanu.

163. Pieteikuma iesniedzējs arī norādīja, ka viņam netika atļauts vērsties tiesā, lai ierosinātu procedūru, kas paredzēta CK 277. pantā (skat. 51. punktu), un ka turklāt šādā procedūrā netiktu izskatīta viņa brīvības atņemšanas likumība, bet tā tiktu pārskatīti tikai apstākļi, ar kuriem ir pamatota daļējas aizbildnības piemērošana viņa gadījumā.

164. Turklāt viņš paziņoja, ka ĢK 113. un 115. pantā paredzētā procedūra (skat. 49.–50. punktu) teorētiski nodrošināja viņa tuvākajiem radniekiem tiesības vērsties pie mēra, lai

tiktu iecelts cits aizbildnis, vai likt mēram pārtraukt līgumu par ievietošanu iestādē. Tomēr tas ir tikai netiešs aizsardzības pasākums, kas viņam nebija pieejams, jo viņa pusmāsa un viņa tēva otrā sieva šādu procedūru nevēlējās ierosināt.

2. Valdība

165. Valdība paziņoja, ka, tā kā pieteikuma iesniedzējs iestādē tika ievietots ar mērķi nodrošināt sociālos pakalpojumus, viņš jebkurā laikā, neiesaistot tiesas, varēja pieprasīt pārtraukt ievietošanas līguma darbību. Valdība uzskatīja, ka saistībā ar iespējamo pieteikuma iesniedzēja un aizbildņa interešu konfliktu viņš varēja rīkoties saskaņā ar ĢK 123. panta 1. punktu (skat. 50. punktu) un pieprasīt aizbildnības iestādei iecelt *ad hoc* pārstāvi, kurš pēc tam varētu piekrist pastāvīgās dzīvesvietas maiņai.

166. Valdība paziņoja arī to, ka pieteikuma iesniedzēja tuvākie radnieki neizmantoja ĢK 113. un 115. pantā nodrošināto iespēju pieprasīt aizbildnības iestādei iecelt viņam citu aizbildni vai apstrīdēt aizbildņa veiktās darbības. Valdība piebilda, ka šāda pieteikuma noraidīšanas gadījumā viņa radnieki varētu vērsties tiesā, kas pieteikumu izskatītu pēc būtības un attiecīgā gadījumā ieceltu jaunu aizbildni, kas varētu izbeigt līgumu par personas ievietošanu iestādē. Valdības uzskatīja, ka tādējādi viņi varētu pēc būtības apstrīdēt aizbildnes R. P. un Pastras sociālās aprūpes iestādes noslēgto līgumu.

167. Visbeidzot, Valdība paziņoja, ka lietas ierosināšana par rīcībspējas atjaunošanu (saskaņā ar CK 277. punktu, skat. 51. punktu iepriekš) ir uzskatāma par tiesiskās aizsardzības līdzekli Konvencijas 5. panta 4. punkta nozīmē, jo, ja tiktu novērota pietiekama pieteikuma iesniedzēja veselības stāvokļa uzlabošanās un viņš tiktu atbrīvots no aizbildnības, viņš varētu brīvi atstāt iestādi.

B. Tiesas vērtējums

1. Vispārīgie principi

168. Tiesa atkārtoti, ka 5. panta 4. punkts aizturētām personām nodrošina tiesības celt pieteikumu tiesā, lai tiktu izskatīta viņu izolēšanas atbilstība noteiktajiem procesuālajiem noteikumiem un pamatnosacījumiem, kas ir svarīgi, lai brīvības atņemšana būtu likumīga Konvencijā lietotajā nozīmē. Jēdzienam “likumība” 5. panta 4. punktā ir tāda pati nozīme kā 1. punktā, tāpēc aizturētai personai ir tiesības uz aizturēšanas likumības izskatīšanu, ņemot vērā ne tikai valsts tiesību aktu prasības, bet arī Konvenciju, tajā ietvertos vispārīgos principus un 5. panta 1. punktā atļauto ierobežojumu mērķi. Konvencijas 5. panta 4. punkts juridiskās izskatīšanas tiesības negarantē tādā mērā, lai tiesai piešķirtu pilnvaras pēc saviem ieskatiem aizstāt lēmumu pieņēmēja iestādes lēmumus ar tiesas lēmumiem attiecībā uz pilnīgi visiem lietas apstākļiem, tostarp vienkāršu lietas izskatīšanas paātrināšanu. Tomēr tiesai ir jāizvērtē pietiekami plašs jautājumu loks, lai ņemtu vērā nosacījumus, kuriem jābūt spēkā, lai personas aizturēšana būtu likumīga Konvencijas 5. panta 1. punkta izpratnē (skat. 1990. gada 29. augusta spriedumu lietā *E. v. Norway*, 50. punktu, A sērija, Nr. 181-A). Tiesai, kas izskata lietu, ir jāveic ne tikai konsultatīvi pienākumi, bet tai jābūt pietiekamai kompetentai, lai pieņemtu lēmumu par aizturēšanas likumību un lai nelikumīgas aizturēšanas gadījumā izdotu rīkojumu par atbrīvošanu (skat. 1978. gada 18. janvāra spriedumu lietā *Ireland v. the United Kingdom*, 200. punktu, A sērija, Nr. 25, 1987. gada 2. marta spriedumu lietā *Weeks v. the United Kingdom*, 61. punktu, A sērija, Nr. 114, 1996. gada 15. novembra spriedumu lietā *Chahal v. the United Kingdom*, 130. punktu, *Reports of Judgments and*

Decisions 1996-V, kā arī 2009. gada 19. februāra spriedumu lietā *A. and Others v. the United Kingdom* [GC], Nr. 3455/05, 202. punktu).

169. Katrā valstī veids, kādā tiek nodrošināta izskatīšana tiesā saskaņā ar 5. panta 4. punktu, var būt atšķirīgs, un tas būs atkarīgs no attiecīgā brīvības atņemšanas veida. Tiesas uzdevums nav noskaidrot, kāda šajā jomā būtu vispiemērotākā sistēma (skat. spriedumu lietā *Shtukaturov*, citēts iepriekš, 123. punktu).

170. Tomēr ar Konvencijas 5. panta 4. punktu tiek garantēti tiesiskās aizsardzības līdzekļi, kam jābūt pieejamiem attiecīgajai personai un kam ir jānodrošina iespēja izskatīt aizturēšanas atbilstību attiecīgajiem nosacījumiem, lai garīgi slimas personas aizturēšanu varētu uzskatīt par likumīgu Konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunkta nozīmē (skat. spriedumu lietā *Ashingdane*, citēts iepriekš, 52. punktu). Konvencijas prasība, veicot neatkarīgu tiesisku izvērtēšanu, nodrošināt iespēju atcelt brīvības atņemšanas līdzekli ir ļoti būtiska saistībā ar Konvencijas 5. panta pamatmērķi — nodrošināt aizsardzību pret patvaļu. Šajā gadījumā ir runa gan par personu fiziskās brīvības, gan personīgās drošības aizsardzību (skat. spriedumu lietā *Varbanov*, citēts iepriekš, 58. punktu). Gadījumā, kad aizturēšana tiek pamatota ar garīgu slimību, ir jābūt īpašiem procesuāliem drošības pasākumiem, lai aizsargātu to personu intereses, kuras savas garīgās slimības dēļ nespēj pilnībā sevi pārstāvēt (cita starpā skat. spriedumu lietā *Winterwerp*, citēts iepriekš, 60. punktu).

171. No Tiesas prakses saistībā ar 5. panta 4. punktu, kas attiecas uz “garīgi slimām personām”, cita starpā izriet šādi principi:

a) personai, kas aizturēta uz nenoteiktu vai ilgu laiku principā ir tiesības tik bieži, cik tā vēlas, bet, ievērojot pamatotus intervālus, ierosināt tiesā lietu par aizturēšanas likumības izskatīšanu Konvencijas nozīmē, ja vien nav noteikts, ka visos gadījumos šāda likumība ir periodiski jāizskata tiesā;

b) 5. panta 4. punktā ir izvirzīta prasība, lai piemērotā procedūra būtu tiesiska un sniegtu attiecīgajai personai garantijas, kas ir atbilstīgas apstrīdētajam brīvības atņemšanas veidam; lai noteiktu vai tiesvedība nodrošina pienācīgas garantijas, ir jāpievērš uzmanība to konkrēto apstākļu raksturam, kuros notiek tiesvedība;

c) 5. panta 4. punktā minētajā tiesvedībā vienmēr nav jāsniedz tās pašas garantijas, kuras tiek pieprasītas Konvencijas 6. panta 1. punktā, kas attiecas uz civiltiesisko un krimināltiesisko tiesvedību. Tomēr ir svarīgi nodrošināt, lai attiecīgajai personai būtu piekļuve tiesai un iespējas tikt uzklautai klātbūtnē vai, attiecīgā gadījumā, ar kāda veida pārstāvības starpniecību (skat. 1992. gada 12. maija spriedumu lietā *Megyeri v. Germany*, 22. punktu, A sērija, Nr. 237-A).

2. *Minēto principu piemērošana izskatāmajai lietai*

172. Tiesa konstatē, ka Valdība nav norādījusi uz valsts tiesību aktos paredzētiem aizsardzības pasākumiem, kas pieteikuma iesniedzējam nodrošinātu iespēju tieši apstrīdēt viņa ievietošanas Pastras sociālās aprūpes iestādē un šā līdzekļa saglabāšanas likumību. Tā arī norāda, ka Bulgārijas tiesas nekad un nekādā veidā nav bijušas saistītas ar pieteikuma iesniedzēja ievietošanu iestādē un ka valsts tiesību aktos nav noteikts, ka visos gadījumos tiesā ir periodiski jāpārskata lēmums par ievietošanu iestādē personām ar garīgiem traucējumiem. Turklāt tā kā pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem netiek uzskatīta par brīvības atņemšanu (skat. 58. punktu), nav nodrošinātas

nekādas tiesiskas iespējas, lai būtu iespējams apstrīdēt šādas ievietošanas likumību brīvības atņemšanas ziņā. Turklāt Tiesa norāda, ka saskaņā ar valsts tiesu praksi, līguma par ievietošanu iestādē derīgumu bija iespējams apstrīdēt, jo tas pēc aizbildnes ierosmes tika noslēgts bez pieteikuma iesniedzēja piekrišanas (skat. 54. punktu).

173. Saistībā ar Valdības atsauci uz procedūru rīcībspējas atjaunošanai saskaņā ar CK 277. pantu (skat. 167. punktu) Tiesa norāda, ka šīs procedūras mērķis nebūtu izskatīt pieteikuma iesniedzēja ievietošanas iestādē likumību *per se*, bet gan pārskatīt viņa tiesisko statusu (skat. 233.–246. punktu). Valdība norādīja arī uz aizbildņa veikto darbību izvērtēšanas procedūrām (skat. 165.–166. punktu). Tiesa uzskata, ka ir svarīgi noteikt, vai, izmantojot šādus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, varētu tiesā izskatīt ievietošanas iestādē likumību, kā prasīts Konvencijas 5. panta 4. punktā.

174. Šajā saistībā tā norāda, ka 1985. gada ĢK daļējā aizbildnībā esošas personas tuviem radniekiem bija nodrošinātas tiesības apstrīdēt lēmumus, kurus ir pieņēmusi aizbildnības iestāde, kurai savukārt ir pienākums izvērtēt aizbildņa veiktās darbības — tostarp līguma noslēgšanu par ievietošanu iestādē — un iecelt citu aizbildni, ja esošais aizbildnis nav pienācīgi veicis savus pienākumus (skat. 48.–50. punktu). Tomēr Tiesa konstatē, ka šie līdzekļi pieteikuma iesniedzējam nebija pieejami tieši. Turklāt neviena no personām, kam bija teorētiskas tiesības tos izmantot, nevēlējās aizstāvēt Staņeva intereses, bet bez viņu atļaujas viņš pats pēc savas ierosmes nevarēja rīkoties.

175. Nav skaidrs, vai pieteikuma iesniedzējs varēja lūgt, lai mērs pieprasītu skaidrojumu no aizbildņa vai apturētu spēkā neesošā līguma par ievietošanu iestādē īstenošanu. Jebkurā gadījumā šķiet, ka tā kā viņam bija daļēji atņemta rīcībspēja, tiesību akti nenodrošināja viņam iespēju pēc paša ierosmes vērsties tiesā, lai apstrīdētu mēra veiktās darbības (skat. 49. punktu); Valdība to neapstrīdēja.

176. Tas pats secinājums attiecas arī uz pieteikuma iesniedzēja iespēju pieprasīt mēram uz laiku aizstāt viņa aizbildni ar *ad hoc* pārstāvi, to pamatojot ar iespējamo interešu konfliktu, un pēc tam vērsties tiesā, lai izbeigtu līgumu par ievietošanu iestādē. Šajā ziņā Tiesa konstatē, ka mērs pēc saviem ieskatiem nevar noteikt, vai interešu konflikts pastāv (skat. 50. punktu). Visbeidzot, ja mērs atteiktos veikt pieprasītās darbības, pieteikuma iesniedzējs pēc paša ierosmes nevarēja vērsties tiesā, lai lieta tiktu izskatīta pēc būtības.

177. Tāpēc Tiesa secina, ka Valdības minētie tiesiskās aizsardzības līdzekļi pieteikuma iesniedzējam nebija pieejami vai nebija tiesiski. Turklāt nevienu no tiem nevar izmantot, lai saskaņā ar valsts tiesību aktiem un Konvenciju tiktu tieši izskatīta līguma par pieteikuma iesniedzēja ievietošanu Pastras sociālās aprūpes iestādē likumība.

178. Ņemot vērā šos apsvērumus, Tiesa noraida Valdības iebildi par to, ka pieteikuma iesniedzējs nav izmantojis visus valsts garantētos tiesiskās aizsardzības līdzekļus (skat. 97.–99. punktu) un nospriež, ka ir pārkāpts Konvencijas 5. panta 4. punkts.

III. KONVENCIJAS 5. PANTA 5. PUNKTA IESPĒJAMĀIS PĀRKĀPUMS

179. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņam nav tiesību saņemt kompensāciju par iespējamajiem Konvencijas 5. panta 1. un 4. punktā viņam garantēto tiesību pārkāpumiem.

Viņš atsaucās uz Konvencijas 5. panta 5. punktu, kurā noteikts:

“Ikvienai personai, kas aizturēta vai apcietināta pretēji šī panta nosacījumiem, ir nodrošināmas tiesības uz zaudējumu atlīdzību.”

A. Pušu iesniegumi

180. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka apstākļi, kuros nelikumīga aizturēšana var būt par pamatu kompensācijas izmaksai, ir precīzi aprakstīti 1988. gada Likumā par valsts atbildību par zaudējumiem (skat. 62.–67. punktu), un viņa situācijai neatbilst neviens no uzskaitītajiem apstākļu veidiem. Viņš sūdzējās arī par to, ka nav tādu tiesisku līdzekļu, kurus izmantojot varētu pieprasīt kompensāciju par 5. panta 4. punkta pārkāpumu.

181. Valdība paziņoja, ka zaudējumu atlīdzināšanas procedūru saskaņā ar 1988. gada likumu varētu ierosināt, ja tiktu konstatēts, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē ir tiesiski nepamatota. Tā kā ir konstatēts, ka ievietošana iestādē ir notikusi saskaņā ar valsts tiesību aktiem un pieteikuma iesniedzēja interesēs, viņš attiecīgo procedūru nevarēja uzsākt.

B. Tiesas vērtējums

182. Tiesa atkārti, ka 5. panta 5. punkta prasības ir ievērotas tad, ja personai ir iespējams pieprasīt kompensāciju par brīvības atņemšanu, kas notikusi apstākļos, kas neatbilst 1., 2., 3. vai 4. punktā minētajiem (skat. 1990. gada 27. septembra spriedumu lietā *Wassink v. the Netherlands*, 38. punktu, A sērija, Nr. 185-A, un 2009. gada 17. marta spriedumu lietā *Houtman and Meeus v. Belgium*, Nr. 22945/07, 43. punktu). Tādējādi tiesības uz zaudējumu atlīdzību, kas paredzētas 5. punktā, var īstenot, ja valsts iestāde vai Konvencijas iestādes ir pārkāpušas vienu no pārējiem punktiem. Šajā ziņā pietiekami noteikti ir jānodrošina tiesību uz 5. panta 5. punktā minēto zaudējumu atlīdzību īstenošana (skat. 1989. gada 22. februāra spriedumu lietā *Ciulla v. Italy*, 44. punktu, A sērija, Nr. 148; 1997. gada 26. novembra spriedumu lietā *Sakik and Others v. Turkey*, 60. punktu, *Reports* 1997-VII, un spriedumu lietā *N.C. v. Italy* [GC], Nr. 24952/94, 49. punktu, ECT 2002-X).

183. Atgriežoties pie izskatāmās lietas, Tiesa secina, ka, ņemot vērā to, ka Tiesa konstatējusi 5. panta 1. un 4. punkta pārkāpumus, 5. punkts ir piemērojams. Tāpēc tai pirms sprieduma pasludināšanas šajā lietā ir jāpārlicinās, vai pieteikuma iesniedzējam valsts līmenī bija nodrošinātas izmantojamās tiesības uz zaudējumu atlīdzību, vai arī šādas tiesības viņam būs pēc šā sprieduma pieņemšanas.

184. Šajā ziņā Tiesa atkārti, ka, lai konstatētu 5. panta 5. punkta pārkāpumu, tai ir jākonstatē, ka ar kāda cita 5. panta punkta pārkāpuma konstatējumu pirms vai pēc Tiesas sprieduma pasludināšanas nevar pamatot īstenojamu zaudējumu atlīdzības prasījumu valsts tiesās (skat. 1988. gada 29. novembra spriedumu lietā *Brogan and Others v. the United Kingdom*, 66.–67. punktu, A sērija, Nr. 145-B).

185. Ņemot vērā iepriekš citēto tiesu praksi, Tiesa uzskata, ka vispirms ir jānosaka, vai šajā lietā konstatētais 5. panta 1. un 4. punkta pārkāpums pirms šā sprieduma pasludināšanas var būt par pamatu kompensācijas pieprasīšanai valsts tiesās.

186. Saistībā ar 5. panta 1. punkta pārkāpumu Tiesa konstatē, ka 1988. gada Likuma par valsts atbildību par kaitējumu 2. iedaļas 1. punktā ir paredzēta kompensācija par kaitējumu, kas ir nodarīts ar tiesas lēmumu par noteiktiem brīvības atņemšanas veidiem, ja šāds lēmums tiek atcelts kā juridiski nepamatots (skat. 62. punktu). Tomēr šajā lietā tas nav piemērojams. No lietas materiāliem var secināt, ka Bulgārijas tiesu iestādes nevienā gadījumā nav

konstatējušas, ka piemērotais līdzeklis būtu nelikumīgs vai citādi pārkāptu Konvencijas 5. pantu. Turklāt Valdība uzskata, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana iestādē ir notikusi saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Tāpēc Tiesa secina, ka pieteikuma iesniedzējam nebija iespēju pieprasīt jebkādu kompensāciju saskaņā ar minēto noteikumu, jo valsts iestādes neatzina, ka ievietošana iestādē bijusi nelikumīga.

187. Saistībā ar iespēju saskaņā ar tā paša likuma 1. iedaļu pieprasīt kompensāciju par kaitējumu, ko radījušas iestāžu nelikumīgas darbības (skat. 63. punktu) Tiesa konstatē, ka Valdība nav iesniegusi nekādus valsts lēmumus, kas norādītu, ka šis noteikums ir piemērojams lietām, kas saistītas ar gadījumiem, kad personas ar garīgiem traucējumiem sociālās palīdzības iestādēs ievietotas saskaņā ar civiltiesiskiem līgumiem.

188. Turklāt, tā kā nav tādu tiesiskās aizsardzības līdzekļu, kurus izmantojot, saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem būtu iespējams izskatīt ievietošanas iestādē likumību, pieteikuma iesniedzējs ar valsts atbildību nevarēja pamatot pieteikumu atlīdzināt zaudējumus par 5. panta 4. punkta pārkāpumu.

189. Tādējādi tiek izvirzīts jautājums, vai šajā lietā pasludinātais spriedums, kurā ir konstatēti 5. panta 1. un 4. punkta pārkāpumi, pieteikuma iesniedzējam piešķirtu tiesības pieprasīt kompensāciju saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem. Tiesa konstatē, ka no attiecīgajiem tiesību aktiem nevar secināt, ka pastāvētu šāds aizsardzības pasākums, un ka Valdība faktiski nav sniegusi nekādus argumentus, lai pierādītu pretējo.

190. Tāpēc nav pierādīts, ka pieteikuma iesniedzējs pirms Tiesas sprieduma pasludināšanas šajā lietā spēja vai pēc tā pasludināšanas spēs izmantot savas tiesības uz zaudējumu atlīdzību par 5. panta 1. un 4. punkta pārkāpumu.

191. Tātad Konvencijas 5. panta 5. punkts ir pārkāpts.

IV. KONVENCIJAS 3. PANTA PĀRKĀPUMS ATSEVIŠĶI UN KOPĀ AR 13. PANTU

192. Pieteikuma iesniedzējs sūdzējās, ka dzīves apstākļi Pastras sociālās aprūpes iestādē bija slikti un ka saistībā ar šo sūdzību Bulgārijas tiesību aktos nav paredzēti tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Viņš atsaucās uz Konvencijas 3. pantu atsevišķi un kopā ar 13. pantu. Šo pantu noteikumi ir formulēti šādi:

3. pants

“Nevienu nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt.”

13. pants

„Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, ir pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot publiskos dienesta pienākumus.”

A. Iepriekšēja iebilde par valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļu neizmantošanu

193. Savā paziņojumā Lielajai Palātai Valdība saistībā ar sūdzību par Konvencijas 3. panta pārkāpumu pirmoreiz izvirzīja iebildi par visu valsts tiesisko aizsardzības līdzekļu neizmantošanu. Valdība paziņoja, ka pieteikuma iesniedzējs būtu varējis saņemt

kompensāciju par dzīves apstākļiem iestādē, iesniedzot pieteikumu tiesā saskaņā ar 1988. gada Likumu par valsts atbildību par kaitējumu.

194. Tiesa atkārtoti, ka saskaņā ar Reglamenta 55. pantu jebkurš lūgums par nepieņemamību tiktāl, ciktāl to pieļauj šāda lūguma būtība un attiecīgie apstākļi, atbildētājam dalībvalstij jāizvirza rakstiski vai mutiski izklāstītajos apsvērumos par pieteikuma pieņemamību (skat. spriedumu lietā *N.C. v. Italy*, citēts iepriekš, 44. punktu). Ja iebilde par valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļu neizmantošanu nav iesniegta Reglamenta 55. pantā norādītajā laikā, tiek izdots procesuāls noraidījums un iebilde attiecīgi ir noraidāma (skat. spriedumu lietā *Velikova v. Bulgaria*, Nr. 41488/98, 57. punktu, ECT 2000-VI, un 2000. gada 16. novembra spriedumu lietā *Tanrıbilir v. Turkey*, Nr. 21422/93, 59. punktu).

195. Šajā gadījumā Valdība nav norādījusi uz jebkādiem apstākļiem, kas pamatotu tās nespēju izvirzīt attiecīgo iebildi laikā, kad lietas pieņemamība tika izskatīta Palātā.

196. Tāpēc Tiesa konstatē, ka Valdībai tiek izteikts procesuāls noraidījums saistībā ar šo iebildi, un tā tiek noraidīta.

B. Sūdzības par Konvencijas 3. panta pārkāpumu būtība

1. Pušu iesniegumi

197. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka sliktie dzīves apstākļi Pastras sociālās aprūpes iestādē, jo īpaši, nepiemērotā pārtika, sliktie sanitārie apstākļi, apkures trūkumus, piespiedu ārstēšana, pārpildītās guļamistabas, terapeitisko un kultūras pasākumu trūkums, ir uzskatāmi par izturēšanos, kas aizliegta ar 3. pantu.

198. Viņš norādīja, ka Valdība jau 2004. gadā ir atzinusi, ka šādi dzīves apstākļi neatbilst attiecīgajiem Eiropas standartiem, un ir apņēmusies veikt uzlabojumus (skat. 82. punktu). Tomēr vismaz līdz 2009. gada beigām apstākļi nav mainījušies.

199. Savos Palātai iesniegtajos apsvērumos Valdība atzina, ka dzīves apstākļi iestādē ir slikti. Tā paskaidroja, ka nepietiekamie finanšu resursi, kas tiek piešķirti šāda veida iestādēm, ir galvenais šķērslis, kas kavē nodrošināt prasīto minimālo dzīves līmeni. Tā paziņoja arī, ka pēc Sociālās palīdzības aģentūras apmeklējuma iestādes ir nolēmušas slēgt Pastras sociālās aprūpes iestādi un veikt pasākumus, lai uzlabotu tās iemītnieku dzīves apstākļus. Valdības paziņoja, ka tā kā dzīves apstākļi bija vienādi visiem iestādes iemītniekiem un slikti izturēšanās nav bijusi mērķtiecīga, pieteikuma iesniedzējs nav pazemots.

200. Lielajai Palātai Valdība paziņoja, ka 2009. gada beigās tajā iestādes daļā, kurā dzīvoja pieteikuma iesniedzējs, ir veikts remonts (skat. 24. punktu).

2. Tiesas vērtējums

a) Vispārējie principi

201. Konvencijas 3. pantā ir nostiprinātas vienas no svarīgākajām demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Tajā ir pilnībā aizliegta spīdzināšana un cietsirdīga vai pazemojoša apiešanās vai sodīšana neatkarīgi no apstākļiem un upura uzvedības (citu autoritatīvu avotu starpā skat. spriedumu lietā *Kudła v. Poland [GC]*, Nr. 30210/96, 90. punktu, ECT 2000-XI, un spriedumu lietā *Poltoratskiy v. Ukraine*, Nr. 38812/97, 130. punktu, ECT 2003-V).

202. Lai attiecībā uz sliktu izturēšanos piemērotu 3. pantu, tai ir jāsasniedz konkrēta smaguma pakāpe. Šīs minimālās smaguma pakāpes novērtēšana saskaņā ar lietu dabu ir relatīva; to ietekmē visi lietas apstākļi, piemēram, izturēšanās raksturs un konteksts, izturēšanās veids un īstenošanas metodes, tās ilgums, fiziskā vai garīgā ietekme un dažos gadījumos — cietušās personas dzimums, vecums un veselības stāvoklis (skat. sprieduma lietā *Kudla*, citēts iepriekš, 91. punktu un sprieduma lietā *Poltoratskiy*, citēts iepriekš, 131. punktu).

203. Tiesa attiecīgo izturēšanos ir uzskatījusi par “cietsirdīgu”, jo *inter alia* tā ir bijusi iepriekš plānota, ir notikusi nepārtraukti vairākas stundas un ir radījusi fizisku traumu vai stipras fiziskas vai garīgas ciešanas (skat. spriedumu lietā *Labita v. Italy* [GC], Nr. 26772/95, 120. punktu, ECT 2000-IV). Izturēšanās ir uzskatīta par “pazemojošu” gadījumos, kad tā cietušajam ir radījusi baiļu, dusmu vai mazvērtības sajūtas, kad cietušie ir pazemoti un pret viņu gribu vai sirdsapziņu ir salauzta viņu fiziskā vai morālā pretestība (skat. spriedumu lietā *Jalloh v. Germany* [GC], Nr. 54810/00, 68. punkts, ECT 2006-IX). Tāpēc jautājums par to, vai šādas izturēšanās mērķis bija cietušā pazemošana, ir svarīgs un vērā ņemams apstāklis, tomēr mērķa trūkums vēl nav pietiekams iemesls, lai konstatētu, ka 3. panta pārkāpums nav noticis (skat. spriedumu lietā *Peers v. Greece*, Nr. 28524/95, 67., 68. un 74. punktu, ECT 2001-III, un spriedumu lietā *Kalashnikov v. Russia*, Nr. 47095/99, 95. punktu, ECT 2002-VI).

204. Ciešanu un pazemojuma pakāpei jebkurā gadījumā ir jābūt lielākai par neizbēgamo ciešanu un pazemojuma pakāpi, kas saistīta ar konkrēto likumīgo izturēšanos vai soda veidu. Ciešanas un pazemojums bieži ir saistīti ar brīvības atņemšanas līdzekļiem. Tomēr nevar paziņot, ka brīvības atņemšana ir izskatāma par Konvencijas 3. panta pārkāpumu. Tomēr saskaņā ar šo pantu dalībvalstij ir jānodrošina, ka personas aizturēšanas apstākļi ir atbilstīgi cilvēka cieņai, ka līdzekļa īstenošanas veids un metode personu nepakļauj tādām ciešanām un grūtībām, kas pārsniedz ar brīvības atņemšanu saistīto neizbēgamo ciešanu pakāpi, un ka, ņemot vērā ieslodzījuma praktiskās prasības, tiek pienācīgi aizsargāta personas veselība un labklājība, tostarp sniedzot šai personai vajadzīgo medicīnisko palīdzību (skat. spriedumu lietā *Kudla*, citēts iepriekš, 92.–94. punktu).

205. Saistībā ar Konvencijas 3. pantu izvērtējot brīvības atņemšanas apstākļus, ir jāņem vērā to kumulatīvā ietekme un attiecīgā līdzekļa piemērošanas ilgums (skat. sprieduma lietā *Kalashnikov*, citēts iepriekš, 95. un 102. punktu, 2005. gada 18. janvāra sprieduma lietā *Kehayov v. Bulgaria*, Nr. 41035/98, 64. punktu un 2006. gada 2. februāra sprieduma lietā *Iovchev v. Bulgaria*, Nr. 41211/98, 127. punktu). Šajā ziņā papildus fiziskajiem apstākļiem būtisks faktors, kas jāņem vērā, ir ieslodzījuma režīms. Izvērtējot, vai ierobežojošo režīmu šajā lietā var atzīt par izturēšanos, kas neatbilst 3. panta prasībām, ir jāņem vērā konkrētie apstākļi, režīma stingrības pakāpe, tā piemērošanas ilgums un mērķis, kā arī tā ietekme uz attiecīgo personu (skat. spriedumu lietā *Kehayov*, citēts iepriekš, 65. punktu).

b) Minēto principu piemērošana izskatāmajai lietai

206. Šajā lietā Tiesa ir konstatējusi, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana Pastras sociālās aprūpes iestādē — situācija, par kuru ir jāatbild valsts iestādēm — ir brīvības atņemšana Konvencijas 5. panta nozīmē (skat. 132. punktu). Tāpēc pieteikuma iesniedzēja situācijai ir piemērojams 3. pants, jo tajā ir aizliegta cietsirdīgi un pazemojoši izturēties pret jebkuru cilvēku, kas ir valsts iestāžu aprūpē. Tiesa uzsver, ka sliktas izturēšanās aizliegums saskaņā ar 3. pantu vienādi attiecas uz visiem brīvības atņemšanas veidiem, un tajā nav nošķirti attiecīgā līdzekļa mērķi, nav svarīgi vai līdzeklis ietver aizturēšanu, par kuru rīkojums izdots saistībā ar krimināltiesisku tiesvedību, vai uzņemšanu iestādē, lai aizsargātu attiecīgās personas dzīvību un veselību.

207. Tiesa jau sākumā norāda, ka Valdība ir paziņojusi, ka ēka, kurā pieteikuma iesniedzējs dzīvo, 2009. gada beigās ir atjaunota, tādējādi uzlabojot viņa dzīves apstākļus (skat. 200. punktu); pieteikuma iesniedzējs to neapstrīdēja. Tāpēc Tiesa uzskata, ka ir jāpieņem, ka pieteikuma iesniedzēja sūdzība attiecas uz laikposmu no 2002. līdz 2009. gadam. Valdība nav noliegusi, ka šajā laikā pieteikuma iesniedzēja dzīves apstākļi atbilda aprakstam, un ir atzinusi, ka finansiālu iemeslu dēļ šajā ziņā bija zināmas nepilnības (198.–199. punkts).

208. Tiesa konstatē, ka, lai gan pieteikuma iesniedzējs dzīvoja vienā 16 kvadrātmetru lielā istabā kopā ar četriem citiem iemītniekiem, viņš varēja diezgan brīvi pārvietoties gan iestādes teritorijā, gan ārpus tās — šis apstākļis visdrīzāk mazināja nelielās guļamtelpas radīto negatīvo ietekmi (skat. spriedumu lietā *Valašinas v. Lithuania*, Nr. 44558/98, 103. punktu, ECT 001-VIII).

209. Tomēr būtisku pamatu bažām rada citi pieteikuma iesniedzēja fizisko dzīves apstākļu aspekti. Proti, pārtikas daudzums bija nepietiekams, un tā bija nekvalitatīva. Ēka netika pienācīgi apsildīta, un ziemā pieteikuma iesniedzējam bija jāguļ ģērbtam mētelī. Duša viņam bija pieejama reizi nedēļā nehygiēniskā un nolietotā vannas istabā. Saskaņā ar *CPT* konstatējumiem tualetes bija avārijas stāvoklī, un tajās bija bīstami ieiet (skat. 21., 22., 23., 78. un 79. punktu). Turklāt pēc mazgāšanas drēbes iestāde neatdeva tiem pašiem cilvēkiem (skat. 21. punktu), kas iemītniekiem visdrīzāk radīja mazvērtības sajūtu.

210. Tiesa nevar neņemt vērā to, ka pieteikuma iesniedzējs šajos apstākļos dzīvoja ievērojamu laika posmu — aptuveni septiņus gadus. Tā nevar arī ignorēt faktus, ko konstatējusi *CPT*, kas pēc iestādes apmeklējuma secināja, ka dzīves apstākļus iestādē attiecīgajā laikā varētu uzskatīt par cietsirdīgu un pazemojošu izturēšanos. Lai gan Valdībai šie konstatējumi bija zināmi, laika posmā no 2002. līdz 2009. gadam tā nepildīja solījumu slēgt iestādi (skat. 82. punktu). Tiesa uzskata, ka Valdības minētais finanšu resursu trūkums nav pietiekams arguments, lai pieteikuma iesniedzēju turētu aprakstītajos dzīves apstākļos (skat. spriedumu lietā *Poltoratskiy*, citēts iepriekš, 148. punktu).

211. Tomēr Tiesa uzsver, ka netiek uzskatīts, ka valsts iestādes tīši izturējās pazemojoši. Tomēr, kā minēts iepriekš (skat. 203. punktu), jebkāda nolūka trūkums pilnībā neizslēdz iespēju konstatēt 3. panta pārkāpumu.

212. Visbeidzot, Tiesa, lai gan ņem vērā Pastras sociālās aprūpes iestādē kopš 2009. gada beigām veiktos uzlabojumus, uzskata, ka kopumā dzīves apstākļi, kādos pieteikuma iesniedzējs dzīvoja aptuveni septiņus gadus, ir uzskatāmi par pazemojošu izturēšanos.

213. Tātad Konvencijas 3. pants ir pārkāpts.

C. Sūdzības par Konvencijas 13. panta pārkāpumu, skatot to kopā ar 3. pantu

1. Pušu iesniegumi

214. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka viņam bez aizbildņa piekrišanas nebija pieejami valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļi, tostarp iespēja pieprasīt kompensāciju saskaņā ar 1988. gada Likumu par valsts atbildību par kaitējumu. Šajā ziņā viņš uzsvēra, ka viņam nebija aizbildņa vairāk nekā divus gadus — no 2002. gada 31. decembra, kad beidzās noteiktais R. P. aizbildnības termiņš (skat. 12. punktu), līdz jauna aizbildņa iecelšanai 2005. gada 2. februārī (skat. 17. punktu). Turklāt viņa jaunais aizbildnis bija arī sociālās aprūpes iestādes direktors. Tāpēc saistībā ar jebkādu strīdu, kas attiecās uz dzīves apstākļiem iestādē, starp

pieteikuma iesniedzēja un viņa aizbildņa interesēm pastāvēja interešu konflikts, un pieteikuma iesniedzējs nevarēja cerēt, ka aizbildnis apstiprinās viņa apgalvojumus.

215. Valdība paziņoja, ka tiesiskās aizsardzības līdzeklis, ko pieteikuma iesniedzējs varēja izmantot, lai nodrošinātu sava statusa pārskatīšanu, bija iespēja ierosināt lietu par rīcībspējas atjaunošanu (skat. 51.–52. punktu), un, ja viņš tiktu atbrīvots no aizbildnības, viņš varētu atstāt sociālās aprūpes iestādi un viņam vairs nebūtu jāpacieš dzīves apstākļi, par kuriem viņš sūdzējās.

216. Valdība piebilda, ka pieteikuma iesniedzējs būtu varējis tieši sūdzēties par dzīves apstākļiem Pastras sociālās aprūpes iestādē, iesniedzot pieteikumu tiesā saskaņā ar 1988. gada Likuma par valsts atbildību par kaitējumu 1. iedaļu (skat. 62.–67. punktu).

2. Tiesas vērtējums

217. Tiesa atsaucas uz savu tiesas praksi saistībā ar 13. pantā garantētajiem valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kurus iespējams izmantot, lai pēc būtības izskatītu pierādāmas sūdzības saskaņā ar Konvenciju un garantētu atbilstīgu palīdzību. Dalībvalstīm ir tiesības brīvi izvēlēties ar šī pieteikuma izpildi saistītu pienākumu izpildes veidu. Pienākuma, kas noteikts 13. pantā, tvērums ir atkarīgs no saistībā ar Konvenciju iesniegtās pieteikuma iesniedzēja sūdzības rakstura. Tomēr 13. pantā pieprasītais aizsardzības nodrošinājums ir jāīsteno arī praksē, nevis tikai tiesību aktos (skat. spriedumu lietā *McGlinchey and Others v. the United Kingdom*, Nr. 50390/99, 62. punktu, ECT 2003-V).

218. Gadījumos, kad tāpat kā šajā lietā, Tiesa ir konstatējusi 3. panta pārkāpumus, šāda pārkāpuma radītā morālā kaitējuma atlīdzībai principā jābūt vienam no pieejamajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem (turpat, 63. punkts, un spriedums lietā *Iovchev*, citēts iepriekš, 143. punkts).

219. Šajā lietā Tiesa konstatē, ka valsts tiesas 1988. gada Likuma par valsts atbildību par kaitējumu 1. iedaļas 1. punktu tiešām ir interpretējušas kā piemērojamu saistībā ar kaitējumu, kas nodarīts cietumniekiem ieslodzījuma vietas sliktu dzīves apstākļu dēļ (skat. 63.–64. punktu). Tomēr Valdība paziņoja, ka pieteikuma iesniedzēja ievietošana Pastras sociālās aprūpes iestādē saskaņā ar valsts tiesību aktiem netiek uzskatīta par ieslodzīšanu (skat. 108.–111. punktu). Tāpēc viņam nebūtu tiesību saņemt kompensāciju par sliktiem dzīves apstākļiem šajā iestādē. Turklāt Tiesas praksē nav precedentu, saskaņā ar kuriem šis noteikums būtu atzīts par piemērojamu saistībā ar apgalvojumiem par sliktiem apstākļiem sociālās aprūpes iestādēs (skat. 65. punktu), un Valdība nav iesniegusi nekādus argumentus, lai pierādītu pretējo. Ņemot vērā šos apsvērumus, Tiesa secina, ka attiecīgais aizsardzības nodrošinājums nav spēkā 13. panta nozīmē.

220. Attiecībā uz Valdības atsauci uz procedūru rīcībspējas atjaunošanai (skat. 215. punktu) Tiesa uzskata, ka, izmantojot šo tiesiskās aizsardzības līdzekli, pieteikuma iesniedzējs, iespējams, varētu panākt rīcībspējas atjaunošanu un atstāt iestādi, viņam tomēr netiktu izmaksāta kompensācija par izturēšanos pret viņu laikā, kad viņš bija ievietots iestādē. Tādējādi attiecīgais tiesiskās aizsardzības līdzeklis negarantē atbilstīgu nodrošinājumu.

221. Tātad Konvencijas 13. pants, skatot to kopā ar 3. pantu, ir pārkāpts.

V. KONVENCIJAS 6. PANTA 1. PUNKTA IESPĒJAMĀIS PĀRKĀPUMS

222. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka Bulgārijas tiesību akti nenodrošina viņam iespēju vērsties tiesā, lai atjaunotu rīcībspēju. Viņš atsaucās uz Konvencijas 6. panta 1. punktu, kura attiecīgajās daļās noteikts:

„Ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu [...] uz taisnīgu [...] lietas [...] izskatīšanu [...] tiesā [...]”

A. Iepriekšējas piezīmes

223. Lielā Palāta piebilst, ka Valdība patur spēkā iebildi, ko tā izvirzīja Palātai, atbildot uz apgalvojumu attiecībā uz to, ka nav izmantoti visi valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Iebilde ir pamatota ar CK 277. pantu, kas, kā uzskata Valdība, pieteikuma iesniedzējam nodrošina tiesības personīgi vērsties tiesā, lai panāktu rīcībspējas atjaunošanu.

224. Lielā Palāta norāda, ka savā 2010. gada 29. jūnija lēmumā par pieņemamību Palāta konstatēja, ka pieteikuma iesniedzējs apstrīdēja pieejamību tiesiskās aizsardzības līdzeklim, kas saskaņā ar Valdības viedokli viņam ļautu panākt tiesiskā statusa pārskatīšanu, un ka tieši šis arguments ir pamatā viņa sūdzībai saskaņā ar 6. panta 1. punktu. Tādējādi Palāta atbalstīja Valdības iebildi par attiecīgās sūdzības izskatīšanu pēc būtības. Lielā Palāta uzskata, ka nav iemesla apstrīdēt Palātas secinājumu.

B. Lietas būtība

1. Pušu iesniegumi

225. Pieteikuma iesniedzējs apgalvoja, ka Augstākās Tiesas lēmuma Nr. 5/79 dēļ viņš nav varējis personīgi iesniegt pieteikumu tiesā par rīcībspējas atjaunošanu saskaņā ar CK 277. pantu (skat. 51. punktu). Lai pamatotu savu argumentu, viņš paziņoja, ka Dupnicas rajona tiesa atteicās izskatīt viņa pieteikumu, kurā viņš lūdza tiesā izskatīt mēra atteikumu iesniegt šādu pieteikumu tiesā; tiesa atteikumu pamatoja ar to, ka aizbildnis nav parakstījis pilnvaru (skat. 39.–40. punktu).

226. Turklāt, lai gan viņam nebija pieejama iespēja iesniegt tiesā pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu, pieteikuma iesniedzējs centās šāda pieteikuma iesniegšanu panākt ar prokuratūras, mēra un aizbildņa (iestādes direktora) starpniecību. Tomēr, tā kā tiesās tomēr netika iesniegts neviens pieteikums, viņa centieni bija neveiksmīgi. Tādējādi pieteikuma iesniedzējam nekad nav bijusi iespēja panākt lietas izskatīšanu tiesā.

227. Valdība paziņoja, ka saskaņā ar CK 277. pantu pieteikuma iesniedzējs jebkurā laikā varēja personīgi vērsties tiesā, lai prasītu pārskatīt viņa tiesisko statusu. Tā norādīja, ka pretēji pieteikuma iesniedzēja apgalvojumam Augstākā Tiesa savā lēmumā Nr. 5/79 CK 277. pantu ir interpretējusi tā, ka personas, kam ir atņemta rīcībspēja, var tieši vērsties tiesās, lai panāktu atbrīvošanu no aizbildnības. Vienīgais nosacījums šāda pieteikuma iesniegšanai ir pierādījumi par šo personu garīgās veselības stāvokļa uzlabošanos. Tomēr, kā norādīts pēc prokurora pieprasījuma (skat. 37. punktu) sagatavotajā medicīniskajā atzinumā, kur tika secināts, ka pieteikuma iesniedzējam joprojām ir attiecīgie veselības traucējumi un ka viņš nespēj aizstāvēt savas intereses, bija skaidrs, ka pieteikuma iesniedzējam šādu pierādījumu nebija. Tāpēc Valdība secināja, ka pieteikuma iesniedzējs pats nav mēģinājis vērsties tiesā, jo viņš nespēja pamatot savu pieteikumu.

228. Valdība norādīja arī uz to, ka tiesas regulāri izskatīja pieteikumus par rīcībspējas atjaunošanu, ko iesniedzis, piemēram, aizbildnis (skat. 52. punktu).

2. Tiesas vērtējums

a) Vispārējie principi

229. Tiesa atkārtoti, ka 6. panta 1. punktā ikvienam ir nodrošinātas tiesības uz sūdzības, kas iesniegta saistībā ar civilajām tiesībām un pienākumiem, izskatīšanu tiesā vai tribunālā (skat. 1975. gada 21. februāra spriedumu lietā *Golder v. the United Kingdom*, 36. punktu, A sērija, Nr. 18). Šīs “tiesības uz tiesu”, kas ietver tiesības uz piekļuvi tiesai, var izmantot ikviens, kas, ņemot vērā pierādāmu pamatojumu, uzskata, ka iejaukšanās viņa civilo tiesību īstenošanā ir nelikumīga, un iesniedz sūdzību par to, ka viņam nav bijusi iespēja iesniegt pieteikumu tiesā atbilstīgi 6. panta 1. punktam (*inter alia* skat. spriedumu lietā *Roche v. the United Kingdom* [GC], Nr. 32555/96, 117. punktu, ECT 2005-X, un 2009. gada 13. oktobra spriedumu lietā *Salontaji-Drobnjak v. Serbia*, Nr. 36500/05, 132. punktu).

230. Tiesības uz piekļuvi tiesai nav absolūtas un var būt ierobežotas; šādi ierobežojumi ir pieļauti netieši, jo tiesības uz piekļuvi tiesai “to būtības dēļ regulē dalībvalsts, šis regulējums var atšķirties atkarībā no vietas un laika atbilstīgi sabiedrības un indivīdu vajadzībām un resursiem” (skat. spriedumu lietā *Ashingdane*, citēts iepriekš, 57. punktu). Dalībvalstis šādu regulējumu drīkst veidot diezgan brīvi. Lai gan galīgais lēmums par Konvencijas prasību izpildi ir Tiesas kompetencē, Tiesas uzdevums nav aizstāt valsts iestāžu vērtējumu ar jebkādu citu vērtējumu par to, kāda varētu būt vislabākā politika šajā jomā. Tomēr noteiktie ierobežojumi nedrīkst ierobežot personai atlikušās piekļuves iespējas tādā veidā vai mērā, lai pēc būtības neaizskartu minētās tiesības. Turklāt ierobežojums nebūs saderīgs ar 6. panta 1. punktu, ja tam nebūs likumīga mērķa un ja nebūs pietiekami samēroti izmantotie līdzekļi un sasniedzamais mērķis (turpat; citu autoritatīvu avotu starpā skat. arī spriedumu lietā *Cordova v. Italy (no. 1)*, Nr. 40877/98, 54. punktu, ECT 2003-I, kā arī attiecīgo principu kopsavilkumu lietā *Fayed v. the United Kingdom*, 1994. gada 21. septembris, 65. punktu, A sērija, Nr. 294-B).

231. Turklāt Konvencijas mērķis ir garantēt nevis teorētiskas vai iluzoras, bet gan praktiskas un spēcīgas tiesības. Īpaši tas attiecas uz garantijām, ko sniedz 6. pants, ņemot vērā nozīmīgo vietu, kas demokrātiskā sabiedrībā ir tiesībām uz taisnīgu tiesu ar visām šā panta sniegtajām garantijām (skat. spriedumu lietā *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany* [GC], Nr. 42527/98, 45. punktu, ECT 2001-VIII).

232. Visbeidzot, Tiesa konstatē, ka vairākumā lietu, ko tā izskata un kurās ir iesaistītas “garīgi slimas personas”, valstu tiesvedības ir bijušas saistītas ar šo personu aizturēšanu, un tāpēc šīs lietas ir izskatītas saskaņā ar Konvencijas 5. pantu. Tomēr Tiesa ir konsekventi spriedusi, ka saskaņā ar Konvencijas 5. panta 1. un 4. punktu procesuālās garantijas plašākā nozīmē ir līdzīgas tām, ko nodrošina 6. panta 1. punkts (skat., piemēram, spriedumu lietā *Winterwerp*, citēts iepriekš, 60. punktu; 1986. gada 21. oktobra spriedumu lietā *Sanchez-Reisse v. Switzerland*, 51. un 55. punktu, A sērija, Nr. 107; 1995. gada 13. jūlija sprieduma lietā *Kampanis v. Greece* 47. punktu, A sērija, Nr. 318-B, kā arī 2001. gada 26. jūlija spriedumu lietā *Ilijkov v. Bulgaria*, Nr. 33977/96, 103. punktu). Lietā *Shtukaturvov* (citēta iepriekš, 66. punkts), lai noteiktu, vai tiesvedība par rīcībspējas atņemšanu ir bijusi taisnīga, Tiesa atsaucās, *mutatis mutandis*, uz savu praksi attiecībā uz Konvencijas 5. panta 1. punkta e) apakšpunktu un 4. punktu.

b) Minēto principu piemērošana izskatāmajai lietai

233. Tiesa jau sākumā konstatē, ka šajā lietā neviena no pusēm neapstrīd 6. panta piemērojamību tiesvedībai par rīcībspējas atjaunošanu. Pieteikuma iesniedzējs, kam ir daļēji atņemta rīcībspēja, sūdzējās, ka Bulgārijas tiesību akti nenodrošina viņam tiešu piekļuvi tiesai, lai iesniegtu pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu. Tiesai ir bijusi iespēja precizēt, ka tiesvedība par rīcībspējas atjaunošanu ir tiešā veidā būtiska, lai noteiktu “civilās tiesības un pienākumus” (skat. 1999. gada 5. jūlija spriedumu lietā *Matter v. Slovakia*, Nr. 31534/96, 51. punktu). Tāpēc šajā lietā ir piemērojams Konvencijas 6. panta 1. punkts.

234. Vēl ir jānosaka, vai pieteikuma iesniedzēja piekļuve tiesai bija ierobežota un, ja bija, vai šādiem ierobežojumiem ir tiesisks mērķis un vai tas ir samērīgs ar ierobežojumiem.

235. Pirmkārt, Tiesa konstatē, ka pusēm bija atšķirīgs viedoklis par to, vai rīcībnespējīgai personai ir *locus standi*, lai tieši vērstos Bulgārijas tiesās rīcībspējas atjaunošanai; valdība paziņoja, ka šajā gadījumā minētās tiesības bija, toties pieteikuma iesniedzējs apgalvoja pretējo.

236. Tiesa piekrīt pieteikuma iesniedzēja argumentam, ka, lai iesniegtu pieteikumu Bulgārijas tiesā, personai, kura atrodas daļējā aizbildnībā, ir jālūdz to personu palīdzība, kas minētas 1952. gada CK 277. pantā (2007. gada CK 340. pantā). To personu sarakstā, kurām saskaņā ar Bulgārijas tiesību aktiem ir tiesības iesniegt pieteikumu tiesā, nav konkrēti minētas daļējā aizbildnībā esošas personas (skat. 45. un 51. punktu).

237. Atsaucoties uz Augstākās tiesas 1980. gada lēmumu (skat. 51. punktu), Tiesa konstatē, ka, lai gan lēmuma 10. punkta ceturtais teikums, to lasot ārpus konteksta, varētu radīt iespaidu, ka personām, kas atrodas daļējā aizbildnībā, ir tieša piekļuve tiesai, tomēr Augstākā Tiesa turpmākajā tekstā skaidro, ka gadījumā, ja daļēji rīcībnespējīgas personas aizbildnis un aizbildnības iestāde atsakās ierosināt tiesvedību par rīcībspējas atjaunošanu, attiecīgā persona var pieprasīt, lai to dara prokurors. Tiesa uzskata, ka vajadzība prasīt prokurora iejaukšanos ir grūti savienojama ar daļējā aizbildnībā esošu personu tiešu piekļuvi tiesai, jo lēmums par iejaukšanos ir prokurora ziņā. Tādējādi nevar uzskatīt, ka Augstākās Tiesas 1980. gada lēmums skaidri apstiprina šādas piekļuves esamību Bulgārijas tiesību aktos.

238. Tiesa arī norāda, ka Valdība nav iesniegusi nekādus tiesas lēmumus, kas pierādītu, ka daļējā aizbildnībā esošas personas pēc pašu ierosmes būtu spējušas iesniegt pieteikumu tiesā šā līdzekļa atcelšanai, tomēr Valdība ir pierādījusi, ka vismaz vienu pieteikumu par rīcībspējas atjaunošanu tiesā veiksmīgi ir cēlis pilnīgi rīcībnespējīgas personas aizbildnis (skat. 52. punktu).

239. Tāpēc Tiesa atzīst par pierādītu, ka pieteikuma iesniedzējs nevarēja iesniegt pieteikumu tiesā par rīcībspējas atjaunošanu citādi, kā vien ar aizbildņa vai kādas CK 277. pantā minētās personas starpniecību.

240. Tiesa arī uzsver, ka attiecībā uz piekļuvi tiesai valsts tiesību aktos nav noteiktas atšķirības starp tām personām, kam ir pilnīgi atņemta rīcībspēja un tām personām, kam līdzīgi kā pieteikuma iesniedzējam tā ir atņemta daļēji. Turklāt valsts tiesību akti visos gadījumos nenodrošina iespēju periodiski izvērtēt, vai pamatojums personas aizbildnības nodibināšanai joprojām ir spēkā. Visbeidzot, pieteikuma iesniedzēja gadījumā šim līdzeklim nebija noteikts laika ierobežojums.

241. Tiesa atzīst, ka tiesības uz piekļuvi tiesai nav absolūtas, un šo tiesību būtības dēļ dalībvalstij vajadzīga zināma rīcības brīvība attiecībā uz šīs jomas reglamentēšanu (skat.

spriedumu lietā *Ashingdane*, citēts iepriekš, 57. punktu). Turklāt Tiesa atzīst, ka personas procesuālo tiesību ierobežojumi pat tajos gadījumos, kad personai ir tikai daļēji atņemta rīcībspēja, var būt pamatoti, lai nodrošinātu šīs personas aizsardzību, citu personu interešu aizsardzību un pienācīgu tiesvedību. Tomēr šo tiesību īstenošanas svarīguma pakāpe ir atkarīga no mērķa, ar kādu attiecīgā persona grasās iesniegt pieteikumu tiesā. Proti, tiesības iesniegt tiesā pieteikumu par rīcībnespējas atzīšanas pārskatīšanu ir vienas no vissvarīgākajām attiecīgās personas tiesībām, jo šādai tiesvedībai, kad tā tiks sākta, būs izšķiroša nozīme saistībā ar visu to tiesību īstenošanu, kuras ietekmē rīcībnespējas pasludināšana, un, kas nav mazsvarīgi, saistībā ar jebkādiem personas brīvības ierobežojumiem (skat. arī spriedumu lietā *Shtukaturov*, citēts iepriekš, 71. punktu). Tāpēc Tiesa uzskata, ka šīs tiesības ir vienas no procesuālajām pamattiesībām, kas aizsargā tādas personas, kam ir daļēji atņemta rīcībspēja. Tāpēc šajā jomā šīm personām principā ir jābūt tiešai piekļuvei tiesām.

242. Tomēr dalībvalstij ir tiesības brīvi noteikt precīzu procedūru, kādā šāda tieša piekļuve ir īstenojama. Vienlaikus Tiesa uzskata, ka 6. pantam noteikumi nebūtu pārkāpti, ja valsts tiesību aktos attiecībā uz piekļuvi tiesai šajā jomā tiktu noteikti konkrēti ierobežojumi, kuru vienīgais mērķis būtu nodrošināt, lai tiesas netiktu pārslogotas ar pārlieku lielu skaitu nepamatotu pieteikumu. Tomēr ir skaidrs, ka šo problēmu var atrisināta ar līdzekļiem, kas ir mazāk ierobežojoši nekā pilnīga tiešas piekļuves liegšana, piemēram, ierobežojot pieteikumu iesniegšanas biežumu vai ieviešot sistēmu pieteikumu pieņemamības iepriekšējai izvērtēšanai, ņemot vērā lietas materiālus.

243. Tiesa konstatē arī, ka astoņpadsmit no divdesmit tiesību sistēmām, kas pētītas saistībā ar šo jautājumu, visām daļēji rīcībnespējīgajām personām, ja šīs personas vēlas, lai tiktu pārskatīts viņu tiesiskais statuss, ir nodrošināta tieša piekļuve tiesām. Septiņpadsmit dalībvalstīs šāda piekļuve ir garantēta pat personām, kas ir pasludinātas par pilnīgi rīcībnespējīgām (skat. 88.–90. punktu). Tas nozīmē, ka šobrīd Eiropā novērojama tendence rīcībnespējīgām personām garantēt tiešu piekļuvi tiesai, lai šīs personas varētu panākt rīcībspējas atjaunošanu.

244. Tiesai ir arī pienākums norādīt uz to, ka starptautiskajos tiesību aktos par cilvēku ar psihiskajiem traucējumiem aizsardzību arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta tam, lai šīm personām nodrošinātu pēc iespējas lielāku tiesisko neatkarību. Šajā ziņā Tiesa atsaucas uz Apvienoto Nāciju Organizācijas 2006. gada 13. decembra Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām un Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikumu Nr. R (99) 4 par principiem attiecībā uz rīcībnespējīgu pieaugušo tiesisko aizsardzību, kur ir ieteikts izveidot atbilstīgus procesuālos drošības pasākumus, lai, cik iespējams, aizsargātu rīcībnespējīgas personas, nodrošinātu šo personu statusa periodisku pārskatīšanu un darīt pieejamus atbilstīgus tiesiskās aizsardzības līdzekļus (skat. 72.–73. punktu).

245. Ņemot vērā minētos faktus, jo īpaši tendences, kas vērojamas valsts tiesību aktos un attiecīgajos starptautiskajos tiesību aktos, Tiesa uzskata, ka Konvencijas 6. panta 1. punkts ir jāinterpretē kā princips, kas garantē, ka ikvienai personai, kas ir pasludināta par daļēji rīcībnespējīgu, kā tas ir pieteikuma iesniedzēja gadījumā, ir tiesības uz tiešu piekļuvi tiesai, lai censtos panākt rīcībspējas atjaunošanu.

245. Šajā lieta Tiesa ir konstatējusi, ka šāda veida tieša piekļuve Bulgārijas tiesības aktos nav garantēta pietiekami konkrēti. Tas ir pietiekami, lai secinātu, ka Konvencijas 6. panta 1. punkta prasības attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju ir pārkāptas.

247. Minētais secinājums atbrīvo Tiesu no pienākuma noteikt, vai netiešie tiesiskās aizsardzības līdzekļi, uz kuriem atsaucās Valdība, pieteikuma iesniedzējam pietiekamā mērā garantēja viņa lietas izskatīšanu tiesā.

248. Tāpēc Tiesa noraida Valdības iebildi par to, ka pieteikuma iesniedzējs nav izmantojis visus valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļus (skat. 223. punktu), un nospriež, ka ir pārkāpts Konvencijas 6. panta 1. punkts.

VI. IESPĒJAMĀIS KONVENCIJAS 8. PANTA PĀRKĀPUMS ATSEVIŠĶI UN KOPĀ AR 13. PANTU

249. Pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka ierobežojošais aizbildnības režīms, tostarp viņa ieviešana Pastras sociālās aprūpes iestādē un fiziskie dzīves apstākļi tajā, ir uzskatāms par viņa tiesību uz privātās dzīves un dzīvokļa neaizskaramību nepamatotu traucējumu. Viņš paziņoja, ka šajā ziņā Bulgārijas tiesību akti viņam nenodrošina pietiekamu un pieejamu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Viņš atsaucās uz Konvencijas 8. pantu atsevišķi un kopā ar 13. pantu.

Konvencijas 8. pantā ir teikts:

“1. Ikvienam ir tiesības uz savas privātās un ģimenes dzīves, dzīvokļa un sarakstes neaizskaramību.

2. Publiskās institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.”

250. Proti, pieteikuma iesniedzējs paziņoja, ka aizbildnības režīms nav bijis pielāgots viņa konkrētajam gadījumam, bet gan ietvēra ierobežojumus, kas tiek piemēroti visām personām, ko tiesnesis pasludinājis par rīcībnespējīgām. Viņš piebilda, ka tas, ka viņam bija jādzīvo Pastras sociālās aprūpes iestādē, faktiski ir liedzis viņam piedalīties sabiedriskajā dzīvē un veidot attiecības ar paša izvēlētiem cilvēkiem. Varas iestādes nav centušās rast alternatīvus ārstēšanas risinājumus sabiedrībā vai veikt pasākumus, kas mazāk ierobežotu viņa personisko brīvību, un tāpēc viņam ir izveidojies “institucionalizācijas sindroms”, t. i., sociālo spēju un personības iezīmju zudums.

251. Valdība šos apgalvojumus apstrīdēja.

252. Ņemot vērā tās secinājumus attiecībā uz 3., 5., 6. un 13. Konvencijas pantu, Tiesa uzskata, ka saistībā ar Konvencijas 8. pantu atsevišķi un/vai kopā ar 13. pantu atsevišķs jautājums netiek izvirzīts; tāpēc šī sūdzība nav jāizskata.

VII. KONVENCIJAS 46. UN 41. PANTS

A. Konvencijas 46. pants

253. Konvencijas 46. panta attiecīgajā daļā ir teikts:

“1. Augstās Līgumslēdzējas Puses apņemas ievērot galīgos Tiesas spriedumus ikvienā lietā, kurā tās ir puses.

2. Galīgais Tiesas spriedums tiek nodots Ministru Komitejai, kura uzrauga tā izpildi. [...]”

254. Tiesa atkārtro, ka saskaņā ar Konvencijas 46. pantu Līgumslēdzējas puses ir apņēmušās ievērot galīgo Tiesas spriedumu ikvienā lietā, kurā tās ir puses, un Ministru Komiteja uzrauga sprieduma izpildi. No tā *inter alia* izriet, ka spriedums, kurā tā konstatē Konvencijas vai tās protokolu pārkāpumu, ne tikai rada atbildētājam Valstij juridisku pienākumu izmaksāt attiecīgajām personām jebkuru naudas summu, kas ir piešķirta kā taisnīga kompensāciju, bet arī Ministru Komitejas uzraudzībā izvēlēties vispārējus un/vai, attiecīgā gadījumā, atsevišķus pasākumus, kas ir jāievieš valsts tiesiskajā sistēmā, lai izbeigtu Tiesas konstatēto pārkāpumu un veiktu visus iespējamus labošanas pasākumus (skat. 1998. gada 24. jūlija spriedumu lietā *Menteş and Others v. Turkey* (50. pants), 24. punktu, *Reports*, 1998-IV; spriedumu lietā *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC], Nr. 39221/98 un 41963/98, 249. punktu, ECT 2000-VIII, kā arī spriedumu lietā *Maestri v. Italy* [GC], Nr. 39748/98, 47. punktu, ECT 2004-I). Tiesa arī norāda, ka galvenokārt tieši attiecīgajai valstij Ministru Komitejas uzraudzībā ir jāizvēlas pasākumi, kas tiks veikti tās tiesību sistēmā, lai pildītu Konvencijas 46. pantā paredzētos valsts pienākumus (skat. spriedumu lietā *Scozzari and Giunta*, citēts iepriekš, lietā *Brumărescu v. Romania* (taisnīga atlīdzība) [GC], Nr. 28342/95, 20. punktu, ECT 2001-I, un lietā *Öcalan v. Turkey* [GC], Nr. 46221/99, 210. punktu, ECT 2005-IV).

255. Tomēr, lai sniegtu atbalstu atbildētājam dalībvalstij saistībā ar 46. pantā uzlikto pienākumu izpildi, Tiesa var censties norādīt to atsevišķo un/vai vispārīgo pasākumu veidu, ko varētu veikt, nolūkā labot pastāvošo situāciju (skat. spriedumu lietā *Broniowski v. Poland* [GC], Nr. 31443/96, 194. punktu, ECT 2004-V, un lietā *Scoppola v. Italy (no. 2)* [GC], Nr. 10249/03, 148. punktu, ECT 2009-...).

256. Šajā lietā Tiesa uzskata, ka, ņemot vērā atklāto 5. panta pārkāpumu, ir jānorāda konkrēti pasākumi, kas veicami, lai īstenotu šo spriedumu. Tā norāda, ka atklātie šā panta pārkāpumi bija saistīti ar to, ka nebija ievērota prasība par brīvības atņemšanu “likumā noteiktā kārtībā”, kā arī brīvības atņemšana nebija pamatota saskaņā ar e) apakšpunktu vai jebkuru citu 5. panta 1. punkta apakšpunktu. Tā norādīja arī uz trūkumiem, kas pieļauti, izvērtējot jebkādu tādu garīgās veselības traucējumu esamību un ietekmi, kuru dēļ personu var ievietot sociālās aprūpes iestādē (skat. 148.–160. punktu).

257. Tiesa uzskata, ka, lai labotu tiesību pārkāpumu radītās sekas, varas iestādēm būtu jānoskaidro, vai pieteikuma iesniedzējs vēlas palikt attiecīgajā iestādē. Nekas šajā spriedumā neliedz viņam arī turpmāk dzīvot Pastras sociālās aprūpes iestādē vai jebkurā citā iestādē personām ar garīgiem traucējumiem, ja tiek konstatēts, ka viņš piekrīt ievietošanai šādā iestādē. Tomēr, ja pieteikuma iesniedzējs nepiekrītu šādai ievietošanai iestādē, varas iestādēm nekavējoties atkārtoti jāizvērtē viņa situācija, ņemot vērā šā spriedumā konstatējumus.

258. Tiesa norāda, ka atklātie 6. panta 1. punkta pārkāpumi bija saistīti ar to, ka personai, kurai ir daļēji atņemta rīcībspēja un kura mēģināja panākt rīcībspējas atjaunošanu, nebija tiešas piekļuves tiesai (skat. 233.–248. punktu). Saistībā ar šo konstatējumu Tiesa iesaka atbildētājam dalībvalstij paredzēt vajadzīgos vispārīgos pasākumus, lai nodrošinātu efektīvu šādas piekļuves iespēju.

B. Konvencijas 41. pants

259. Konvencijas 41. pantā ir noteikts:

„Ja Tiesa konstatē, ka ir noticis Konvencijas vai tās protokolu pārkāpums, un ja attiecīgās Augstās Līgumslēdzējas Puses iekšējās tiesību normas paredz tikai daļēju šī pārkāpuma seku novēršanu, Tiesa, ja nepieciešams, cietušajai pusei piešķir taisnīgu atlīdzību.”

1. Kaitējums

260. Pieteikuma iesniedzējs nav iesniedzis nekādus prasījumus par finansiālu kaitējumu, bet ir pieprasījis EUR 64 000 kā atlīdzību par morālo kaitējumu.

261. Proti, viņš paziņoja, ka sociālās aprūpes iestādē viņam ir bijis jādzīvo sliktos apstākļos, un par to pieprasīja kompensāciju EUR 14 000 apmērā. Saistībā ar ievietošanu Pastras sociālās aprūpes iestādē viņš paziņoja, ka kopš attiecīgā līdzekļa piemērošanas 2002. gadā viņš jutis nemieru, ciešanas un neapmierinātību. Piespiedu ievietošana iestādē ir arī būtiski ietekmējusi viņa dzīvi, jo viņš tika aizvests no ierastās sociālās vides, un viņam bija jādzīvo saskaņā ar ļoti ierobežojošu režīmu, kura dēļ viņam ir grūtāk atkal iekļauties sabiedrībā. Viņš paziņoja, ka, lai gan saistībā ar nelikumīgu turēšanu sociālās aprūpes iestādē cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem nav salīdzināmu tiesu prakses piemēru, jāņem vērā taisnīgas atlīdzības apjoms, ko Tiesa ir piešķirusi lietās, kas saistītas ar nelikumīgu turēšanu psihiatriskās ārstniecības iestādēs. Viņš atsaucās, piemēram, uz spriedumiem lietā *Gajcsi v. Hungary* (Nr. 34503/03, 28.–30. punkts, 2006. gada 3. oktobris) un lietā *Kayadjieva v. Bulgaria* (Nr. 56272/00, 57. punkts, 2006. gada 28. septembris), vienlaikus norādot, ka viņam brīvība tikusi atņemta uz būtiski ilgāku laiku, nekā pieteikuma iesniedzējiem minētajās lietās. Viņš paziņoja, ka šajā gadījumā atbilstīga atlīdzība būtu EUR 30 000. Visbeidzot, viņš piebilda, ka viņa nespēja piekļūt tiesai, lai panāktu tiesiskā statusa pārskatīšanu, ir ierobežojusi viņa iespējas īstenot vairākas tiesības privātās dzīves jomā, radot morālo kaitējumu, kas ir labojams ar kompensāciju EUR 20 000 apmērā.

262. Valdība paziņoja, ka pieteikuma iesniedzēja iesniegtie prasījumi ir pārmērīgi un nepamatoti. Tā paziņoja, ka gadījumā, ja Tiesa gatavojas piešķirt kompensāciju par morālo kaitējumu, šī kompensācija nedrīkst pārsniegt summas, kas noteiktas spriedumos pret Bulgāriju saistībā ar piespiedu ievietošanu psihiatriskajās iestādēs. Valdība atsaucās uz spriedumu lietā *Kayadjieva* (citēts iepriekš, 57. punkts), lietā *Varbanov* (citēts iepriekš, 67. punkts) un lietā *Kepenerov v. Bulgaria* (Nr. 39269/98, 42. punkts, 2003. gada 31. jūlijs).

263. Tiesa konstatē, ka šajā lietā tā ir atklājusi vairāku Konvencijas noteikumu, proti, 3., 5. (1., 4. un 5. punkta), 6. un 13. pantu, pārkāpumus. Tā uzskata, ka pieteikuma iesniedzējs cietis tāpēc, ka ievietots iestādē 2002. gada decembrī un turēts tur līdz šim brīdim, nav spējis panākt piemērotā līdzekļa izskatīšanu tiesā un nav spējis piekļūt tiesai, lai pieprasītu atbrīvošanu no daļējas aizbildnības. Šīs ciešanas neapšaubāmi radīja bezpalīdzība un nemiers. Tiesa arī uzskata, ka vairāk nekā septiņus gadus ilgušo pazemojošo dzīves apstākļu dēļ pieteikuma iesniedzējam ir nodarīts morāls kaitējums.

264. Pieņemot taisnīgu lēmumu saskaņā ar Konvencijas 41. pantu, Tiesa uzskata, ka pieteikuma iesniedzējam ir jāpiešķir kopēja summa EUR 15 000 apmērā kā atlīdzība par morālo kaitējumu.

2. Tiesāšanās izdevumi

265. Pieteikuma iesniedzējs nav iesniedzis lūgumu par tiesāšanās izdevumu atlīdzību.

3. Standarta procentu likme

266. Tiesa uzskata, ka standarta procentu likme jāpamato ar Eiropas Centrālās bankas procentu likmi aizdevumiem uz nakti, pieskaitot trīs procentpunktus.

ŠO IEMESLU DĒĻ TIESA

1. vienprātīgi *noraida* Valdības iepriekšējās iebildes par valsts tiesiskās aizsardzības līdzekļu neizmantošanu pilnībā;
2. vienprātīgi *nospriež*, ka ir noticis Konvencijas 5. panta 1. punkta pārkāpums;
3. vienprātīgi *nospriež*, ka ir noticis Konvencijas 5. panta 4. punkta pārkāpums;
4. vienprātīgi *nospriež*, ka ir noticis Konvencijas 5. panta 5. punkta pārkāpums;
5. vienprātīgi *nospriež*, ka ir noticis Konvencijas 3. panta pārkāpums, to skatot atsevišķi un kopā ar 13. pantu;
6. vienprātīgi *nospriež*, ka ir noticis Konvencijas 6. panta 1. punkta pārkāpums;
7. ar trīspadsmit balsīm par un četrām balsīm pret *nospriež*, ka nav jāizskata Konvencijas 8. panta pārkāpums, to skatot atsevišķi un kopā ar 13. pantu;
8. vienprātīgi *nospriež*, ka
 - a) atbildētājam dalībvalstij trīs mēnešu laikā ir jāsamaksā pieteikuma iesniedzējam EUR 15 000 (piecpadsmit tūkstoši eiro) par nodarīto morālo kaitējumu, kas ir jāpārrēķina Bulgārijas levās pēc kursa, kāds ir spēkā saistību izpildes dienā, kā arī summa, kas atbilst jebkādiem nodokļiem, kas pieteikuma iesniedzējam būtu jāmaksā no šīs summas;
 - b) no dienas, kad pagājuši minētie trīs mēneši, līdz maksājuma veikšanai šai summai pieskaitāmi procenti pēc vienkāršas likmes, kas vienāda ar Eiropas Centrālās bankas procentu likmi aizdevumiem uz nakti kavējuma periodā, pieskaitot trīs procentpunktus;
9. vienprātīgi *noraida* iesniegtā pieteikuma par taisnīgu atlīdzību atlikušo daļu.

Sagatavots angļu un franču valodā un pasludināts atklātā sēdē Strasbūrā, Cilvēktiesību tiesas ēkā, 2012. gada 17. janvārī.

Vinsents Bergers
juriskonsults

Nikolass Braca,
tiesas priekšsēdētājs

Saskaņā ar Konvencijas 45. panta 2. punktu un Tiesas Reglamenta 74. panta 2. punktu šim spriedumam ir pievienoti šādi atsevišķie viedokļi:

- a) tiesnešu Tilkānas, Špīlmana un Lafrankas kopīgi paustais daļēji atšķirīgais viedoklis;
- b) tiesneses Kalaidžijevas daļēji atšķirīgais viedoklis.

N.B.
V.B.

TIESNEŠU TILKĀNAS, ŠPĪLMANA UN LAFRANKAS KOPĪGI PAUSTAIS DAĻĒJI ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS

(Tulkojums)

Mēs bez vilcināšanās balsojām par konstatējumu, ka ir pārkāpts 5. pants un 3. pants kā atsevišķi, tā skatot to kopā ar 13. pantu. Mēs arī balsojām par konstatējumu, ka ir noticis Konvencijas 6. panta pārkāpums, un mēs uzskatām, ka šis spriedums varētu būtiski nostiprināt to personu aizsardzību, kas ir pieteikuma iesniedzējam līdzīgā neaizsargātā situācijā. Tomēr mēs nepiekrītam vairākuma secinājumam, ka saistībā ar Konvencijas 8. pantu, skatot to atsevišķi un kopā ar 13. pantu, netiek izvirzīts neviens atsevišķs jautājums un ka tāpēc šī sūdzība nav jāizskata (skat. sprieduma 252. punktu un rezolutīvās daļas 7. punktu).

Mēs vēlamies norādīt, ka pieteikuma iesniedzējs ir paziņojis, ka ierobežojošais aizbildnības režīms, tostarp viņa ievietošana Pastras sociālās aprūpes iestādē un fiziskie dzīves apstākļi tajā, ir uzskatāms par viņa tiesību uz privātās dzīves un dzīvokļa neaizskaramību nepamatotu traucējumu (skat. sprieduma 249. punktu). Viņš paziņoja, ka šajā ziņā Bulgārijas tiesību akti viņam nenodrošina pietiekamu un pieejamu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Viņš arī paziņoja, ka aizbildnības režīms nav bijis pielāgots viņa konkrētajam gadījumam, bet gan ietvēra ierobežojumus, kas tiek piemēroti visām personām, ko tiesnesis pasludinājis par rīcībnespējīgām. Viņš piebilda, ka tas, ka viņam bija jādzīvo Pastras sociālās aprūpes iestādē, faktiski ir liedzis viņam piedalīties sabiedriskajā dzīvē un veidot attiecības ar paša izvēlētiem cilvēkiem.

Varas iestādes nav centušās rast alternatīvus ārstēšanas risinājumus sabiedrībā vai veikt pasākumus, kas mazāk ierobežotu viņa personisko brīvību, un tāpēc viņam ir izveidojies “institucionalizācijas sindroms”, t. i., sociālo spēju un personības iezīmju zudums (skat. sprieduma 250. punktu).

Mūsaprāt, tie ir būtiski jautājumi, kas ir izskatāmi atsevišķi. Mēs atzīstam, ka liela daļa apgalvojumu, kas iesniegti saistībā ar 8. pantu, ir līdzīgi tiem, kas izvirzīti saistībā ar 3., 5. un 6. pantu. Tomēr tie nav identiski, un atbildes, kas spriedumā sniegtas saistībā ar šiem noteikumiem, nevar pilnībā attiecināt uz sūdzībām, kas iesniegtas saskaņā ar 8. un 13. pantu.

Proti, jautājums, kas būtu jāizskata atsevišķi, ir saistīts ar pieteikuma iesniedzēja situācijas periodisku pārskatīšanu. Viņš paziņoja, ka valsts tiesību aktos nav paredzēta prasība visos gadījumos periodiski pārskatīt rīcībnespēju ierobežojošā līdzekļa saglabāšanas pamatotību. Būtu derīgi apsvērt, vai dalībvalstīm ir pozitīvs pienākums izveidot šādu pārskatīšanas procedūru, jo īpaši gadījumos, kad attiecīgās personas nespēj aptvert regulāras pārskatīšanas sekas un nevar patstāvīgi ierosināt šādu procedūru.

TIESNESES KALAI DŽIJEVAS DAĻĒJI ATŠĶIRĪGAIS VIEDOKLIS

Es bez vilcināšanās balsoju par secinājumiem, kas saistīti ar Staņeva iesniegtajām sūdzībām saskaņā ar Konvencijas 5., 3. un 6. pantu. Tomēr tāpat kā tiesneši Tilkāna, Špīlmans un Lafranka es nožēloju vairākuma secinājumu, ka, ņemot vērā šos konstatējumus, vairs nav atsevišķi jāizskata viņa sūdzības saskaņā ar 8. pantu attiecībā uz “[daļējās aizbildnības] sistēmu, tostarp to, ka šāda līdzekļa piemērošanas pamatotība netiek regulāri pārbaudīta, Pastras sociālās aprūpes direktora iecelšanu par viņa [aizbildni] un direktora iespējamo pieņemto lēmumu uzraudzības trūkumu, kā arī privātās dzīves ierobežojumiem, ko radījusi viņa ievietošanas iestādē pret viņa gribu, saziņas trūkumu ar ārpusauli un sarakstes ierobežojumiem” (skat. 2010. gada 29. jūnija lēmuma par pieņemamību 90. punktu). Manuprāt, pieteikuma iesniedzēja sūdzības saistībā ar Konvencijas 8. pantu šajā lietā ir vissvarīgākās.

Savā iepriekšējā praksē Tiesa ir paudusi viedokli, ka personas rīcībspēja ir izšķirošs apstāklis, lai persona varētu īstenot visas tiesības un brīvības, īpaši gadījumā, ja var tikt ierobežota personas brīvība (skat. 2008. gada 27. marta spriedumu lietā *Shtukaturov v. Russia*, Nr. 44009/05, 71. punktu, lietā *Salontaji-Drobniak v. Serbia*, Nr. 36500/05, 140. un turpmākos punktus, kā arī neseno spriedums lietā *X and Y v. Croatia*, Nr. 5193/09, 102.–104. punktu).

Nav gandrīz nekādu šaubu, ka rīcībspējas ierobežojumi traucē īstenot tiesības uz privāto dzīvi, tādējādi pārkāpjot Konvencijas 8. pantu, ja vien nav pierādīts, ka šāda ierobežošana ir notikusi “likumā noteiktā kārtībā”, tai ir viens vai vairāki likumīgi mērķi un tā ir “nepieciešama” šo mērķu sasniegšanai.

Pretēji pieteikuma iesniedzēju situācijai minētajās lietās tika atzīts, ka Staņevs spēj veikt vienkāršas, ar ikdienas dzīvi saistītas darbības, kā arī ar aizbildņa piekrišanu spēj likumīgi iesaistīties tiesiskos darījumos. Valsts tiesību akti un valsts tiesu lēmumi viņam nodrošināja tiesības pieprasīt un iegūt sociālo aprūpi saskaņā ar viņa vajadzībām un izvēli, ja viņš to vēlētos, vai arī atteikties no šādas aprūpes, ņemot vērā pakalpojumu kvalitāti un/vai jebkādus ar aprūpi saistītus ierobežojumus, kurus viņš nebija gatavs pieņemt. Valsts tiesību aktos vai pieteikuma iesniedzēja personīgajos apstākļos nebija nekā tāda, ar ko varētu pamatot jebkādus papildu ierobežojumus vai attaisnot viņa gribas aizstāšanu ar aizbildņa uzskatu par viņa interesēm.

Tomēr pēc pasludināšanas par daļēji rīcībnespējīgu viņam tika atņemta iespēja rīkoties savās interesēs un nebija pietiekamu garantiju, lai viņš varētu novērst to, ka pret viņu *de facto* izturējās kā pret pilnīgi rīcībnespējīgu personu. Netika apstrīdēts tas, ka viņam netika jautāts, vai viņš vēlētos dzīvot sociālās aprūpes iestādē, kā arī tas, ka viņam pat nebija tiesību patstāvīgi izlemt, kā pavadīt savu laiku vai tērēt atlikušo pensijas daļu, vai un kad apmeklēt draugus un radniekus citās vietās, sūtīt un saņemt vēstules vai citādi sazināties ar ārpusauli. Netika pamatots, kādēļ Staņevam tika atņemta iespēja rīkoties pēc saviem ieskatiem tiesas un tiesību aktu noteiktajā apmērā, un tas, ka, nesniedzot pienācīgu palīdzību un neaizstāvot viņa intereses, viņš tika padarīts pilnīgi atkarīgs no aizbildņa labās gribas vai nolaidības. Šajā ziņā necieņa pret pieteikuma iesniedzēja atzīto personīgo neatkarību pārkāpa Staņeva tiesības uz personīgo dzīvi un cieņu, ko garantē 8. pants, un tas bija pretrunā mūsdienu standartiem par vajadzīgo cieņu pret viņa vēlmēm, kuras viņš spēja paust, un izvēlēm, kuras viņš spēja izdarīt.

Pieteikuma iesniedzēja situāciju vēl vairāk pasliktināja viņa nespēja izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai panāktu savu tiesību un interešu neatkarīgu aizsardzību. Visi Staņeva centieni patstāvīgi izmantot tiesiskās aizsardzības līdzekļus bija jāapstiprina viņa aizbildnim, kas bija arī sociālās aprūpes iestādes direktors un pārstāvis. Tāpēc, ka vairākums izvēlējās neizskatīt atsevišķi pieteikuma iesniedzēja sūdzības saistībā ar 8. pantu, šo tiesību īstenošanas aizsardzības pasākumu trūkums netika izvērtēts atsevišķi, izskatot iespējamu vai pat acīmredzamu interešu konfliktu, apstākli, kam ir vislielākā nozīme, neaizsargātām personām nodrošinot vajadzīgo aizsardzību pret iespējamu ļaunprātīgu izmantošanu un kas vienādi attiecas uz pieteikuma iesniedzēja sūdzībām gan saistībā ar 8., gan 6. pantu.

Lai gan abas puses iesniedza informāciju, kas pierādīja, ka tiesvedība par rīcībspējas atjaunošanu ir iespējama ne tikai principā, bet ir arī bijusi veiksmīga ievērojamā skaitā gadījumos, Staņeva sūdzība, ka šāda tiesvedība viņa gadījumā ir atkarīga no aizbildņa apstiprinājuma, ir patiesa. Aizbildņa tiesības kavēt jebkurus mēģinājumus iesniegt pieteikumu tiesā ietekmēja ne vien pieteikuma iesniedzēja tiesības uz piekļuvi tiesai nolūkā atjaunot rīcībspēju, bet arī novērsa iespēju ierosināt jebkādu tiesvedību par pieteikuma iesniedzēja interešu un tiesību aizsardzību, tostarp to tiesību aizsardzību, ko garantē Konvencijas 5. pants. Kā valsts iestādēm paziņoja pieteikuma iesniedzēja pārstāve, Staņevam “ir jābūt iespējai pašam izvērtēt, vai, ņemot vērā dzīves apstākļus iestādē, palikšana tajā ir viņa interesēs” (skat. sprieduma 38. punktu).